Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

İktisat Anabilim Dalı

KÜRESEL KREDİ KRİZİ VE TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN PERFORMANSI

Khalid JAFARLİ

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2013

KÜRESEL KREDİ KRİZİ VE TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN PERFORMANSI

Khalid JAFARLİ

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

İktisat Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2013

KABUL VE ONAY

Khalid JAFARLİ tarafından hazırlanan "Küresel Kredi Krizi ve Türk Bankacılık Sisteminin Performansı" başlıklı bu çalışma, 04.04.2013 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç.Dr. Özgür Teoman (Başkan)

Doç.Dr. Yasemin Yalta (Danışman)

Doç.Dr. Mübariz Hasanov

Doç.Dr. Tolga Omay

Yrd. Doç.Dr. Bahar Bayraktar Sağlam

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof.Dr Yusuf ÇELİK

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

☑ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

☐ Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

☐ Tezimin/Raporumun yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

04.04.2013

Khalid JAFARLİ

ÖZET

JAFARLİ, Khalid. "*Küresel Kredi Krizi ve Türk Bankacılık Sisteminin Performansı*", Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2013.

Bankacılık sektörü birçok ülkede olduğu gibi, Türkiye finansal sisteminde de önemli bir role sahiptir. Bankacılık sektörünün etkin çalışması ülke ekonomisinin gelişmesi açısından büyük önem arz etmektedir. Dolayısıyla bankacılık sektörünün performansının araştırılması, sadece banka yönetimi ve sahipleri açısından değil, devlet ve diğer finansal otoriteler açısından da son derece önemlidir. Finansal krizlerle birlikte Türkiye'de bankacılık sisteminde verimlilik, etkinlik ve kârlılık gibi ana unsurların sağlanması ve değerlendirilmesi konuları önem kazanmıştır. Bu çalışma, 2007-2008 küresel kredi krizi sırasında, Türk bankacılık sektörünün performansını karşılaştırmalı oran analizi ile değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Türk bankacılık sisteminin performansı kârlılık, sermaye yeterliliği, aktif kalitesi ve likidite oranları yardımıyla karşılaştırılarak analiz edilmiştir. Analizde Türkiye Bankalar Birliğinin yayımladığı veriler kullanılmıştır. Ayrıca, Türk bankacılık sisteminin performansı, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki bankaların performansıyla, Uluslararası Para Fonu (IMF) tarafından yayınlanan finansal sağlık göstergeleri kullanılarak karşılaştırılmış ve Türk Bankacılık Sisteminin kriz sırasında diğer bir çok ülkedeki bankalardan daha iyi performans gösterdiği görülmüştür. Böylece, Mayıs 2001 tarihinde uygulamaya konulan bankacılık sistemi yeniden yapılandırma programı çerçevesinde yapılan reformların bankacılık sektörünün finansal gücünün artırmakta başarılı olduğunu ileri sürmek mümkündür.

Anahtar Sözcükler: Küresel Kriz, Oran Analizi, Türk Bankacılık Sistemi.

ABSTRACT

JAFARLİ, Khalid. "*The Global Credit Crisis and The Performance of The Turkish Banking System*", Master's Thesis, Ankara, 2013

As in many other countries, banking sector plays an important role in Turkey's financial system. An efficiently operating banking sector is important for the economic development of the country. Therefore, to investigate the factors underlying the profitability of banking sector is crucial not only for bank management and owners, but also for the government and other financial authorities. With financial crisis, maintaining and evaluating the profitability, efficiency and productivity of the banking system in Turkey gained importance. This study aims to evaluate the performance of the Turkish Banking Sector using the comparative ratio analysis during the 2007-2008 global credit crisis.

Performance of the Turkish Banking Sector have been analysed by comparing the profitability, capital adequacy, asset quality and liquidity ratios. Data used in the analysis published by the The Banks Association of Turkey. Furthermore, the performance of the Turkish banking system has been compared with that of banks in other developed and underdeveloped countries using financial health indicators published by the International Monetary Fund and is seen that the Turkish Banking System displayed a better performance than the banks in many other countries. Thus, it is possible to argue that the reforms made within the framework of the banking sector restructing program which was put into effect in May 2001, was successful at increasing the financial strength of the banking system.

Key Words: Global Crisis, Ratio Analysis, Turkish Banking Sector.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY i

BİLDİRİM ii

ÖZET iii

ABSTRACT iv

İÇİNDEKİLER v

KISALTMALAR DİZİNİ viii

TABLO DİZİNİ ix

GRAFİK DİZİNİ xi

ŞEKİL DİZİNİ xii

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM 5

BANKACILIK SİSTEMİNDE PERFORMANS ANALİZİ 5

1.1 FİNANSAL ANALİZ TEKNİKLERİ 5

1.1.1 Karşılaştırmalı Tablolar Analizi 6

1.1.2 Yüzde Yöntemiyle Analiz 7

1.1.3 Eğilim Yüzdeleri Yöntemiyle Analiz 8

1.1.4 Oran Analizi 9

1.1.4.1 Sermaye Yeterliliği Oranları 11

1.1.4.2 Aktif Kalitesi 14

1.1.4.3 Likidite Oranları 17

1.1.4.4 Gelir-Gider Yapısı Oranları 18

1.1.4.5 Kârlılık Oranları 19

1.1.4.6 Büyüme Oranları 21

1.1.4.7 Sektör Payı Oranları 22

1.1.4.8 Grup Payı Oranları 22

1.1.4.9 Dışsal değişkenler 23

1.2 PARAMETRİK YÖNTEMLER 24

1.3 PARAMETRİK OLMAYAN YÖNTEMLER 25
1.4 SERMAYE YETERLİLİĞİNE İLİŞKİN YAPILAN YASAL DÜZENLEMELER 26
1.4.1 Uluslararası Finansal Piyasalardaki Yasal Düzenlemeler 26
1.4.2 Basel 1 28
1.4.3 Basel 2 34
1.4.4 Basel 3 42
İKİNCİ BÖLÜM 46
2007-2008 KÜRESEL FİNANSAL KRİZ 46
2.1 KÜRESEL FİNANSAL KRİZ 46
2.2 KRİZİN NEDENLERİ 49
2.3 KRİZİN DÜNYA PİYASALARINA ETKİLERİ 61
2.4 KÜRESEL KRİZİN TÜRKİYE'YE ETKİLERİ 66
2.5 DÜNYADA BANKACILIK SİSTEMİNİN PERFORMANSINA İLİŞKİN YAPILAN ÇALIŞMALAR 74
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 85
KRİZ DÖNEMİNDE TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN PERFORMANSI 85
3.1 TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN GENEL GÖRÜNÜMÜ 85
3.2 BANKACILIK DÜZENLEME VE DENETLEME KURUMU 93
3.3 TÜRK BANKACILIK SİSTEMİ YENİDEN YAPILANDIRMA PROGRAMI 94
3.4 TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN PERFORMANSINA İLİŞKİN YAPILAN ÇALIŞMALAR 100
3.5 TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN İÇSEL VE BANKA GRUPLARI BAZINDA PERFORMANSI 109
3.5.1 Aktif ve Özkaynak Kârlılığı 110
3.5.2 Sermaye Yeterlilik Rasyoları 113
3.5.3 Aktif Kalitesi Oranları 115
3.5.4 Likidite Oranları 118
3.5.6 Finansal Sağlamlık Endeksi 120
3.6 TÜRK BANKACILIK SEKETÖRÜ PERFORMANSININ DÜNYA ÜLKELERİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI 123

3.6.1 Aktif ve Özkaynak Kârlılık Oranları 124
3.6.2 Sermaye Yeterlilik Rasyosu 126
3.6.3 Aktif Kalitesi 127
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM 129
RİSK YÖNETİMİ VE BANKACILIKTA RİSK ÇEŞİTLERİ 129
4.1 RİSK TANIMI 129
4.2 BANKACILIK SİSTEMİNDE RİSK ÇEŞİTLERİ 131
4.2.1 Kredi Riski 132
4.2.2 Piyasa Riski 136
4.2.3 Faiz Oranı Riski 138
4.2.4 Kur Riski 141
4.2.5 Likidite Riski 143
4.2.6 Operasyonel Risk 145
4.2.7 Sistemik Risk 147
4.2.8 Ülke Riski 148
4.2.9 Yasal Risk 149
4.2.10 İtibar Riski 149
4.3 RİSK YÖNETİMİ 150
4.4 BANKACILIKTA RİSK YÖNETİMİ 151
4.5 KRİZ DÖNEMİNDE RİSK YÖNETİMİ 153
SONUÇ 160
KAYNAKÇA 165

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BİS	Uluslararası Ödemeler Bankası
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
OPEC	Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
FED	Amerikan Merkez Bankası
GSYİH	Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla
GSMH	Gayri Safi Milli Hâsıla
İMKB	İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
TCMB	Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TBB	Türkiye Bankalar Birliği
TBS	Türk Bankacılık Sektörü
TMSF	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
IMF	Uluslar arası Para Fonu
SYR	Sermaye Yeterlilik Rasyosu
ROA	Aktif karlılığı
ROE	Özkaynak karlılığı
ROAA	Ortalama Aktif Karlılığı
ROAE	Ortalama Özkaynak Karlılığı
YP	Yabancı Para
NİM	Net Faiz Marjı
HHİ	Herfindahl-Hirchman Endeksi
DEA	Veri Zarflama Analizi
RMD	Riske Maruz Değer
PD	Temerrüde Düşme Olasılığı
LGD	Temerrüt Halinde Kayıp
EAD	Temerrüt Halinde Riskteki Değer
EL	Beklenen Kayıp
UL	Beklenmeyen Kayıp
CDO	Teminatlı Borç Yükümlülüğü
CMO	Teminatlı İpotek Borç Yükümlülüğü
ABS	Varlığa Dayalı Menkul Kıymet
TL	Türk Lirası
FSE	Finansal Sağlamlık Endeksi
OLS	En Küçük Kareler Yöntemi
AİG	American İnternational Group
TARP	Sorunlu Varlıkları Kurtarma Programı

TABLO DİZİNİ

Tablo 1: Türkiye'de Sermaye Yeterlilik Rasyosu 29
Tablo 2: Kredi Risk Ağırlığı 30
Tablo 3: Rating Kuruluşlarının Derecelendirme Notları 36
Tablo 4: Risk Ölçümünde Kullanılan Metotlar 37
Tablo 5: Basel 1 ve Basel 2'nin Karşılaştırılması 39
Tablo 6: Basel 2'nin Yaratacağı Etkiler 40
Tablo 7: Mortgage Kredileri 56
Tablo 8: Cari Denge GSYİH'ye Oranla 60
Tablo 9: Seçilmiş Ülkelerde GSYİH 63
Tablo 10: İflas Eden ve Kurtarılan Finansal Kuruluşlar 65
Tablo: 11 Temel Ekonomik Göstergeler 69
Tablo 12: Türkiye'de Konut Kredisi 73
Tablo 13: Dünyada Bankacılık Sisteminin Performansına İlişkin Yapılan Çalışmalar 82
Tablo 14: Finansal Varlıklar Toplamı /GSYİH 86
Tablo 15: Türk Bankacılık Sektöründe Faaliyette Bulunan Bankalar 87
Tablo 16: Türk Bankacılık Sektöründe Çalışan ve Şube Sayısı 88
Tablo 17: Türk Bankacılık Sektöründe Faaliyette Olan Bankaların Aktif Payları(Milyar TL) .. 89
Tablo 18: Türk Bankacılık Sektöründe Faaliyette Olan Bankaların Pasif Dağılımı (%) 90
Tablo 19:Türk Bankacılık Sektöründe Faaliyette Olan Bankaların Pasif Miktarı (Milyar TL) .. 91
Tablo 20: İnterbank Gecelik Faiz Oranları 96
Tablo 21: Kamu Bankalarına Görev Zararları Karşılığında İhraç Edilen Senetler (Milyon TL) 98
Tablo 22: Türkiye'de Yapılan Çalışmaların Özeti 106
Tablo 23: Türk Bankacılık Sisteminde Aktif Kârlılığı 111
Tablo 24: Türk Bankacılık Sisteminde Özkaynak Kârlılığı 112
Tablo 25: Türk Bankacılık Sisteminde Sermaye Yeterliliği Rasyosu 114
Tablo 26: Türk Bankacılık Sisteminde Aktif Kalitesi 115
Tablo 27: Takipteki Krediler (brüt) / Toplam Krediler ve Alacaklar 116
Tablo 28: Özel Karşılıklar/Toplam Kredi ve Alacaklar 116
Tablo 29: Takipteki Kredilerin Toplam Aktiflere Oranı 117
Tablo 30: Likit Aktiflerin Toplam Aktiflere Oranı 119

Tablo 31: Likit Aktiflerin Kısa Vadeli Yükümlülüklere Oranı 120
Tablo 32: Türk Bankacılık Sisteminde Finansal Sağlamlık Göstergeleri 121
Tablo 33: Seçilmiş Ülkelerde Aktif Kârlılığı, (Net dönem karı (zararı)/Toplam Aktifler 125
Tablo 34:Seçilmiş Ülkelerde Özkaynak Kârlılığı, (Net dönem karı (zararı)/Özkaynaklar)..... 126
Tablo 35: Seçilmiş Ülkelerde Sermaye Yeterliliği Rasyosu 127
Tablo 36: Seçilmiş Ülkelerde Aktif Kalitesi, (Takipteki krediler/toplam krediler) 128

GRAFİK DİZİNİ

Grafik 1: 1995-2006 Yılları Arasında Ülkeler Bazında Ev Fiyatlarında Olan Artışlar..... 48
Grafik 2: Ülkelerin İpotek Borçlarının GSYİH'ye Oranı..... 52
Grafik 3: FED Faiz Oranlarının Değişimi..... 54
Grafik 4: Bütçe Açığının GSYİH'ya Oranı..... 70
Grafik 5: Faiz Ödemelerinin GSYİH'ya Oranı..... 70
Grafik 6: Kamu Kesimi Borçluluğu / GSYİH..... 71
Grafik 7: Dış Borçların GSYİH'ya Oranı..... 72
Grafik 8: Türk Bankacılık Sektöründe Mevduat Değişimi..... 90
Grafik 9: Türk Bankacılık Sektöründe Özkaynak Değişimi..... 92
Grafik 10: Kurumsal Risk Uygulamaları Programı..... 156
Grafik 11: Kurumsal Risk Uygulamaları Oluşturulurken Dikkate Alınan Riskler..... 157

ŞEKİL DİZİNİ

Şekil 1: GSYİH 72
Şekil 2: Bankacılık Sektörü Finansal Sağlamlık Endeksi 122
Şekil 3: Bankacılık Sektörü Makro Gösterimi 123
Şekil 4: Risklerin Yapısı 130
Şekil 5: Bankacılıkta Risk Çeşitleri 131

GİRİŞ

Finansal sistemin en önemli işlevi, fon arz eden birimlerle fon talep eden birimler arasında, fonların etkin ve kesintisiz aktarımını sağlamaktır. Bankalar, fonların kesintisiz ve etkin biçimde akmasına yönelik finansal aracılık sürecinin en belirgin ve en önemli halkası durumundadır. Bankacılık sektörünün ekonomi içerisindeki göreli büyüklüğü artıkça, makroekonomik istikrar ve büyüme açısından sektörün önemi de artmaktadır. Son çeyrek yüzyılda, dünyanın pek çok ülkesinde, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, finansal ve ekonomik maliyetleri çok yüksek olan çok sayıda bankacılık krizi yaşanmıştır. Bankacılık sisteminde ortaya çıkan sorunlar yayılma özelliği nedeniyle, ülkedeki ödemeler sistemini ve ülkenin ekonomisini tehlikeye atabilmektedir. Bu nedenle, bankacılık sorunlarının hızla ele alınması ve çözümlenmesi gerekmektedir.

Türkiye'de 1980'li yılların başından itibaren dışa dönük ekonomik politikaların uygulanmaya başlanması ile birlikte küreselleşme kavramı önem kazanmaya başlamış ve bu durum Türk Bankacılık Sektöründe kârlılık ve rekabet olgularını ön plana çıkarmıştır. Düşen enflasyon ve faiz oranlarının etkisiyle kar marjının düşmesi, Türk Bankacılık Sektörünü krizlere karşı daha hassas hale getirmiştir. Özellikle Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri bankacılık sektörünü olumsuz yönde etkilemiştir. Bu nedenle 2001 yılında Bankacılık Sektörünü Yeniden Yapılandırma Programı uygulanmaya başlamıştır. Programın ana unsurları, kamu bankalarının yeniden yapılandırılması, Tasarruf Mevduat ve Sigorta Fonuna devredilen bankaların çözümlenmesi, krizden zarar gören özel sermayeli mevduat bankalarının büyük ölçüde kendi kaynaklarıyla yeniden sermayelendirilmesi ve gözetim ve denetim çerçevesinin güçlendirilmesi ve uluslararası standartlara uygun hale getirilmesidir. Bu programın uygulanmasının Türkiye'de bankacılık sistemini güçlendirdiği ve Türk Bankacılık Sisteminin özellikle Küresel Kredi Krizi sırasında performansının diğer ülkelerdeki bankalara göre daha iyi olduğu dikkat çekmiştir.

2007 ortasında ABD'de ipotekli konut kredisi piyasasında ortaya çıkan, daha sonra Avrupa ülkeleri ile gelişmekte olan ülkeleri de etkileyerek küresel bir görünüm kazanan Küresel Kredi Krizi 2008 ve özellikle 2009 yılı ilk yarısında pek çok ekonomide başta ekonomik daralma ve işsizlik oranlarında artış gibi çeşitli olumsuzluklara neden olmuştur. Bunun yanında kriz, bir çok ülkede finansal sistemi de etkilemiştir.

Türkiye ekonomisi ve finansal sistemi de krizden negatif olarak etkilenmiştir. Fakat krizin Türkiye finansal yapısındaki etkilerinin gelişmiş ülkelere göre daha sınırlı olduğu görülmüştür. Küresel krizin Türkiye'de etkilerinin sınırlı kalmasının en önemli nedenlerinden biri olarak, 2001 krizinden sonra Türk Bankacılık Sektörüne getirilen yeni düzenlemeler ve sıkı tedbirler ileri sürülmektedir. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (BDDK) bankacılık sisteminin likidite ve sermaye yeterlilik rasyolarına çok sıkı sınırlamalar getirmiş ve etkin bir risk yönetimi uygulanmasını sağlamıştır. Krizin ardından elde edilen istikrarlı büyüme ortamı beraberinde hızlı bir kredi büyümesini getirmiştir. Ancak alınan tedbirler bu sürenin sağlıklı bir şekilde atlatılmasını sağlamıştır. Türk Bankacılık Sektörünün 2008 krizinden nispeten sınırlı bir etki ile çıkmasında diğer önemli nedenler ise: Türkiye'de ağırlıklı olarak geleneksel bankacılık uygulanması nedeniyle bankaların kurumsal ve perakende bankacılık alanına yönelmesi ile krizde etkisi olan subprime mortgage kredilerinin ve türev enstrümanlardan kaynaklanan risklerin oluşmamasıdır. Ayrıca, sağlıklı bir kredi politikası ile takipteki krediler oranı sınırlı seviyelerde kalmıştır. Türk Bankacılık Sektörü daha iyi bir performans sergileyerek, krizin en şiddetli olduğu dönemlerde bile büyüme ve kârlılık potansiyelini devam ettirmiştir.

Dünyayı hızla etkisi altına alan ipotekli konut kredisi krizi ile birlikte, tüm dünyada finans sektörünün, özelinde de bankacılık sektörünün, büyük bir çöküş yaşadığını söylemek mümkündür. Buna karşılık Türk Bankacılık Sektörü; güçlü aktif kalitesi, likidite yapısı, sermaye yeterliliği ve iyi işleyen iç kontrol sistemleri ile küresel krize karşı oldukça sağlam durmuş, hatta yurtdışındaki birçok büyük bankanın iflas ettiği 2009 yılında, net kârda, aktif ve öz kaynak kârlılık oranlarını artırmayı başarabilmiştir.

Günümüzde toplumun pek çok alanındaki karar vericiler ve problem çözücüler çok çeşitli problemlerle karşı karşıya kalmaktadırlar. Bankalar güçlü rekabete karşın ayakta kalabilmek için verimli çalışmak zorundadırlar. Bu nedenle, bankalarda etkinlik,

verimlilik gibi performans boyutlarının analizi son derece önemlidir. Rekabetin yaşandığı durumlarda bankaların performans ölçümleri hayati önem kazanmaktadır ve performansın önemi kriz zamanlarında daha da belirginleşmektedir.

Bu çalışmanın amacı, Türk Bankacılık Sektörünün Küresel Kredi Krizi sırasındaki performansını oran analiziyle değerlendirmek ve bu sektörün etkin ve verimli çalışıp çalışmadığını kontrol etmektir. Bankacılık sisteminde performans değerlendirilmesine ilişkin çok sayıda çalışma yapılmıştır, ama yapılan çalışmalar ağırlıklı olarak hangi faktörlerin performansı etkilediğini irdelemek olmuştur. Kriz sırasında bankacılık sisteminin performansını inceleyen çalışma sayısı ise oldukça azdır. Biz Türk bankacılık sisteminin performansını kriz döneminde değerlendirerek literatüre katkıda bulunmayı amaçlıyoruz. Tez çalışmasının başka bir katkısı da Türk Bankacılık Sisteminin kriz sırasındaki performansını dünyadaki diğer bazı ülkelerin bankacılık sektörlerinin performansı ile karşılaştırmaktır.

Son yıllarda, özellikle ticari bankaların ve finansal kurumların performans analizleri, giderek daha çok önem kazanmaktadır. Bankalarda performans değerlendirilmesinde çeşitli yöntemler uygulanmaktadır. Bunlardan biri klasik bir yaklaşım olan ve işletme performans ölçümlerinde de sık kullanılan finansal analiz tekniği olan oran yâ da rasyo analizidir. Bunun yanında bankaların finansal performans analizinde kullanılan diğer yöntemler olarak da istatistikî yöntemlerin kullanıldığı parametrik yaklaşım ve non-parametrik yaklaşım gösterilebilir. Birinci bölümde yukarıda adı geçen performans analizleri incelenmiştir ve oran analizi üzerinde yoğunlaşılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, Küresel Finansal Kriz, krizin oluşumunda etkili olan faktörler, krizin dünya piyasalarına etkileri ve dünyada bankacılık sisteminin performansının değerlendirilmesine ilişkin yapılan çalışmalar incelenmiştir.

Üçüncü bölümde, Türk Bankacılık Sisteminin 2001-2011 yılları arasındaki performansı değerlendirilmiştir. Analizde kamu, özel ve yabancı bankalar ayrımı ele alınarak bankaların performansının banka grupları bazında farklılık gösterip göstermediği de incelenmiştir. Ayrıca, Türk Bankacılık Sektörünün performansını uluslararası düzeyde değerlendirmek için, seçilmiş gelişmiş ve gelişmekte olan bir grup ülkeyle 2005-2010 döneminde karşılaştırmalı oran analizi yapılmıştır.

Bu karşılaştırmalı oran analizinin sonucunda küresel finansal krizden bazı ülkelerin bankacılık sisteminin daha fazla etkilendiği görülmüştür. Bu da küresel finansal kriz süresince ortaya çıkan finansal başarısızlıkların etkin risk yönetimi ile ilgili olup olmadığı sorusunu akla getirmiştir. Bu nedenle çalışmanın dördüncü bölümünde bankaların karşılaştıkları riskler, risk yönetimi tanımı, önemi ve kriz döneminde risk yönetimi anlatılmıştır.

Çalışmanın sonuç bölümünde ise, üçüncü ve dördüncü bölümlerde ortaya çıkan sonuçlar özetlenmiş ve bu sonuçlara ilişkin değerlendirmelere yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

BANKACILIK SİSTEMİNDE PERFORMANS ANALİZİ

Günümüzde toplumun pek çok alanındaki karar vericiler ve problem çözücüler çok çeşitli problemlerle karşı karşıya kalmaktadır. Güçlü rekabet ortamında bankalar ayakta kalmak için verimli çalışmak zorundadırlar. Bu nedenle, son yıllarda, özellikle ticari bankaların ve finansal kurumların performans analizleri, giderek daha çok önem kazanmaktadır. Bankalarda performans değerlendirilmesinde çeşitli yöntemler uygulanmaktadır. Bunlardan biri klasik bir yaklaşım olan ve işletme performans ölçümlerinde de sık kullanılan finansal analiz tekniği olan oran yâ da rasyo analizidir. Bunun yanında bankaların finansal performans analizinde kullanılan diğer yöntemler olarak da istatistikî yöntemlerin kullanıldığı parametrik yaklaşım ve non-parametrik yaklaşım gösterilebilir. Çalışmada oran analizi üzerinde yoğunlaşılmıştır. Oran analizi finansal tablolarda yer alan kalemlerin her birinin zaman içinde farklaşmalarını saptamak amacı ile kullanılmaktadır. Oran analizi ile finansal tabloların içerisinde yer alan kalemler arası her türlü ilişkinin kolayca ortaya çıkmasını ve finansal tabloların anlaşabilirliğinin daha net olmasını, dolayısıyla daha sağlıklı analiz yapılmasını sağlar (Akıncı,1995).

1.1 FİNANSAL ANALİZ TEKNİKLERİ

İşletmenin önceki dönemlerine ait verilerin analiz edilmesi ve yorumlanması, finans yöneticisinin doğru kararlar alabilmesi ve planlama fonksiyonunu gerekli şekilde getirebilmesi için zorunlu şartlardan biridir. Finansal analiz ve kontrol, finansal planlama açısından da oldukça önemli bir husustur. Finansal analiz, işletmelerde tutulan muhasebe kayıtlarının doğal bir sonucu olarak düzenlenen bilanço ve gelir tabloları ile bu amaçla düzenlenen diğer mali tabloları çeşitli analiz tekniklerine tabi tutarak bir yorumda bulunmayı mümkün kılan önemli bir finansman tekniğidir (Özdemir, 1999).

Bankacılık sektöründe tüm risk faktörleri dikkate alınarak bir bankanın finansal performansını analiz edebilmek için uygulanacak dört basamak vardır:

İlk önce finansal analizin ne amaçla yapıldığı önemlidir, örneğin bir hisse senedi analisti, daha çok beklenen kârlar, hisse senetlerinin fiyatları ile ilgili bilgilerle uğraşırken, bankanın mali kontrol bölümünde çalışan analist her detayla ilgilenecektir. İkinci olarak, ilgili bankanın bilançosu anlaşılabilir hale getirmek gerekmektedir. Üçüncü olarak veriler değerlendirilmek için uzun bir dönem için analiz edilmelidir. Son olarak banka verileri ilgili bankanın bulunduğu gruptaki diğer bankalarla karşılaştırılmalıdır (Benton, 1996).

Finansal analiz çalışması, muhasebe verilerinin özeti durumundaki finansal tablolardan yararlanarak ve belirli analiz teknikleri aracılığıyla gerçekleştirilir. Geleneksel olarak finansal analiz teknikleri dört grupta toplanmaktadır (Akgüç, 1990). Bunlar:

1. Karşılaştırmalı Tablolar Analizi (Yatay analiz)
2. Yüzde Yöntemi ile Analiz (Dikey analiz)
3. Eğilim Yüzdeleri Yöntemi ile Analiz (Trend analizi)
4. Oran analizi (Rasyolar)

1.1.1 Karşılaştırmalı Tablolar Analizi

Karşılaştırmalı tablolar analizi, işletmenin iki veya daha fazla dönemine ait finansal tablolarının birbirini izleyen dönemler bakımından karşılaştırmalı olarak düzenlenmesi ve bu tablolarda yer alan kalemlerin zaman içinde göstermiş olduğu değişikliklerin incelenerek değerlendirilmesidir. Finansal tabloların karşılaştırılması ile işletmenin geçmişteki ve bugünkü durumu görülerek aradaki farklar tespit edilmekte ve bu elde edilen bilgilerle gelecekte olabilecekler ön görülmektedir (Tokaç, 2005). Karşılaştırmalı tablolar yöntemi ile finansal analizde, firma kendisine ait faaliyetleri dönemler arasında karşılaştırarak yorumlarda bulunmaktadır. Bu yöntemde, firma dışındaki rakip firmalar ve ekonomik hareketler analize dâhil edilmez. Bir diğer husus da, karşılaştırmalı tabloda alınan temel yıla ilişkindir. Temel yıl veya başka bir ifadeyle baz yıl seçimi, firma faaliyet durumunun farklı yorumlanmasına neden olabilir (Türko, 1994).

Karşılaştırmalı tablolar analizinden beklenen faydanın elde edilebilmesi için:

- Karşılaştırılan dönemlerin aynı uzunlukta olması gerekir
- Tabloların içerikleri aynı muhasebe kural, ilke ve tekniklerine göre hazırlanmış olmalıdır
- Tablolar enflasyondan arındırılmalıdır (Tokaç, 2005).

1.1.2 Yüzde Yöntemiyle Analiz

Yüzde yöntemi ile analiz, bir işletmenin finansal durumunun ve faaliyet sonuçlarının bağımsız olarak veya rakip işletmelerin sonuçlarıyla, bazen de sektör ortalamalarıyla karşılaştırmalı olarak incelenmesini amaç edinir. Yüzde analizi tekniği finansal tabloların dikey analizinde kullanılır. Bu teknik hem bilanço hem de gelir tablosu kalemlerinin analizi için uygunluk arz eder. Dikey yüzdeler olarak anılan bu tekniğe göre, mali tablolarda yer alan her kalemin, hem bulunduğu grup itibariyle, hem de genel toplam itibariyle yüzdeleri hesaplanır ve ayrı-ayrı sütunlarda yüzdeler şeklinde gösterilir. Bu teknikte her kalemin ait olduğu grup veya genel toplamı 100 kabul edilerek, kalemin bu grup veya genel toplam içindeki payı (%) hesaplanmaya çalışılmaktadır (Özdemir, 1999). Dikey analiz, işletmenin kaynaklarının dağılımını göstermek bakımından önemlidir. Dikey analizle işletme kaynaklarının ne kadarının döner varlıklarda ne kadarının maddi duran varlıklarda olduğunu ve yıllar itibariyle bu dağılımdaki değişimi göstererek işletme kaynaklarının kullanım alanlarını yansıtmaktadır. Pasif kalemlerin de toplam içindeki payı bulunarak firmanın hangi oranda kısa, orta ve uzun vadeli borçlandığı ve hangi oranda özkaynaklarla finansmana gittiği tespit edilebilir. Dikey yüzdeler aynı zamanda aktif ve pasif kalemlerin firmanın finansal tablolarında dağılımının tespitinde önemli rol oynamaktadır. Ancak bulunan dağılımın kesin bir şekilde iyi veya kötü olduğu ve bu dağılımın sonucunun firmaya sağladığı avantajlar veya dezavantajların ne olduğunu konusunda yardımcı olmaz. (Tokaç, 2005).

Bu analiz tekniğinin iki avantajını gösterebiliriz.

- Diğer analiz teknikleri, mali tablolarda yer alan kalemlerin toplam içindeki göreli önemlerini göstermedikleri halde, bu yöntem, her bir kalemin toplam içindeki yüzdesini, payını ortaya koyar
- Mali tablolar ve bu tablolarda yer alan kalemlerdeki değişiklikler salt rakamsal olarak ifade edildiği takdirde, aynı endüstri kolunda benzer işletmeler arasında anlamlı karşılaştırmalar yapmak olanağı yoktur. Bundan başka salt rakamlarla yapılan karşılaştırmalar anlamlı olmayabilir. Buna karşılık, Yüzde Analizinde yapılan karşılaştırmalar çok daha anlamlı olabilmektedir (Akgüç, 1990).

1.1.3 Eğilim Yüzdeleri Yöntemiyle Analiz

Şimdiye kadar açıkladığımız yöntemlerde verdiğimiz bilgilerin eksik yönü ve de en önemli yönlerinden birisi zaman boyutunun dikkate alınmamasıdır. İşte hesaplanan rasyoların yıllar itibariyle izlediği seyir hakkında bilgi sahibi olmak için Eğilim Yüzdeleri Yöntemiyle (Trend analizi) yapılır. Trend analizi, firmanın zaman itibariyle faaliyetlerinin güçlü ve zayıf olduğu yılları ve gidişatın eğilimi hakkında yöneticiye genel bir bilgi verir (Türko, 1994). Eğilim yüzdesi metodunun uygulanabilmesi için, inceleme döneminin oldukça uzun olması gerekir. İnceleme dönemi birkaç hesap dönemini kapsaması halinde, eğilim yüzdeleri hesaplanmasının fazla anlamı yoktur. Bir işletmenin birkaç yıllık (2-3yıllık) finansal durumundaki ve faaliyet sonuçlarındaki gelişmeler incelenmek istediğinde karşılaştırmalı finansal tablolar analizi daha uygun olarak kullanılabilir. Ancak bir işletmenin aynı amaçlar doğrultusunda daha uzun süreli (beş yılın ele alınmasının yararlı olacağı ifade edilmektedir) incelemelerine ihtiyaç olduğunda ya da sadece belli ilişkileri (eğilimleri) ortaya koyacak sayıda kalem incelemesi yapılmak istendiğinde trend yüzdeleri tekniğine başvurulması daha anlamlı ve uygun olacaktır (Özdemir, 1999). Bu teknikle dinamik bir şekilde işletmenin finansal durumunun incelenmesi mümkün olabilmektedir.

1.1.4 Oran Analizi

İşletme ile ilgili önemli sorunlar yanıtlanırken, diğer bir ifadeyle işletmenin mali durumu, kârlılığı ve verimliliği değerlendirilirken, kalemler arasındaki ilişkiler mali tablolarda yer alan rakamlardan daha anlamlı olmaktadır ve bu nedenle mali tablolar analizinde oranlardan (rasyolardan) geniş ölçüde yararlanılmaktadır. Oran, mali tablolarda yer alan iki kalem arasındaki ilişkinin basit matematik ifadesi olarak tanımlanmaktadır. Finansal tablolarda yer alan çeşitli kalemler arasında sayısız denilebilecek kadar çok oran hesaplamak olanaklıdır. Önemli olan, mali analistlerin, işletmenin yöneticilerinin firmanın performansı ve diğer konulardaki sorulara ışık tutacak oranların hesaplanmasıdır (Akgüç, 1990). Oran analizi, bilanço ve gelir tablosunda bulunan kalemlerin birbirleri ile olan ilişkilerinin incelenmesi ve bu ilişkilerin geçmiş yıllarla ve o iş türündeki diğer işletmelerle karşılaştırmakla yapılan mali analiz tekniğidir. Bu analiz tekniğinde, mali tablolarda yer alan kalemler arasındaki ilişki, bir oran şeklinde veya bir yüzde şeklinde belirlenir (Çetiner, 2008). Oran analizinin en büyük üstünlüğü, etkili bir şekilde yüksek performans gösteren bankaları ayırt edebilme becerisidir. Diğer taraftan, finansal oran analizi bankalar arasındaki eşitsizlikleri telafi etmektedir. Buna ek olarak, banka kârlılığı, likidite durumu ve kredi kalitesi ile ilgili detaylı bilgiler sunarak, bankanın zayıf ve güçlü taraflarıyla ilgili bilgi sunmaktadır (Kumbirai ve Webb, 2010).

Mali tablolarda yer alan hesap kalemler arasındaki matematiksel ilişkileri göstermek, oranları hesaplamak bir amaç değil, bir araçtır. Analist için önemli olan bu oranların yorumlanması ve değerlendirilmesidir. Dolayısıyla oran analizinde dikkat edilecek noktalar aşağıdaki şekilde sıralanmaktadır (Teker, 1998).

- Analizde anlamsız oranlar kullanılmamalıdır. Mali tablolara dayanılarak çok sayıda oran hesaplanabilmektedir. Fakat sadece işletmenin mali pozisyonunu ortaya koymaya yarayacak ve bir anlam ifade edecek oranların hesaplanması ve yorumlanması gerekir
- Oranlar hatalı şekilde yorumlanmamalıdır. Örneğin net çalışma sermayesi devir hızının artışı, genellikle olumlu karşılanır. Fakat bu artış işletme sermayesi

yetersizliğinden kaynaklanıyorsa, bu durumu olumlu bir gösterge olarak yorumlamamak gerekir

- Oranlar değerlendirilirken mevsimlik ve konjonktürel etkiler de dikkate alınmalıdır
- Bir oranın değerindeki değişiklik, pay ve paydada yer alan rakamlarının artış veya azalışlarından ileri gelebilir. Oran değerindeki değişimin hangi hesap kaleminden kaynaklandığı araştırılmalıdır. Sadece pay ve sadece paydadaki değişimler oranı etkileyebileceği gibi; pay ve paydadaki değerlerin beraber değişmesi de oranı etkiler
- Oranlar çeşitli kaynaklardan sağlanan ek bilgilerin ışığı altında yorumlanmalıdır.
- Oranlar yorumlanırken, mali tabloların fiyat seviyesindeki değişmelere göre düzeltilip, düzeltilmediği dikkate alınmalıdır
- İşletme performansı değerlendirilirken, sektör içi benzer işletmelerin oranlarından yararlanılmalı ve sektörel eğilimler göz önünde tutulmalıdır
- Hesaplanan oranlar geçmiş dönemlerin performansını gösterir. Önemli olan işletmenin geleceğine ait tahminlerde bulunmaktır.

Diğer finansal analiz tekniğine göre, oran analizinin önem kazanmasının nedenleri:

- Banka yöneticilerinin acil karar vermesinde oran analizi önemli rol oynamaktadır
- Oranların ifade ettiği anlam, işletme harici kişilerin karar vermeleri için daha elverişlidir
- Oranlar, işletmelerin büyüklük ve benzeri özelliklerini belli ölçüde ortadan kaldırdıklarından, işletmeler arası karşılaştırmalara olanak verirler (Brigham, 1992).

Oran analizi tekniğinde, finansal tablolardaki kalemler arasındaki anlamlı ilişkiler, bir birinin yüzdesi veya katı olarak ifade edilmektedir. Bulunan oranlar yalnız başına anlam ifade etmemektedir. Hesaplanan finansal oranların yorumlanması gerekir. Banka performansını değerlendirmek ve yorum yapabilmek için önce, performansı etkileyen dışsal ve içsel belirleyicileri ayırt etmek gerekir.

Banka performansının belirleyicileri içsel ve dışsal belirleyiciler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. İçsel belirleyiciler banka yönetimiyle ilgili ve mikro veya bankaya özgü belirleyiciler olarak tanımlanmaktadır. Dışsal belirleyiciler makroekonomik değişkenlerin ve finansal sektörün bütününe ilişkin değişkenlerin başka bir ifadeyle, bankaların doğrudan kontrolünde olmayan değişkenlerin performans üzerinde etkileridir (Alper ve Anbar, 2011). Finansal yöneticiler, firmalarını analiz ederken, firmanın likidite durumu, varlıkların yönetilmesinde etkinlik, kârlılık gibi firmanın çeşitli yönleriyle ilgili değişik soruları cevaplandıracak çeşitli oranlardan yararlanırlar. Genel bir sıralama şekli bulunmadığı için analizde kullanılan oranlar farklı şekilde sıralamaya tabi tutulmaktadır. Türkiye Bankalar Birliği (TBB) tarafından yayımlanan raporlarda aşağıdaki şekilde sınıflandırma yapılmaktadır:

- Sermaye yeterlilik oranları
- Aktif kalitesi oranları
- Gelir gider yapısı oranları
- Likidite oranları
- Kârlılık oranları
- Büyüme oranları
- Grup payı oranları
- Sektör payları

Aşağıda bu oranların tanımı ve hesaplanma yöntemleri ile ilgili bilgi verilmiştir.

1.1.4.1 Sermaye Yeterliliği Oranları

Sermaye tüm ekonomik birimlerin en hayati kaynak unsurlarındandır. Ayrıca, özellikle bankalar için hesaplanması ve yönetilmesi gereken temel finansal göstergelerden birisidir. Yasal sermaye olarak adlandırılan, bankalar için gerekli sermaye standartlarının oluşturulabilmesi amacıyla Basel Bankacılık Komitesi on yıllardır farklı prensipler üzerinde mutabakat sağlanması amacıyla çalışmalar yürütmektedir. Banka sermaye gerekliliği konusundaki tüm bu çalışmaların bir anlamda nihai ürünü olarak,

taşınan risklerin rakamsal şekilde ölçülmesi vasıtasıyla banka sermayesinin optimum olarak hesaplanmasını ifade etmektedir (Tiryaki, 2009).

Bir banka sermayesinin sağladığı fonksiyonlar şöyle özetlenebilir:

- Banka sermayesi, bir bankanın kuruluşu ve faaliyete başlaması için gerekli olan masrafların finansmanını sağlar
- Bankaya para yatıracak mevduat sahiplerine, bankaya borç veren kişi ve kuruluşlara gerekli güveni sağlar
- Banka sermayesi, banka yönetiminin önceden kestiremediği zararları karşılayabilecek bir güvenlik marjıdır
- Bankanın iflası durumunda bankadan alacaklı durumunda olanların uğrayabilecekleri kayıpları en aza indirmeye sağlar
- Fon kaynağı rolünü üstelenir
- Banka sermayesi, bankacılık faaliyetleri sonucu ortaya çıkan kredi riskini karşılamaktadır.

Sermaye rasyolarının başında sermaye yeterlilik rasyosu gelmektedir. Bu oran banka yöneticilerinin performans değerlemede kullandıkları bir rasyo olmasının yanı sıra düzenleyici ve denetleyici kurumların da yasal bir çerçeve ile belirledikleri standart niteliğindedir. Sermaye yeterliliği maruz kalınan riskler nedeniyle oluşabilecek zararlara karşı yeterli özkaynak bulundurulmasını ifade eder (Akgüç, 2012).

Bu oran yasal olarak belirlenen bir oran olup, belirlenen asgari seviye %8'dir. Sermaye yeterlilik rasyosu aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır:

$$SYR = \frac{\text{Özkaynak}}{\text{kredi+piyasa+operasyonel riske esas tutar}} \qquad (1.1)$$

Sermaye yeterlilik oranı değerlendirilirken, hesaplanan oranın verilen tanımlara ve risk katsayılarına bağlı olduğu gözden kaçmamalıdır. Yüksek bir SYR mali gücü, etkinliği değil, bankaların Hazine üzerinden risk aldığını, banka varlıklarının büyük bir bölümünün Devlet İç Borçlanma Senetlerden (DIBS) oluştuğunu da gösterebilir. Analize tek bir orana bakarak yorum yapmak, tek bir orana indirgeyerek bankanın mali gücünü, risklerini ölçmek çoğu kez yetersiz kalmaktadır (Akgüç, 2012). Bu nedenle

bankaların kaynak yapısı, sermaye yeterliliği değerlendirilirken, sermaye yeterlilik standart rasyosu yanı sıra, aşağıda açıklanan oranlardan da yararlanmaktadır.

Bankalarca önemli olan diğer sermaye yeterlilik oranı özkaynakların aktif toplamına oranıdır. Öz sermayenin aktif toplamına oranı, bu oran varlıkların yüzde kaçının işletme sahip veya sahipleri tarafından finanse edildiğini gösterir. Öz sermaye oranı olarak da adlandırılan bu rasyo, özellikle orta ve uzun süreli kredi verenlere bir işletmenin mali gücünü gösterir. Öz sermayenin aktif toplamına bölünmesiyle hesaplanmaktadır (Akgüç, 1990). Bu oran, işletme varlıkların ne kadarının öz kaynaklarla karşılandığını gösterir. Bu oranın yüksek çıkması, genellikle uygun karşılanır.

$$\text{Öz sermaye oranı} = \frac{\text{Özkaynaklar}}{\text{Aktif toplamı}} \qquad (1.2)$$

Bankanın ne kadar borçlandığını görebilmek içim kısa ve uzun vadeli yabancı kaynakların öz kaynaklara oranına bakılmaktadır. Bu oran kaldıraç oranı olarak bilinmektedir. Toplam borcun öz sermayeye bölünmesiyle elde edilir.

$$\text{Kaldıraç oranı} = \frac{\text{Kısa ve uzun vadeli yabancı kaynaklar}}{\text{Öz kaynaklar}} \qquad (1.3)$$

Bu oranın küçük olması olumlu bir göstergedir. Örneğin bu oranın 0.15 bulunması, her bir dolar yatırımda 0.15 sentinin yabancı kaynaklardan borçlanıldığını göstermektedir (Brealey ve diğerleri, 2007).

Takipteki kredilerin (brüt) sermaye tabanına oranı, karşılıklandırılmamış kredilerin sermaye tabanına göre büyüklüğünü, dolayısıyla toplam sorunlu kredilerin banka özkaynakları tarafından karşılanma gücünü analiz etmek için kullanılmaktadır (Mercan, 2008).

$$\frac{\text{Takipteki krediler (Brüt)}}{\text{Sermaye tabanı}} \qquad (1.4)$$

Bankanın ana ürünü ve ağırlıklı risk kaynağını krediler oluşturduğundan sermaye yeterliliği ölçülürken Krediler/Özkaynak oranı anlamlı bir göstergedir. Oran hesaplanırken yalnız nakdi krediler değil, gayri nakdi krediler, takipteki kredilerin karşılık ayrılmamış net tutarı da hesaba katılmaktadır.

$$\frac{\text{Nakdi Krediler+Gayri nakdi Krediler+Takipteki Krediler(net)}}{\text{Özkaynaklar}} \quad (1.5)$$

Sermaye yapısına ilişkin diğer rasyolar şu şekilde sıralanabilir.

- Özkaynaklar /toplam pasifler
- (özkaynaklar +toplam kar) / (mevduat + mevduat dışı kaynaklar)
- Net çalışma sermayesi / toplam aktifler
- Faiz getirili aktifler/ özkaynaklar
- Ödenmiş sermaye / özkaynaklar
- Ödenmiş sermaye / toplam pasifler
- Döviz pozisyonu / özkaynaklar
- (Özkaynaklar – duran aktifler) / toplam aktifler

1.1.4.2 Aktif Kalitesi

Bankaların performansı değerlendirilirken aktif kalitesi de dikkate alınmaktadır. Bu aşamada bilanço içi ve bilanço dışı kredi riski hesaplanmaktadır. Bankaların aktifleri içerisinde verilen kredilerin ağırlığı fazla olduğu için aktif kalitesini ölçmek amacıyla değerlendirilen kriterlerin çoğu kredi kalitesini ölçmeye yöneliktir. Bankaların aktifleri dâhilinde yer alan kalemler ayrı önem taşımaktadır. Söz konusu kalemler arasında da riske maruz değerlerin yönetimi apayrı bir meseledir. Bu değerlerin karşı karşıya oldukları vade, faiz ve döviz kuru gibi risklerin iyi irdelenip aktif kompozisyonunun doğru oluşturulması gereklidir. Çünkü bu bileşenler aktif kalitesinin göstergesi olacaktır.

Aktif kalitesi, muhtemel mevduat çekilmelerinin, bankanın mevcut fonksiyonlarının sürdürülmesinde gerekli fonların, piyasanın kredi talebinin karşılanabilmesi için yeterli bir likidite gücünü ifade etmektedir (Keskin, 1986).

Bankalar, özkaynaklarını ve yabancı kaynaklarını krediler, duran varlıkları ve menkul kıymetler gibi çeşitli varlıklara yatırmaktadırlar. Bu tür yatırımların aktif kalitesi açısından önemli olan, banka aktiflerinin çeşidinin yanında aktiflerin gelir getirip

getirmediği, gelir getirme gücü, gelirin sürekliliği, nakde dönüş kabiliyeti ve bankanın kaynak yapısının uygun olup olmadığıdır.

Aktif kalitesini ölçmek için genellikle aşağıdaki rasyolar kullanılmaktadır.

- Krediler/ toplam aktifler oranı
- Takipteki alacaklar /krediler oranı.
- Duran varlıkların/ toplam aktifler oranı
- Ayrılan karşılıklar / takipteki krediler (brüt)
- Ayrılan karşılıklar / toplam krediler

Krediler / toplam aktifler oranı bankanın gelir kaynağını göstermektedir ve kârlılıkla pozitif ilişkide olması beklenmektedir. Kredilerin toplam aktifler içindeki payını gösterir. Bu oranın yüksek olması bankanın asli görevini yaptığını gösterir, ama bu oranın çok yüksek olması bankanın riskini artırır (Alper ve Anbar, 2011). Bu oranın %50'nin altına düşmemesi, %65'i de aşmaması uygun görülmektedir. %50'nin altında olması bankanın kredi vermeyi yeterince yerine getirmediğini, %65'in üstüne yükselmesi de likiditeye gereken önemi verilmediğini gösterebilir (Akgüç, 2012).

Donuk, tahsili, faiz ödemeleri gecikmiş krediler gibi çeşitli terimlerle ifade edilen kredilere ilişkin oranlar kredi kalitesi, dolaysıyla aktif kalitesi konusunda ölçü oluşturur. Söz konusu krediler için özel karşılıklar ayrılmaktadır. Bu bağlamda aşağıdaki oranlar geniş şekilde kullanılmaktadır:

- Takipteki alacaklar /toplam krediler
- Takipteki alacaklar/ toplam aktifler
- Ayrılan özel karşılıklar/ takipteki alacaklar
- Kredi karşılıkları/faaliyet karı

Takipteki alacakların toplam kredilere oranı aktif kalitesinin ölçülmesinde kullanılan önemli orandır ve yüksek olması banka kârlılığına negatif etki edebilmektedir (Alper ve Anbar, 2011). Bu oranın düşük tutulmasına çalışılmaktadır.

$$\frac{\text{Takipteki alacakları}}{\text{Toplam Krediler}} \qquad (1.6)$$

Bankaların ayırmak zorunda oldukları özel kredi karşılıklarının takipteki kredilerin tümüne oranlanmasıyla bulunan değer bankanın takipteki kredileri yönetme becerisini göstermektedir. Oranın düşük olması bankanın kredi verme işlevinde başarılı olduğunun işaretidir (Mercan, 2008).

$$\frac{\text{Ayrılan karşılıklar}}{\text{Takipteki alacaklar}} \tag{1.7}$$

Ayrılan karşılıklar / toplam krediler oranı bankaların ayırmak zorunda oldukları özel kredi karşılıklarının toplam kredilere oranlanmasıyla elde edilen oran bankanın sorunlu krediler için ayırdığı karşılıların kredi stokuna göre büyüklüğünü göstermektedir. Bu oranın düşük olması beklenmektedir (Mercan, 2008).

$$\frac{\text{Ayrılan karşılıklar}}{\text{Toplam krediler}} \tag{1.8}$$

Bir aktif değer ne kadar likitse onun getirisi o kadar azdır. Ticari bankalar mevduatların çekilme riskine karşı kasada nakit para tutmak zorundan, büyük bir ölçüde kar elde edemeyecektir (Çermikli ve Çolak, 1998). Dolayısıyla, duran varlıkların toplam aktifler içerisindeki payının yüksekliği ve artması bankanın aktif kalitesini artırıcı bir etki yapar. Bu oran banka aktiflerinin ne kadarının duran varlıklara bağlandığını göstermektedir.

$$\frac{\text{Duran varlıkları}}{\text{Toplam aktifler}} \tag{1.9}$$

Aktif kalitesinin ölçülmesinde kullanılan diğer oranlar:

- YP. Aktifler / YP. Pasifler
- YP. Aktifler / toplam aktifler
- YP. Pasifler / toplam pasifler
- Menkul değerler cüzdanı/ toplam aktifler
- Duran aktifler / ödenmiş sermaye
- (Bağlı ortaklıklar + iştirakler) / toplam aktifler
- Toplam krediler / toplam mevduat
- Toplam mevduatlar / toplam yükümlülükler
- Tahsili gecikmiş alacaklar (net) / toplam varlıklar
- Döviz pozisyonu / toplam varlıklar

- Gayrinakdi krediler / toplam aktifler

1.1.4.3 Likidite Oranları

Finans piyasaları 21. Yüzyılın başlarında karmaşık bir noktaya gelmiştir. Bu gelişmenin sonucu olarak finans sisteminde yer alan bankaların fon kaynak ve kullanım yapıları da değişime uğramıştır. Bankaların fon kaynak ve kullanım yapılarında ortaya çıkan farklılaşmalar öncelikle bankaların likidite yönetimini etkilemektedir. Finansal derinliğin yüksek olduğu ülkelerde bankalar aktiflerinde bulunan likit değerlerden her hangi bir getiri elde etmemeleri nedeni ile mümkün olduğunca likidite oranını düşük seviyelerde tutmağa çalışmak isterler (Çolak, 1999). Ama mevduat toplayan banka, mevduatın çıkışını karşılayamazsa güveninin yitirir. Genellikle mevduatlar kısa vadeli iken, kullandırılan krediler uzun vadeli olmaktadır. Vadesi gelen yükümlülükleri ödemek açısından likidite ve likidite yönetimi bankalar için önem arz etmektedir.

Bankaların likiditesi her hangi bir anda nasıl bir durumda olduğunu bazı oranlar aracılığıyla analiz edilmektedir.

- Likit değerlerin toplam aktiflere oranı
- Likit değerlerin kısa vadeli yükümlülüklere oranı
- Likit değerlerin yabancı kaynaklara oranı

Şirketlerin, likit aktiflerinin toplam aktifler içerisindeki payını gösteren bu oran ile şirketin aktiflerinin ne derece likit olduğu anlaşılabilir. Bu oranın yüksek oluşu, şirketin beklenmedik durumlardaki manevra yeteneğini arttırır.

$$\frac{\text{Likit değerler}}{\text{Toplam aktifler}} \tag{1.10}$$

Likit değerlerin kısa vadeli yükümlülüklere oranı, likit değerlerin mevduat içindeki payını göstermekle, likit değerlerin kısa vadeli yükümlülüklere bölünmesiyle hesaplanmaktadır. Kısa süreli yükümlülükler, mevduat dışında bankanın yurtiçi ve yurtdışı bankalardan aldığı kısa süreli krediler ve para piyasalarına olan borçlarını

kapsar (Akgüç, 2012). Söz konusu oran müşterilerin yatırmış oldukları parayı çekmek istedikleri zaman, nakit taleplerinin nasıl karşılanması konusunda veri kaynağıdır.

$$\frac{\text{Likit Değerler}}{\text{Mevduat+Alınan Krediler+Para piyasalarına borçlar}} \quad (1.11)$$

Likit değerlerin yabancı kaynaklara oranı bankaların mevduat ve mevduat dışı kaynaklarının likit değerlerinin karşılama gücünü gösterir. Bu oranın yüksek olması bankanın yükümlülüklerini yerine getirme gücünün yüksek olmasını gösterir. Ancak oranın çok yüksek olması kaynakların verimli kullanılmadığını da gösterebilir (Öçal ve Diğerleri, 1997)

$$\frac{\text{Likit Değerler}}{\text{YP varlıklar}} \quad (1.12)$$

Bankaların likidite yapısını ölçebilmek için kullanılan bir takım rasyolar aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Likit aktifler / (mevduat + mevduat dışı kaynaklar)
- YP. Likit aktifler / YP. Pasifler
- Likit aktifler / ödenmiş sermaye
- Menkul değerler cüzdanı / toplam likit aktifler
- Brüt krediler / mevduat

1.1.4.4 Gelir-Gider Yapısı Oranları

Bankanın gelir gider yapısının belirlenmesi önemlidir. Gelir gider yapısı oranlarının analiziyle, bankanın toplam gelir ve giderleri içinde en önemli payı hangi kalemin aldığı, banka karının hangi gelir ya da gider kalemleriyle oynanarak artırılabileceği gibi hususlar çözüme kavuşturulabilir. Genellikle gelir gider yapısı oranlarında aşağıdaki rasyolar hesaplanmaktadır:

- Net faiz gelirinin toplam aktiflere oranı
- Net faiz gelirinin toplam faaliyet gelirlerine oranı
- Net faiz gelirinin vergi öncesi kara oranı

Net faiz gelirlerinin toplam aktiflere oranı, bankanın aktiflerinden ne kadar gelir sağladığını gösteren bir orandır.

Net faiz gelirlerinin toplam faaliyet gelirlerine oranı, bankanın toplam gelirleri içerisinde faiz gelirlerini göstermektedir.

Net faiz gelirlerinin vergi öncesi kâra oranı, bankanın vergisini ödemeden önceki kârına net faiz gelirlerinin etkisinin bulunmasında kullanılmaktadır (Akpınar, 2006).

1.1.4.5 Kârlılık Oranları

Kâr, en temel ve önemli performans ölçüm aracıdır. Bu açıdan finansal oranlar aracılığıyla kârlılığı ölçmek, karşılaştırmak ve analizlerde kullanmak en uygun yöntemlerden biridir. Kârlılık oranları bir işletmenin faaliyetleri sonucunda ölçülü ve yeterli kâr sağlayıp sağlayamayacağını ölçmeye yarar. Şimdiye kadar incelediğimiz rasyolar, firmanın nasıl faaliyette bulunduğu hakkında bazı bilgiler sağlar. Fakat kârlılık rasyoları, likidite, aktif yönetimi ve borç yönetiminin faaliyetleri sonuçları üzerinde birleşik etkisi gösterir (Brigham, 1992).

Kârlılık bir bankanın var olma sebebi olmasının yanı sıra bankanın üstlenebileceği riski veya sermayenin arttırabilme kapasitesini gösteren önemli bir sonuçtur. Kâr elde eden banka aynı zamanda mali durumunu güçlü tutabilmek için gerekli olan "Takipteki Alacak Karşılığı" ayırabilir. Bir firmanın elde ettiği kârın, ölçülü ve yeterli olup olmadığını belirlemek için bazı etmenlerin göz önünde tutulması gereklidir (Akgüç, 1990).

- Sermayenin alternatif kullanış alanlarında sağlayabileceği gelir
- Genel ekonomik koşullar
- Aynı endüstri kolunda benzer firmaların kâr oranları
- Geçmiş yıllarda kârın göstermiş olduğu eğilim
- İşletmenin planladığı kâr hedefleri

Genellikle bankaların kârlılığa dayalı performansları aşağıdaki rasyolar aracılığıyla hesaplanmaktadır:

- Aktiflerin getirisi (ROA)
- Kaynakların getirisi (ROE)
- Net faiz marjı (NIM)

Aktiflerin getirisi oranı, bu oran aktif kıymetlerinin bankada ne ölçüde kârlı kullanıldığını göstermek için hesaplanmaktadır. Aktiflerin getirisi, genel olarak, banka yönetiminin, kurumun varlıklarını net gelire çevirmekte ne kadar başarılı olduğunun gösterir. Aktif getirisi, bir bankanın kârlılığını herhangi başka bir bankaya ve/veya sektörün tamamına kıyaslarken kullanılan önemli bir göstergedir. Düşük bir ROA, borç vermede veya yatırımda muhafazakâr bir tutumu veya bankanın işletme giderlerinin yüksekliğini ifade edebilir (Rasiah, 2010).

$$\text{ROA} = \frac{\text{Dönem net kârı}}{\text{Aktif toplamı}} \tag{1.13}$$

Net kârın toplam aktiflere oranı şeklinde hesaplanan kârlılık oranı bankaların faaliyetlerini sürdürebilmek için tahsis etmiş olduğu sermayenin kârlılığını ölçmektedir. Aktif kârlılığı gibi, özkaynak kârlılığı da performans ölçümünde geniş kullanılmaktadır. Ama bu gösterici aktif kârlılığı kadar iyi bir gösterici olmayabilir. Dietrich ve Wanzenried (2010) çalışmalarında bankaların kaldıraç oranlarında değişiklik yapmakla özkaynak getirilerinde artma ve azalmaya ulaştıklarını göstermektedirler. Örneğin banka yüksek kaldıraç oranıyla daha yüksek özkaynak getirisine sahip olabilmektedir. Önemli nokta özkaynak kârlılığının, yüksek kaldıraç oranıyla oluşabilecek riskleri ihmal etmesidir. Özkaynak kârlılığı aşağıdaki şekilde hesaplanmaktadır.

$$\text{ROE} = \frac{\text{Dönem net kârı}}{\text{Özkaynaklar}} \tag{1.14}$$

Bankaların aracılık maliyetlerinin ölçülmesinde net faiz marjı temel kriter olarak kullanılmakta ve faiz marjı yoluyla sistemin etkinliği üzerine genel bir değerlendirme yapılabilmektedir. Net faiz marjı sistemdeki etkinliğin ölçülmesinde öncü gösterge niteliğinde olduğundan, bu marjın açılması yatırımcıları bankacılık sisteminden uzaklaştırmakta ve mali sektörün gelişmesini olumsuz etkilemektedir. Bankaların faiz

marjları dönem başında ve dönem sonunda olmak üzere iki şekilde hesaplanmaktadır (Kaya, 2001).

$$net\ faiz\ marjı = kredi\ faiz\ oranı - mevduat\ faiz\ oranı \text{ (dönem başı)} \quad (1.15)$$

$$net\ faiz\ marjı = faiz\ gelirleri - faiz\ giderleri \text{ (dönem sonu)} \quad (1.16)$$

Net faiz marjı net faiz gelirlerinin toplam varlıklara oranı şeklinde de hesaplanmaktadır.

Yüksek sermayeli bankaların faiz marjları yüksek olup, daha verimli çalıştıkları görülmektedir. Faiz dışı geliri düşük olan veya kaynak olarak mevduata bağlı bankaların daha az kârlı olduğu bulunmuştur (Demirgüç-Kunt ve Huizinga, 1999).

Bankaların kârlılıklarının ölçülmesi ve değerlendirilmelerinde kullanılan diğer rasyolar:

- Net dönem kârı / ortalama toplam aktifler
- Net dönem kârı / ortalama özkaynaklar
- Net dönem kârı / ortalama ödenmiş sermaye
- Vergi öncesi kâr / ortalama toplam aktifler
- Net dönem kârı / maddi özkaynak

1.1.4.6 Büyüme Oranları

Büyüme, ekonomik anlamda ve reel olarak işletmenin çeşitli varlıklarıyla ilgili olarak bir değişmeği kapsar. Bu açıdan büyümeyi saptamak için çeşitli oranlardan yararlanılır. Büyüme oranları diğer oranlardan farklı olarak, herhangi iki kalem arasındaki ilişkiyi ele almaktan daha çok bazı kalemlerin önceki dönemlere göre kaydettiği artışın yüzde olarak ifadesidir. Büyüme oranını belirlemek için kullanılan rasyoları aşağıdaki gibi gösterebiliriz (Özdemir, 1999):

- Toplam aktifler
- Özkaynak toplamı
- Kârlılık
- Toplam mevduat

- Krediler

1.1.4.7 Sektör Payı Oranları

Bankaların kendi içinde, yani çeşitli kalemler itibariyle karşılaştırmalar yaparak buldukları veriler performans değerleme açısından büyük önem taşırlar. Bir de bankanın özellikle bazı bilanço ve gelir tablosu kalemlerinin sektörden ne kadar pay aldığı incelenmesi gereken önemli hususlardandır. Bankaların sektör bazında özelikle incelemesi gereken birkaç unsur aşağıda sunulmuştur:

- Toplam aktifler
- Toplam krediler
- Toplam mevduat
- Toplam kâr

1.1.4.8 Grup Payı Oranları

Bankalar mevduat ve ticaret bankaları, yatırım ve kalkınma bankaları gibi gruplara, aynı zamanda bu gruplar içinde bankaların kamu, özel ve yabancı alt gruplara ayrılmaktadırlar. Bankaların tıpkı sektördeki paylarının incelenmesinde olduğu gibi içinde bulundukları grup bazında da performans değerlenmesine tabi tutulması da yararlı olacaktır. Yukarıda sektör paylarının anlatıldığı bölümdekine paralel olarak grup paylarının da incelenmesinde başvurulabilecek kalemler aşağıda yer almaktadır.

- Toplam aktifler
- Toplam krediler
- Toplam mevduat
- Toplam kâr

1.1.4.9 Dışsal değişkenler

Banka performansının dışsal veya makroekonomik değişkenlere karşı hassas olduğu beklenmektedir. Literatürde dışsal değişkenler bakımından genellikle aşağıdaki değişkenler kullanılmaktadır:

- Yıllık GSYİH'da büyüme oranı: Enflasyona ayarlı toplam ekonomik faaliyeti ölçmektedir. Bankanın mevduat ve kredi talep ve arzına etkisi beklenmektedir. Demirgüc-Kunt ve Huizinga (1999), çalışmalarına bağlı olarak ekonomik büyümenin banka kârlılığı üzerinde pozitif etkisi vardır
- Yıllık enflasyon oranı: Enflasyon oranı ve banka performansı arasında beklenen ya da beklenmeyen enflasyon oranına göre ilişki negatif ya da pozitif olabilmektedir. Şöyle ki, eğer enflasyon oranı beklenen enflasyon oranıyla aynı düzeyde gerçekleşirse, banka faiz oranlarını önceden ayarlayarak faiz gelirlerini yükseltebilir. Buna karşılık eğer enflasyon beklenmeyen düzeyde gerçekleşirse, banka uygun bir şekilde faiz oranlarında düzeltme yapamadığı için faiz giderleri faiz gelirlerinden daha hızlı bir şekilde artması beklenmektedir (Alper ve Anbar, 2011)
- Reel faiz oranı: Genellikle banka performansı ve reel faiz oranları arasında pozitif bir ilişki beklenmektedir. Bir sıra çalışmalar reel faiz oranının artmasıyla banka kârlılığının da arttığını göstermektedir (Alper ve Anbar, 2011).
- Yıllık nüfus artışı: Nüfustaki artış piyasanın genişlemesine dolayısıyla bankaların faaliyetlerini genişletmeleri için olanak yaratacaktır (Dietrich ve Wanzenried, 2010).
- Herfindahl- Hirschman endeksi (HHI): Bir pazarın ne kadar rekabetçi olduğunu tespit etmek için kullanılan bir endekstir. İlgili pazardaki tüm oyuncuların pazar paylarının karelerinin toplanmasıyla hesaplanır. Bir pazarda birbirine eşit pazar payına sahip çok sayıda oyuncu olması durumunda HHI sıfıra yakınsayacaktır. Bankanın yoğunlaşmasının artması kârlılıkla pozitif bir ilişkide olması beklenmektedir (Dietrich ve Wanzenried, 2010).

1.2 PARAMETRİK YÖNTEMLER

Bu yöntemlerde, etkinlik ölçümü gerçekleştirilecek olan endüstri dalına ilişkin üretim fonksiyonunun analitik bir yapıya sahip olduğu varsayımı yapılır ve bu fonksiyonun parametrelerinin belirlenmesine çalışılır. Performansla ilgili yazında çok yaygın bir şekilde kullanılan "Cobb-Douglas" tipi üretim fonksiyonuna ilişkin parametrelerin belirlenmesi bu tür yöntemlere örnek olarak gösterilebilir. Parametrik yöntemlerde genel olarak bir gözlem kümesi bulunmaktadır. Bu küme içinde en iyi performansın regresyon çizgisi (etkinlik sınırı) üzerinde olduğu varsayılarak, bu çizgiden sapma göstermeyen gözlemler etkin, bu gözleme göre başarısız olan diğer gözlemlerde etkinsiz olarak tanımlanmaktadır. Parametrik yöntemlerle performans ölçümünde, genel olarak regresyon teknikleri ile tahmin yapılırken, üretim fonksiyonu çoğunlukla, bir tek çıktı birçok girdi ile ilişkilendirilerek tanılanmaktadır. Parametrik etkinlik ölçüm yöntemlerinin en yangın olarak bilineni olan regresyon analizi, aralarında neden sonuç ilişkisi olduğu bilinen, bağımlı ve bağısız değişkenler arasındaki ilişkinin nedensel yapısını belirlemeye yönelik bir yöntemdir (Gülcü ve diğerleri, 2004)

İkiden fazla değişkenle değerlendirme yapabilme bakımından oran analizine göre daha kapsamlı olmasına rağmen regresyon tekniğiyle ölçüm yapmanın bazı sıkıntıları vardır (Gülcü ve diğerleri, 2004).

Öncelikle, bir tek eşitlik denklemine dayanan bir fonksiyonu kullanan birden çok bağımsız (girdi) değişkenine karşın ancak bir bağımlı (çıktı) değişkeninin analizini yapabilmektedir.

İkincisi, regresyon analizi en iyi performansa göre verimlilik analizi yerine ortalama performansa göre göreceli performansı ölçmektedir. Bu ise, en iyi karar birimlerine göre iyileştirmeye olanak tanımaz ve hatta onları bile ortalamaya çekme gibi bir sonuca götürür. Bu da performans iyileştirme değil, en iyi performansı ortalama performans olarak kabul etmek anlamına gelir. Hiç şüphesiz bunun da akılcı ve yeterli bir yöntem olduğu söylenemez.

Üçüncüsü ise, regresyon analizi, bir eşitlikte bulunan çıktılarla girdilerin nasıl ilişkilendirildiğine ilişkin parametrik bir üretim fonksiyonunun tanımlanmasını

gerektirmekte ve verimsiz birimleri tanımlayamamaktadır. Özellikle yapısal üretim fonksiyonunun tanımlanmasının güç olduğu firmalarda regresyon analizi performans ölçümünde oldukça yetersiz kalmaktadır.

1.3 PARAMETRİK OLMAYAN YÖNTEMLER

Parametrik yöntemlere bir alternatif olarak ortaya çıkan parametrik olmayan yöntemler, çözüm tekniği olarak genel olarak matematik programlamayı benimsemişlerdir. Bu tür yöntemler, üretim fonksiyonunun ardında herhangi bir analitik formun varlığını öngörmezler. Bu özelliklerden dolayı parametrik yöntemlerden daha esnektirler. Birçok girdili ve çıktılı üretim şekillerinde performans ölçümlemesinde oldukça uygun bir yapıya sahiptirler. Parametrik olmayan yöntemler doğrusal programlama kökenli teknikler (kısıt altında optimizasyon) kullanarak etkinlik sınırına olan uzaklığı ölçmeye çalışırlar. Bu yöntemler, parametrik yöntemlerde olduğu gibi üretim biriminin yapısı ile ilgili davranışsal varsayımlara girmek zorunda olmadıkları için, görece avantajlıdırlar. Bu yöntemlerden en yaygın olarak kullanılanı 1978 yılında Charnes, Cooper ve Rhodes tarafından geliştirilen VZA (Veri Zarflama Analizi) yöntemidir (İnan, 2000).

Parametrik olmayan yöntemler içinde en sık kullanılanı VZA yöntemidir. Bu yöntem, homojen oldukları varsayılan üretim birimlerini kendi aralarında kıyaslar. En iyi gözlemi etkinlik sınırı olarak kabul ettikten sonra, diğer gözlemler bu en etkin gözleme göre değerlendirilir. Dolayısıyla, VZA yönteminde etkinlik sınırı, varsayılan bir durum değil, gerçekleşen bir gözlemdir. Etkinlik sınırı bu şekilde tespit edildiği için de, bu yöntemde rassal hata kullanılmaz. Ancak, gözlemler arasında çok uç değerleri temsil ettiği düşünülen gözlemleri ayıklamak mümkündür (İnan, 2000). Bu yöntemin sahip olduğu en önemli özellik, her karar alma birimindeki etkinsizlik miktarını ve kaynaklarını tanımlayabilmesidir. Bu özelliği ile yöntem, etkin olmayan birimlerde ne kadar bir girdi azaltma ve/veya çıktı miktarını artırmak gerektiğine ilişkin olarak yöneticilere yol gösterebilir.

VZA yönteminin parametrik yöntemlere olan üstünlükleri ise kısaca şöyle sıralanabilir (İnan, 2000):

- VZA modellerinde çok sayıda girdi ve çıktı kullanmak mümkündür. (Özellikle çok sayıda girdi ve çıktıya sahip olan bankacılık sektörü açısından bu özellik çok önemlidir).
- Parametrik yöntemlerde olduğu gibi, girdi ve çıktı arasında bir fonksiyonel ilişki kurgulamak zorunda değildir. (Gerçek hayatta, böyle bir ilişkiyi, üstelik tek çıktıya bağlı kalarak kurgulamak oldukça sorunlu gözükmektedir ve bu ilişki yanlış kurulursa bütün model bundan etkilenecektir).
- Aynı nitelikte (homojen) olan birimleri kendi aralarında kıyaslar. Belki reel sektörde kıyaslanan üretim birimlerinin homojen olduğu varsayımı tartışmalı olabilir; ama bankacılık sektörü söz konusu olduğunda bu varsayım görece anlamlı hale gelir.
- Girdi ve çıktılar çok farklı birim değerleri ile ifade edilebilirler. (Fiziksel üretim, parasal büyüklük, hatta rasyolar cinsinden).

Veri Zarflama Analizinin uygulama alanı çok geniştir. Üretim, hizmet ve finans sektörlerinden iç ve dış rekabet koşullarında bulunan her ünite girer. Klasik verimlilik analizindeki tekli girdi-tekli çıktıdan farklı olarak çoklu girdi-çoklu çıktı temelinde hareket eden VZA, hızlı kuramsal gelişimi yanında uygulamada da hızlı bir süreç izlemiştir. Başlangıçta kâr amacı gütmeyen kamu kuruluşlarında karşılaştırmalı verimliliği ölçen VZA, sonraları kâr amaçlı üretim ve hizmet sektörlerinde işletmeler arası teknik verimliliğin ölçülmesinde de yaygın biçimde kullanılmaya başlanmıştır (İnan,2000).

1.4 SERMAYE YETERLİLİĞİNE İLİŞKİN YAPILAN YASAL DÜZENLEMELER

1.4.1 Uluslararası Finansal Piyasalardaki Yasal Düzenlemeler

1973 yılının mart ayında Bretton Woods sözleşmesinin sona erdirilmesine bağlı olarak sabit ayarlanabilir kur politikasının terk edilmesi ve ardından 1974 yılında OPEC'in

(Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü) petrol fiyatlarını dört kat artırması sonucu çıkan petrol krizi sonrasında uluslararası döviz piyasalarında ve bankacılık sektöründe büyük dalgalanmalar ve sorunlar yaşanmıştır. Finansal piyasalarda oraya çıkan bu sorunlara ortak bir çözüm bulmak ve dünyada bankacılık sektörü ile ilgili düzenleyici ve denetleyici standartlar oluşturmak, uyumlaştırmak ve yerleştirmek amacıyla "Basel Komitesi" 1974 yılında çalışmalarına başlamıştır (Parasız, 2009).

Uluslararası finans piyasalarında meydana gelen krizlerin pek çoğunda etkin bir risk yönetim sisteminin bulunmayışı neden olarak ortaya çıkmıştır. Bu ortamda uluslararası düzenlemeciler hem bilanço, hem de bilanço dışı faaliyetlerden kaynaklanan risklerin etkin olarak bir sistem dâhilinde ölçülmesi ve buna yönelik tedbirlerin alınması konusunda daha yoğun çalışmalar yapmaktadırlar. Piyasaların entegre olması nedeniyle, bir finansal piyasada yaşanan kriz diğer piyasaları da kısa sürede etkileyebilmektedir. Bu nedenle uluslararası tarafsız bir düzenleyici kurulun gözetiminde dünya çapında kabul gören bazı standart yaklaşımların geliştirilmesi gerekliliği ortadadır (Bolgün ve Akçay, 2003).

Basel Komitesi (BİS), 1974 yılı sonunda uluslararası döviz ve bankacılık piyasalarında meydana gelen önemli krizleri takiben G-10 ülkelerinin merkez bankası başkanları tarafından oluşturulmuş olup, Uluslararası Ödemeler Bankası bünyesinde faaliyet göstermektedir. Belçika, Kanada, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, Lüksemburg, Hollanda, İsveç, İsviçre, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletlerinden oluşan 12 üye ile çalışan komite, üye ülkeler arasında denetim konularında işbirliğine olanak sağlayacak bir forum oluşturmayı, daha geniş bir bakış açısıyla da dünya çapında denetimin geliştirilmesi ve bankacılık denetim kalitesinin artırılmasını amaçlamaktadır. Basel Bankacılık Denetim Komitesi, resmi olarak kanun ve kurallar değil, tasarı ve teklifler üreterek bunları tartışmaya açmak yoluyla özellikle sermaye yeterliliği ve finansal piyasaların stabilizasyonu konularında iyileşmeler hedeflemektedir. Basel komitesinin düzenlemeleri tavsiye niteliği taşımaktadır. Bu tavsiye ve standartları uygulayıp uygulamamak, uygulanacaksa bunun hangi takvim ve yasal süreçlerle yapılacağına karar vermek tamamen ülkelerin düzenleme otoritelerinin yetkisindedir. Komite denetim sistemindeki boşlukları doldurmak için iki önemli prensip belirlemiştir. Bunlar,

bankacılık kuruluşlarının denetlememelerden kaçmamaları gerektiği ve yapılan denetlemelerin yeterliliği prensipleridir (BİS, 2001).

1.4.2 Basel 1

Basel komitesi, 1980'li yılların başında uluslararası bankaların sermaye yapılarının, karşılaştıkları ve üstelendikleri risklere oranla zayıf olduğunu ve bunun küresel finansal sistem açısından bir tehlike olduğu sonucuna varmıştır. 1980'li yıllardan başlayarak Komite sermaye yeterliliği konusunda ağırlıklı olarak çalışmalara başlamıştır. İlk kez sermaye gerekliliği 1987 Aralık ayında Basel Komitesi tarafından önerildi ve 1988 Temmuz ayında Sermaye Uzlaşısı (Basel Capital Accord) olarak onaylandı (Resti ve Sironi, 2007).

Basel Komite'nin 1988 tarihli ilk sermaye yeterliliği düzenlemesi banka sermayesinin toplam miktarı üzerine odaklanmış, dolayısıyla bankaların iflas riskini ve mevduat sahipleri için oluşabilecek maliyeti en aza indirmeyi amaçlayan bir düzenlemedir. Uluslararası alanda faaliyet gösteren bankalar için uygun sermayenin belirlenmesine yönelik tek bir yöntem göstermekte olan 1988 düzenlemesinde 1996 yılında yapılan bir değişiklikle bankalara piyasa risklerini kendi yöntemleri ile ölçebilmeleri için kendi sistemlerini kullanabilmeleri imkânı getirilmiştir (TBB, 2002). Basel Komitesinin belirlediği ilk sermaye yeterliliği standardının üç ana amacı vardır:

- Bankaların fazla risk almalarını engelleyerek, çıkabilecek bankacılık krizlerinin önlemek
- Uluslararası finansal piyasalarda düzenlemelerin yeknesaklaştırılması, finansal sistemde güven ve sağlamlığın sağlanması
- Ulusal düzenlemeler sonucunda ortaya çıkan rekabet eksikliklerini elimine ederek tek oyun kurallarını yaratmak (Resti ve Sironi, 2007).

Bu amaçla Komite, bankaların riskli faaliyetleri ile üstelendikleri risk için ellerinde tuttukları sermaye arasında bir ilişkiye dayanan ve "Cooke Rasyosu" olarak adlandırılan sermaye yeterliliği rasyosunu tanımlamıştır. Komite, uluslararası bankalar için

minimum yüzde 8 oranını getirmektedir. Ulusal otoriteler, kendi bankacılık sistemlerine özgü olan risk yapısını gözeterek, yerel bankalar için sermaye yeterliliğinde daha yüksek oranlar belirleme hakkına sahiptirler. Minimum %8 olarak formülüze edilen sermaye yeterliliği rasyosu aşağıdaki şekilde hesaplanmaktadır:

$$\text{Sermaye yeterliliği} = \frac{\text{Toplam sermaye}}{\text{Kredi riski}} \qquad (1.17)$$

Sermaye yeterliliğinin oranının payında yer alan sermaye, temel olarak, ana sermaye ve katkı sermaye olarak iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kuşak olarak da bilinen ana sermaye, toplam sermayenin temel bileşeni olup, esas olarak, ödenmiş sermaye ve vergi sonrası dağıtılmamış karlardan oluşur ve bankanın karşılaşabileceği kayıpları en kısa sürede karşılayacak niteliktedir. İkinci kuşak sermaye olarak da bilinen katkı sermaye ise, esas olarak, ihtiyari rezervler, varlıkların yeniden değerlendirilmesi ile elde edilen fonlar, genel karşılıklar ve sermaye benzeri kredilerden oluşmaktadır. Sermaye yeterliliği oranının paydası ise, bankanın taşıdığı kredi riskini temsil eder. Kredi riski bankanın aktiflerinin ve bilanço dışı kalemlerinin farklı risk sınıflarına ayrılması ve her sınıfa karşılık %0, %20, % 50, % 100 olmak üzere dört adet risk ağırlığı ile ağırlık andırılması şeklinde hesaplanmaktadır (Parasız, 2009).

1988 yılında kabul edilen Basel 1 standartlarını Türkiye de bu tarihte imzalamış ve kabul etmiştir. Ancak Türkiye bu standardı kademeli bir geçiş süreci ile uygulamaya koymuştur. Türkiye sermaye yeterlilik rasyosu yıllara göre uygulanmıştır (Dede ve Erkek, 2008).

Tablo 1: Türkiye'de Sermaye Yeterlilik Rasyosu

1989 yılında	**%5**
1990 yılında	%6
1991 yılında	%7
1998 yılında	%8

Kaynak: Konya Ticaret Odası dergisi, 2008

Basel 1'de risk kategorileri OECD üyesi olup olmamaya göre belirlenmiştir. Bu kritere göre, herhangi bir farklılık gözetmeksizin her bir OECD üyesi ülke Hazinesi'ne açılan kredinin risk ağırlığı % 0 olarak değerlendirilirken, uluslararası büyük ölçekli özel

sektör kuruluşuna veya petrol zengini fakat OECD üyesi olmayan bir ülke merkez bankasına açılan kredinin risk ağırlığı %100 olarak değerlendirilmektedir. Diğer bir ifadeyle, Basel 1, bir bankanın 100 milyon YTL tutarındaki bir krediyi bir OECD üyesi ülke Hazinesi'ne açması halinde herhangi bir sermaye ayırma yükümlüğü getirmemesine (100x%0x%8=0) karşılık, aynı tutardaki krediyi uluslararası büyük ölçekli özel sektör kuruluşuna veya petrol zengini olmasına karşın OECD üyesi olmayan bir ülke merkez bankasına açması halinde 8 milyon YTL (100x1x% 8 = 8) tutarında sermaye bulundurma zorunluluğu getirmektedir. Bu durum, OECD ülkesi olan ancak kredi riski aslında daha yüksek bulunan ülkeler açısından avantajlı, buna karşılık, OECD üyesi olmayan ancak kredi değerliliği yüksek bulunan ülkeler için bir dezavantaj oluşturmaktadır (Aykut, 2000). Tablo 2'de Basel 1'in getirdiği kredi risk ağırlıkları verilmiştir.

Tablo 2: Kredi Risk Ağırlığı

%0	1. Nakit 2. Merkezi hükümetten ya da merkez bankasından yerel para birimi cinsinden alacaklar 3. OECD üyesi merkezi hükümetlerden ve merkez bankalarından alacaklar 4. OECD merkezi hükümetlerinin çıkardığı menkul kıymetlerin teminat olarak verildiği ya da OECD merkezi hükümetlerinin bizzat garantisi altındaki alacaklar
%0, %10, %20 ya da %50 (ulusal degerlendirmeye bağlı)	Merkezi hükümet ve merkezi hükümetin garantisi altındaki borçlar dışında kalan kamu kuruluşları
%20	1. Uluslararası Kalkınma Bankaları ve bu bankalar tarafından ihraç edilen menkul kıymetler ve bu bankalar tarafından garanti edilen borçlar 2. OECD ülkeleri bankalarından alacaklar ve OECD ülkelerindeki

	bankalar tarafından garanti edilen alacaklar 3. OECD ülkesi dışındaki ülke bankalarından vadesine bir yıl ve daha az süre kalmış alacaklar ile yine bu bankaların garantisi altında olan vadesine bir yıl ve daha az süre kalmış alacaklar 4. Ulusal olmayan OECD kamu sektörü kuruluşlarından alacaklar 5. Nakit alacaklar
%50	Rehinli konut kredileri
%100	1. Özel sektörden alacaklar 2. OECD ülkesi dısındaki ülke bankalarından vadesine bir yıldan daha uzun süre kalmış alacaklar 3. OECD ülkesi dışındaki ülkelerin merkezi hükümetlerinden alacaklar (ulusal para cinsinden değil ise) 4. Kamu sektörü tarafından isletilen ticari isletmelerden alacaklar 5. Bina, fabrika ve teçhizat ve diğer sabit varlıklar 6. Gayrimenkul ve diğer yatırımlar 7. Diğer bankalar tarafından ihraç edilmiş sermaye benzeri enstrümanlar 8. Tüm diğer varlıklar

Kaynak: BİS, 2001

Sadece kredi riskini sınırlamaya çalışan Basel 1, ilk uygulamalarında piyasa risklerini sermaye yeterlilik hesaplamalarında dikkate almamaktaydı. Örneğin bir finansal kurumca taşınan açık döviz pozisyonları, hazine bonoları ve devlet tahvillerinin piyasa riskleri için sermaye gereksinimi hesaplanmamaktaydı. Risk Ağırlığı bazlı sermaye

yaklaşımında, kullanılan sermaye kavramı, bir bankanın beklenen ya da beklenmeyen kayıplarını karşılama kapasitesini yeterince ifade etmemektedir. Örneğin kredi karşılıkları, konjonktürün iyi olduğu dönemlerde karşılaşılan riskin gerektirdiğinin üstüne çıkmakta, tersine gelişmeler olduğunda da altında kalmaktadır. Kullanılan risk ölçütü doyurucu değildir. Cooke Ratio olarak da bilinen sermaye yeterlilik rasyosu ilk uygulama yıllarında sermaye ve riski ilişkilendirebiliyor, parasal ve oransal olarak ölçebiliyordu. Fakat bu rasyo türev enstrümanlarının çeşitlenmesi, yoğunlaşması ve bilanço dışı işlemlerin ağırlık kazanmasıyla birlikte yetersiz kalmaya başladı (Bolgün ve Akçay, 2003).

Bu yetersizliklerin giderilmesi amacıyla 1988 sonrası bazı değişiklikler yapılmaya başlandı. Nisan 1993'te Basel Komitesi "The Supervisory Treatment of Market Risks" isimli raporunu yayınlamıştır. Raporda bankaların, fiyatlarda meydana gelen değişmeler sonucu bilanço içi ve nazım hesaplar nedeniyle, üstelendikleri piyasa riskleri için yeterli sermaye tutulmasını sağlayacak bir yapının gerekliliği vurgulanmıştır. Raporun 1995 Nisan ayında gözden geçirilmiş yeni hali görüşülmeye sunulmuştur. Önceki rapora dâhil edilen riskler şunlardır:

- Menkul kıymetler ve Nazım Hesaplarda izlenen sözleşmeler nedeniyle üstlenilen riskler
- Sadece döviz kuru riski dâhil iken, bu raporda ürün riskleri de hesaplanmaya dâhil edilmiştir
- İçsel model olarak Riske Maruz Değer'in (RMD) kullanabilmesi için gerek nicel ve nitel özelliklerden bahsedilmiş, modelin ne kadar etkin olduğunun tespit edilebilmesi için test edilmesi (Backtesting) gerekliliği vurgulanmıştır (BİS, 1996).

Basel Standardı, uluslararası finansal sistemde yaşanan değişime paralel olarak finansal kuruluşların taşıdıkları riskleri daha iyi yansıtabilmek amacıyla sürekli geliştirilmektedir. Komite, Ocak 1996'da bankaların açık döviz pozisyonlarını, borçlanma araçlarının ikinci elde alınıp satılması, iştirakler, ürünler ve opsiyonlar nedeniyle üstelendikleri piyasa risklerini de düzenleme içine dâhil edebilmek üzere yeni bir düzenleme açıklamıştır.

1993 ana raporu ve 1995 değişiklik önerilerinin gündeme gelmesinin nedeni bankaların karşı karşıya oldukları fiyat riskleri için belirgin bir sermaye gereğinin ortaya konabilmesidir. Standarda göre, faiz oranına duyarlı enstrümanların ve hisse senetlerinin taşıdıkları piyasa riskli hesaplanırken bu enstrümanların bankaların ticari defterlerinde yer alan güncel piyasa değerleri yer alacaktır.

Tartışmalar sırasında, içsel model yaklaşımı genel olarak olumlu karşılanmış, nitel özelliklerin kullanımı destek bulurken, nicel özelliklerle ilgili bazı eleştiriler gündeme getirilmiştir. Eleştirileri değerlendiren Komite önceki raporun genel yapısını korumakla beraber, nicel parametrelerde bazı değişikliklere gitmiştir.

Komite, banka portföy risklerinin ölçülmesinde içsel modelleri güzel bir başlangıç kabul etmekle beraber günlük RMD tahminlerinin, daha uzak bir zaman dilimi içinde kötü piyasa koşulları nedeniyle oluşabilecek zararlara karşı bir tedbir oluşturabilmesi için bir sermaye gereği cinsinden ifade edilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır (BİS, 1996).

Bankacılık sisteminde oluşan olumlu değişimlere rağmen Basel 1'e bazı eleştiriler yapılmıştır. Basel 1'e yapılan eleştirileri dört başlık altında harmanlayabiliriz. Basel 1'e getirilen eleştirilerden ilki, yalnızca kredi riskini kapsaması ve G-10 ülkelerini hedef almasıydı. Bankacılığın geçirmekte olduğu değişim sürecinde hem kredi hem de piyasa riskinin daha karmaşık bir hal almasının yanında, bankacılık sektörü için faiz oranı riski, operasyonel risk ve likidite riski gibi Basel 1 standardının kapsamında olmayan riskler de önem kazanmıştır. Bu durum, var olan standarda göre hesaplanan sermaye oranının, her zaman bankanın mali durumunun iyi bir göstergesi olmaması sonucunu doğurmuştur (Balin, 2008).

Basel 1'e getirilen ikinci eleştiri, uygulanan kredi risk ağırlıklarının belirlenmesi, en iyi olasılıkla ekonomik riskin kaba bir ölçümünü sağlamasıdır. Bunun temel nedeni, kredi risk derecelerinin, ödünç alanların farklılık gösteren temerrüt risklerinin yeterli şekilde birbirlerinden ayrılmasını sağlayacak şekilde ayarlanmış olmamasıdır. Risk temelli sermaye yaklaşımında kullanılan sermaye kavramı, bir bankanın beklenen ya da beklenmeyen kayıplarını karşılama kapasitesini yeterince ifade etmemektedir (örneğin, kredi karşılıkları konjonktürün iyi olduğu dönemlerde karşılaşılan riskin

gerektirdiğinin üstüne çıkmakta, tersine gelişmeler olduğunda da yetersiz kalmaktadır) (Jackson, 1999).

Basel 1 ile ilgili üçüncü eleştiri de bankaların, kendi kanuni sermaye yeterliliklerine arbitraj uygulamaları ve ölçülen risk ile gerçek risk arasındaki farklılıklardan yararlanmalarıdır. Kanuni sermaye arbitrajı örneğin bazı menkulleşme yöntemleri gibi bir kaç şekilde meydana gelebilmekte ve bankanın portföy konsantrasyonlarının daha düşük kalitedeki varlıklara kaymasına yol açabilmektedir (Jackson, 1999).

Basel 1'e getirilen dördüncü ve önemli bir eleştiri de kulüp üyeliği ile ilgilidir. Yukarıdaki Tablo 2'den de görüldüğü gibi, Basel 1 dokümanı varlıkların risk ağırlıklarını, riski üstlenilen tarafın kulüp üyesi (OECD üyesi) olup olmadığı kriterine bakarak belirlemektedir.

1.4.3 Basel 2

1990'lı yıllarda bankacılık krizlerine ve adı geçen Basel 1 eleştirilerine cevap olarak Basel Komitesi, 1999 yılında yeni, genişletilmiş uzlaşıyı teklif etti. Bu uzlaşı resmi olarak "A Revised Framework on International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards" ve gayri resmi olarak Basel 2 adlandırıldı. Basel 2, kapsama alanına, ayrıntısına göre Basel 1'in daha genişletilmiş formatıdır. Haziran 1999 taslağında açıklanan temel üç ayaklı yapı korunmuş ancak detaylarda değişikliklere gidilmiştir. Değişiklikler temel olarak paydadaki risklerin hesaplanmasında olmuştur. Kredi riski için daha detaylı tanımlara yer verilmiş, ilk kez tanıma operasyonal risk dahil edilmiştir.

Basel 2 uzlaşısının amacı, finansal sistemin güvenirliğinin ve istikrarının artırılması, serbest rekabet ortamı ve riskler konusunda daha kapsamlı bir yaklaşım oluşturulmasıdır. Basel 2 sermaye yeterliliği uzlaşısı üç temel yapısal blok üzerinde yükselmektedir. Basel 2'nin temel ilkeleri şunlardır; minimum sermaye gereksinimi, denetim fonksiyonunun işleyişi ve piyasa disiplini (Gregory, 2009). Aşağıda yapısal bloklarla ilgili bilgi verilecektir.

Birinci yapısal ayak minimum sermaye gereksinimi (Minimum Capital Requirement), bankanın risk profiline göre kredi riski, piyasa riski ve operasyonel riskler için tutulması gereken sermaye tutarını ortaya koymaktadır. Bir bankanın sermaye yeterliliği rasyosu toplam sermayenin kredi, piyasa ve operasyonel riskler için hesaplanan toplam risk ağırlıklı varlıklara bölünmesiyle bulunmaktadır.

$$\text{sermaye yeterliliği} = \frac{\text{toplam sermaye}}{\text{kredi riski+piyasa riski+operasyonel risk}} > 8\% \qquad (1.18)$$

Basel 2'de kredi riski için ayrılması gereken sermayenin hesaplanmasında kullanılacak yöntemler geliştirilmiş ve riske daha duyarlı hale getirilmiştir. Tablo 4'de Basel 2'de risk ölçümünde kullanılan metotlar gösterilmiştir. Piyasa riski için ayrılması gereken sermayenin hesaplanmasında bir değişikliğe gidilmemiştir. Bununla birlikte, kredi riski için ayrılması gereken sermayenin hesaplanmasında uzlaşı farklı karmaşıklık düzeylerinde olan üç ayrı yaklaşım getirmektedir. Uzlaşı, birinci yaklaşım olarak, kredi riski hesaplanmasında standart yaklaşım getirmektedir. Bu yaklaşım 1988 uzlaşısına oldukça benzemekle birlikte, yeni yaklaşımda risk ağırlıkları, OECD üyeliği ayrımının ortadan kalmasıyla, borçlunun bağımsız derecelendirme kuruluşlarından aldığı notlara bağlı olarak belirlemekte, derecesiz krediler %100 risk ağırlığıyla ağırlık andırılmaktadır. Eğer kredi alan kuruluşun derecesi AAA' dan AAA- notunda kredi risk ağırlığı %0, A+'dan A- notunda kredi risk ağırlığı %20, BBB+'dan BBB- %50,B-'den aşağı notlara ise %150 risk ağırlığı ile ağırlıklandırılmaktadır (Balin, 2008).

Dünyada var olan onlarca rating kuruluşu arasında genel kabul görmüş üç kuruluş Standart&Poor's (S&P), Moody's ve Fitch olup, bunların rating notları dikkate alınmaktadır. Standart&Poor's, Moody's, Fitch IBCA gibi bağımsız derecelendirme kuruluşlarının verdiği risk derecelerine göre aşağıda belirtilen esaslar ışığında belirlenmektedir.

- Eğer iki risk derecelendirme kuruluşunun değerlendirilmesi varsa yüksek olan, üç kuruluşun değerlendirmesi varsa en düşük ikinci risk derecesi dikkate alınır,
- Yerel ve yabancı para cinsinden dereceler, birbirlerinin yerine kullanılamazlar,
- Bir grup şirketin notu, gruptaki başka bir şirket için kullanılamaz (Aykut, 2008).

Standart metot yaklaşımına göre varlıkların sınıflandırılması şu şekilde yapılmaktadır:

A. KREDİLER (ALACAKLAR)

1. Hazine ve Merkez Bankalarına Verilen Krediler
2. Diğer Kamu Kurum ve Kuruluşlarına Verilen Krediler
3. Çok taraflı Kalkınma Bankalarına Verilen Krediler
4. Bankalara Verilen Krediler
5. Menkul Kıymet Şirketlerine Verilen Krediler
6. Şirketlere Verilen Krediler
7. Perakende Krediler
8. İkamet Amaçlı Gayrimenkul İpoteği Karşılığı Verilen Krediler
9. Ticari Amaçlı Gayrimenkul Karşılığı Verilen Krediler
10. Yüksek Risk Kategorileri

B. DİĞER VARLIKLAR

C. BİLANÇO DIŞI İŞLEMLER (Eratay, 2003).

Basel-2 çalışmasında referans alınan üç büyük rating kuruluşunun derecelendirme notları tablo 3'de gösterilmiştir.

Tablo 3: Rating Kuruluşlarının Derecelendirme Notları

S & P	Moody's	Fitch	Rakamsal Karsılıgı
AAA	Aaa	AAA	21
AA+	aa1	AA+	20
AA	aa2	AA	19
AA-	aa3	AA-	18
A+	A1	A+	17
A	A2	A	16
A-	A3	A-	15
BBB+	Baa1	BBB+	14
BBB	Baa2	BBB	13
BBB-	Baa3	BBB-	12
BB+	ba1	BB+	11
BB	ba2	BB	10
BB-	ba3	BB-	9
B+	B1	B+	8
B	B2	B	7
B-	B3	B-	6
CCC+	Caa1	CCC+	5
CCC	Caa2	CCC	4
CCC-	Caa3	CCC-	3
CC	Ca	CC	2
C	C	C	1
D		D	0

Kaynak: (Geçer, 2004)

Daha gelişmiş risk yönetim kapasitesine sahip bankalar için, İçsel Derecelendirme Yaklaşımı (Internal Ratings Based Approachs) kullanılmaktadır. İçsel derecelendirme yaklaşımı temel ve gelişmiş içsel derecelendirme olarak ayrılmaktadır. Temel içsel derecelendirme modelini kullanacak bankalar, kendi iç modelleri ile yalnızca temerrüde düşme olasılığı (PD) tahminler yapacaklar, diğer risk bileşenlerine ilişkin tahminlerinde yasal düzenlemelere tabi olacaklardır. Gelişmiş içsel derecelendirme modelini kullanacak bankalar, kendi modellerini kullanarak temerrüde düşme olasılığı ile birlikte, temerrüt halinde kayıp (LGD), temerrüt halindeki riskteki değer (EAD) ilişkin tahminler yapacaklardır (Balin, 2008).

Tablo 4: Risk Ölçümünde Kullanılan Metotlar

Risk Kategorisi	**Kullanılan metotlar**
Kredi	Standart yaklaşım
	İçsel Derecelendirme Yaklaşımı
	Gelişmiş İçsel Derecelendirme yaklaşımı
Piyasa	Standart yaklaşım
	İçsel model yaklaşımı
Operasyonel	Temel Gösterge Yaklaşımı
	Standart Yaklaşım
	Gelişmiş Ölçüm yaklaşımı

Kaynak: Jorian, 2009

Yeni uzlaşı, sermaye yeterliliği hesaplamasına operasyonel riski de eklemektedir. Basel 2 operasyonel riskin ölçülmesi ile ilgili olarak üç farklı yaklaşım getirmektedir: Temel Gösterge Yaklaşımı (Basic İndicator Approach), Standart Yaklaşım (Standart Approach) ve Gelişmiş Ölçüm Yaklaşımı (Advanced measurement approach). Temel Gösterge Yaklaşımında sermaye yükümlülüğü son üç yılın ortalama brüt gelirinin yüzde 15'ne eşittir. Standart Yaklaşımda ise üç yıllık ortalama brüt gelir sekiz ayrı faaliyet kolu olarak ayrıştırılmakta ve faaliyet kollarına ilişkin brüt gelir %12, %15 ve %18 oranındaki katsayılarla çarpılarak toplam sermaye yükümlülüğü bulunmaktadır. Gelişmiş Ölçüm yaklaşımında ise, bankanın operasyonel riske karşılık ayırması gereken

sermaye yükümlülüğü brüt faiz gelirinin herhangi bir katsayısıyla çarpılması sonucunda değil, bankanın kendi modelleri doğrultusunda belirlenmektedir (Balin, 2008).

İkinci yapısal ayak, denetim fonksiyonunun işleyişi, denetim ve gözetim otoriteleri tarafından yapılacak incelemelerin ve uzaktan (off-side) ve yerinde (on-site) denetimlerin işleyişini ortaya koymaktadır. Denetim fonksiyonunun işleyişinin birinci ve üçüncü yapısal blokların ayrı tutulmaması gerektiği belirtilmekle ve diğer blokların önemli bir tamamlayıcısı olduğu vurgulanmaktadır. Gözetim otoritelerinin görevi, bankanın kendi risklerini doğru değerlendirdiğinden ve sermaye yeterliliğinin sağlandığından emin olmaktır. Bu amaçla dört prensip belirlenmiş ve ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Birinci prensipte sermaye yapılanmasında ve sermaye ile ilgili hedeflerin belirlenmesinde banka yönetiminin önemini ortaya konulmuştur. Tesis edilen sermayenin bankanın risk profiline ve koşulların banka yönetimince kontrol edilebilmesine uygun olması gerektiği belirtilmiştir. Bu amaçla, banka yönetimine sürekli raporlar sunulması ve üst yönetim tarafından belirlenen limitlere uygunluğun teyit edilmesi gerekmektedir. İkinci prensipte, bankanın sermaye yeterliliği ile ilgili aldığı kararların doğruluğunun ve standartlara uygunluğunun incelenmesinin gözetim otoritelerinin sorumluluğu altında olduğu belirtilmiştir. Üçüncü prensipte, asgari sermaye yeterliliği rasyosunun tutturulmasının yanı sıra gerekli olan durumlarda bankalarda asgari oranın üzerinde sermaye tutulmasının talep edebileceği hususu belirtilmektedir. Dördüncü prensip ise banka sermayesinin belirlenen asgari yükümlülüğünün altına düşmesi için bankanın kendi risk profiline, yapısına uygun tedbirlerin resmi otorite tarafından önceden alınmasının sağlanmasına ilişkindir (Parasız, 2009).

Üçüncü yapısal ayak, piyasa disiplini, banka yönetiminin yapılacağı açıklamalar doğrultusunda piyasa disiplininin sağlanmasında teşvik etmektedir. Bu çerçevede, bankaların piyasaya yapması gereken açıklamalar ortaya konulmuştur. Böylece, bankaların daha şeffaf bir yapı kazanmaları amaçlanmaktadır. Piyasa oyuncularının bankanın risk profilini ve sermaye yeterliliğini anlaması için banka tarafından net, doğru açıklamalar yapılması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu açıklamaların bankaların birinci ve ikinci yapısal bloklarda aldığı kararların inandırıcı kılması ve piyasaya güven

vermesi gerektiği belirtilmiştir. Bu nedenle sermaye yeterliliğinin hesaplanmasında ve risk değerlendirme yöntemlerinde yapılan uygulamalarda banka tarafından yapılacak açıklamalar, bankanın piyasa oyuncuları ev kamuoyu üzerinde iyi bir izlenim uyandırması için önemlidir. Şeffaflığın banka- yatırımcı ilişkilerini kuvvetlendireceği vurgulanmıştır (Parasız 2009).

Basel 2, Basel 1'in eksikliklerini tamamlamak ve yol açtığı sıkıntıları gidermek amacıyla ortaya çıkmıştır. Basel 1 ve 2'nin farklarını aşağıdaki tabloda özetleye biliriz.

Tablo 5: Basel 1 ve Basel 2'nin Karşılaştırılması

Basel 1 standartları	Basel 2 standartları
SYR hesaplamasında sadece kredi ve piyasa risklerinin dikkate alınması.	Kredi riskinin daha kapsamlı ele alınması yanında operasyonel riskin de dikkate alınması. SYR'nin riske daha duyarlı hale getirilmesi
Kredi riskine ilişkin ağırlıkların belirlenmesinde OECD ülkesi olup olmama ayırımı	Kredi riskinin standart yöntem ile ölçülmesinde kredi derecelendirme kuruluşlarının ülke ve kuruluş için verdiği risk derecelerinin kullanılması
Sermaye yeteliliğine ilişkin detaylı bilgilerin açıklanmaması	Sermaye yeterliliğine ilişkin detaylı bilgilerin kamuya açıklanması zorunluluğu
Tek bir risk ölçüm yönteminin kullanılması	Her bir risk kategorisi için alternatif yöntemlerin varlığı nedeniyle sağlanan esneklik yanında bankaların içsel risk ölçüm yöntemlerinin kullanılması
Denetim otoritesince tüm finansal kuruluşlara aynı yaklaşım	Risk yönetiminin önemine ve risk kültürünün banka genelinde yaygınlaşmasına yapılan vurgu
Sadece asgari SYR'ye yapılan vurgu	Üçlü yapı, SYR yanında, gözetim ve denetimin önemi ile piyasa disiplinin gerekliliğine yapılan vurgu ve ilgili düzenlemeler.

Kaynak: Aykut, 2008

Basel 2'nin, içerdiği yenilikler nedeniyle, bilgi kaynakları birbirine bağlı olan finans sektörünün oyuncuları üzerinde bir takım etkiler yaratması beklenmektedir. Başta bankalar olmak üzere, düzenleyici otoriteler, derecelendirme kuruluşları, sermaye piyasaları, hissedarlar/yatırımcılar, mevduat sahipleri ve finans sektörünün kredi ve

diğer müşterilerinin Basel 2'nin yaratacağı değişimlerden etkilenmeleri beklenmektedir. Basel 2'nin finansal birimler üzerindeki etkilerini aşağıdaki tabloda özetlenebilir.

Tablo 6: Basel 2'nin Yaratacağı Etkiler

Finansal Birim	Mevcut Durum (Basel 1)	Basel 2 Etkileri	Çaba Harcanması Gereken Hususlar
Bankalar	-Düzenlemelerde "herkese tek beden elbise" yaklaşımı	Yasal sermayeyi ekonomik risklerle ilişkilendirecek risk yönetim tekniklerinin uygulanması -Kredi ve operasyonel risk yaklaşımlarının belirlenmesi -Yeni tipteki verinin toplanması, saklanması ve analiz edilmesine ihtiyaç duyulması	-Yeni düzenlemelerin yorumlanması ve iş alanları üzerine etkilerinin anlaşılması -Risk kültürünün gelişmesine çalışılması -Otoriteler, derecelendirme kuruluşları ve müşterilerin yeni beklentilerine karşılık verilmesi -Yeni müşteri/ürün hedeflemesi yapılmasına veya vazgeçilmesine karar verilmesi -"Fazla sermaye" ile ne yapılacağının belirlenmesi
Müşteriler	-Yatırımları gerçekleştirmeye yetecek düzeyde içsel nakit akımına sahip olunmaması -Dış kaynağa gereksinim Duyulması	Kredi almak için dış/iç derecelendirmeye ihtiyaç duyulması -Kârlılık konusunda artan şeffaflık sağlanması -Yeni bilginin toplanmasına ve açıklanmasına ihtiyaç duyulması -Muhtemelen daha az hizmet, standart ürünler, yüksek faizle karşı karşıya kalınması	-Borç verenlere yeni ve zamanında bilgi vermek için ilave maliyetlere maruz kalınması -Borçlanma koşullarının iyileştirilmesi -Alacaklılarla/yatırımcılarla olan bağların daha fazla ve nitelikli bilgi açıklanmasıyla geliştirilmesi -Performansı izlemek için önemli performans göstergelerinin kullanılması -Daha iyi teminat andırma taleplerinin karşılanması -Derecelendirme sürecinin yönetilmesi
Düzenleyici Otorite	-Farklı finansal kuruluşlar için farklı otoritelerin bulunduğu bir ortamda faaliyet gösterilmekte -Banka sorunlarının erken görülebilmesi için daha iyi bilgiye gereksinim duyulmakta (kriz/banka iflaslarına yanıt verebilmek için)	-Yeni açıklama standartlarıyla daha fazla ve zamanında bilgiye erişim imkanı -Motive edici hususlarda ve yanlış uygulama yapanları cezalandırmada güç kazanılması ve bu yolla finansal istikrara ve şeffaflığa daha fazla	-Finansal kuruluşlardaki benzer pozisyonlardaki kişilere göre daha az ücret alacak iyi eğitimli ve nitelikli personele ihtiyaç duyulması -Riskler arasındaki bağları yansıtan düzenlemelerin yapılması -Bankaların, stres testi ve senaryo analizi yaparak değerlendirmede bulunmaları konusunda cesaretlendirilmesi

		katkıda bulunulması	
Derecelendirme Kuruluşları	-S&P, Moody's ve Fitch gibi uluslar arası derecelendirme şirketlerin (Avrupa) hakim olduğu oligopolistik bir piyasa ortamına diğerleri girmekte güçlük çekmektedir	-Para ve sermaye piyasası oyuncularının derecelendirme taleplerini karşılamak için büyüme olanağı -Daha küçük ve çok sayıda yeni oyuncularla rekabet imkanı -Derecelendirme bileşenlerinin daha şeffaf olması taleplerine yanıt verilmesi	-Ün kazanmaya çalışılması (ulusal kuruluşlar) -Düzenleyici otoritenin onayının alınması -Derecelendirme kalitesinin yüksek tutulması -Aracılık işlevinden faydalanılması
Sermaye Piyasası	-Kredi türevleri dâhil olmak üzere, menkul kıymetleştirme yönünde bir eğilim mevcuttu	-Menkul kıymetleştirme ve türev piyasalarında büyüme -Borçlanma piyasasının Büyümesi	-Düşük kaliteli şirketlerin sermaye piyasası yerine bankalara yönelmesiyle, müşteri tabanının azalması -Yatırımcı güveninin artırılması, düzenleyici ortamın geliştirilmesiyle dalgalanmanın azaltılması
Basel 2'nin Alanı Dışındaki Finansal Birimler (banka-dışı, banka benzeri, kredi kartı şirketleri, tüketici finansman şirketleri	-Basel rejimi ile kıyaslanabilir bir düzenleme çerçevesi tarafından kapsanmamaktadır	-Aynı piyasalarda faaliyet gösterilmesine rağmen Basel'e uyan kuruluşlardan farklı düzenleme ortamında çalışılması -Basel kuruluşlarının açıkladığı finansal açıklamaların aynısını yapma zorunluluğu olmaması -Basel 2'ye uyumun ne kadar stratejik olduğuna karar verilmesi -Rakiplere göre benzer ürünlerin daha ucuza sunulabilmesi	-Yeni düzenlemelerin yorumlanması, iş alanları ve risk yönetimi üzerine etkilerinin anlaşılması -Basel 2'nin en iyi standart olarak ortaya çıkmasıyla kalitenin ispatlanması

Kaynak: Yayla ve Kaya, 2005

Basel 2'ye karşı bazı eleştiriler ileri sürülmektedir. Aşağıda Basel 2'ye yönelik eleştiriler özetlenecektir.

Özellikle uzlaşının teknik seviyesinin yüksek olması ve uygulanmasının pahalı olmasıdır. Uzlaşı içerisinde çeşitli menüler var ve basitlik ile yüksek duyarlılığın aynı anda gerçekleştirilmesi zordur. Kalibrasyona ilişkin eleştiriler vardır. Temel alınan "Benchmark" sübjektiftir. Diğer bir eleştiri uzlaşının sermayeye gereğinde fazla önem atfetmesidir. Başka bir eleştiri derecelendirme kuruluşları tarafından verilen notların güvenirliğine ilişkindir (BDDK, 2004).

1.4.4 Basel 3

Yaşanan her ekonomik krizin ardından bir daha yaşanmaması adına yeni arayışlar içine girilmekte ve daha öncekiler gözden geçirilerek eksiklikler tamamlanmaya çalışılmaktadır. Son yaşanan küresel krizin ardından daha önce geliştirilmiş ve uygulanmış Basel 2 uzlaşısının yetersiz yanlarını gidermek, yeni yaklaşımlar ve tedbirler ortaya atmak, böylece yaşanabilecek krizleri engelleyebilmeye çalışmak ya da zararı en aza indirgemek amacıyla Basel Komitesince Basel 3 uzlaşısı hazırlanmıştır. Basel 3 olarak isimlendirilen, Basel 2 iyileştirme/güçlendirme teklifleri, biri Temmuz 2009 tarihinde diğeri Aralık 2009 tarihinde olmak üzere 2 paket halinde açıklanmıştır. Basel 3 uzlaşısı, Basel 2'nin eksiklikleri ve yetersizlikleri yüzünden gerekli görülmüştür.

12 Eylül 2010 tarihi itibarıyla kamuoyuna açıklanan kurallar etkileri itibarıyla ciddi finansal sonuçlara yol açsa da sermaye yeterliliği hesaplama felsefesinde önemli sapmalar meydana getirmemektedir. Başka bir deyişle; Basel 3, Basel 2 gibi sermaye gereksinimi hesaplanma usulünü tümden değiştiren bir "devrim" değil ancak Basel 2'nin özellikle son finansal krizdeki gözlemlenen eksikliklerini tamamlayan bir "Ek Düzenlemeler Seti" niteliğindedir. Yeni kurallar setinde, mevcut özkaynak ve sermaye yeterliliği hesaplamasında önem arz eden sermayenin niteliğinin ve niceliğinin artırılmasına ilişkin standartlar ile dönemselliğe bağlı olarak kullanılacak ilave sermaye tamponu oluşturulması gibi başlıklar mevcuttur. Bahsi geçen hususlara ilave olarak daha önce Basel 2 uygulamalarının en büyük eksikliği olarak görülen likidite yeterlilik

ve risk bazlı olmayan kaldıraç oranları gibi hususlarda yeni düzenlemeler getirilmiştir (Cangürel ve diğerleri, 2010).

Basel 3 uzlaşısını ortaya çıkaran nedenlerden bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

- Olumsuz piyasa koşullarında ani düşüş gösterebilen sermaye tamponlarının güçlendirilmesi
- Banka sermayelerinin kalitesinin artırılması
- Basel 2'ye destek olmak üzere bir kaldıraç oranı uygulamasının getirilmesi
- Asgari sermaye gereksinimindeki döngüselliği azaltma ve karşılık ayrılması
- Bankacılık sektörünün kuvvetlendirilmesi amacıyla ortaya koyduğu sermaye ve likidite düzenleme önerileri sunması
- Risk yönetiminin geliştirilmesine ek olarak, bankaların stres ortamlarına karşı dayanıklılığının artırılması (Gürel, 2012).

Kaynağı ne olursa olsun finansal ve ekonomik şoklara karşı bankacılık sisteminin dayanıklılığının artırılması, kurumsal yönetişim ve risk yönetimi uygulamalarının geliştirilmesi, bankaların şeffaflığının ve kamuya bilgi verme özelliklerinin artırılması, mikro bazda yapılan düzenlemelerle bireysel olarak bankaların dayanıklılığının artırılması, makro bazda düzenlemelerle finansal sistemin şoklara karşı direncinin artırılması Basel 3'ün temel hedefleri olmuştur (Cangürel ve diğerleri, 2010).

Basel 3' temel amaçlarını aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

- Daha Nitelikli Sermaye: Bankalar, ülke ekonomisindeki önemli işlevlerinden dolayı kendilerini her türlü olumsuz koşula karşı güçlendirmek zorundadırlar. Bu bağlamda yaptıkları faaliyetlerdeki risk faktörünü doğru hesaplamaları gerekmektedir. Bankalara zor durumlarda kalkan görevi yapan en önemli varlıkları, sahip oldukları sermayedir. Basel 3'ün bankaların sermaye kalitesini de önemli ölçüde arttırması beklenmektedir. Basel 3 düzenlemesiyle ana sermaye olarak adlandırılan çekirdek sermaye ile en kaliteli sermaye kalemlerinin yer alması sağlanmıştır.

- Niceliği artırılmış sermaye: Komitenin reform paketinde, asgari çekirdek sermaye gereksinimi (Common Equity Requirement) %2'den %4,5'e yükseltilmektedir. Buna ilave olarak bankaların gelecekte ortaya çıkabilecek riskli ekonomik durumlara karşı, %2,5'luk bir sermaye tamponu da bulundurmaları gerekecektir. Dolayısıyla toplam çekirdek sermaye gereksinimi %7'ye ulaşmış olacaktır. Alım satım portföylerine ve türevlere yönelik faaliyetler 2011'in sonu itibariyle bu yüksek sermaye gereksinimi ile yapılmaya başlanacaktır (BDDK Ekim, 2010).
- Sermaye Tamponu oluşturması: Ekonomik çevrimlerin pozisyonuna göre tutulması gereken sermaye düzeyi %0-%2,5 arasında ilaveye tabi tutulabilecektir (Cangürel ve diğerleri, 2010).
- Risk bazlı olmayan Kaldıraç oranı: Belirli dönüşüm oranlarıyla dikkate alınmış bilânço dışı kalemler ve aktifler toplamı ile ana sermaye arasında risk bazlı olmayan bir asgari oranın tesis edilmesi planlanmaktadır. Öngörülen kaldıraç oranı %36 olup, kademeli bir geçiş hedeflenmektedir (Cangürel ve diğerleri, 2010).

- Likidite düzenlemeleri: Asgari seviyeleri %100 olacak şekilde, likidite karşılama oranı ve net istikrarlı fonlama oranı isimli iki oranın düzenlemelere dâhil edilmesi planlanmaktadır. 2018'e kadar süren geniş bir uyum süreci hedeflenmektedir. Bunların yanında karşı taraf kredi riskinin ve alım satım hesaplarına ilişkin sermaye yeterliliğinin hesaplanmasında hali hazırda devam eden değişiklik çalışmaları bulunmaktadır. Ancak Basel 3 olarak tabir edilen yeni düzenleme taslaklarının odak noktasını daha ziyade yasal sermayeye ilişkin çalışmalar oluşturmaktadır (Cangürel ve diğerleri, 2010).

Basel 3'ün Dünyaya ve Türkiye'ye bazı etkileri beklenmektedir. Adı geçen düzenlemelere tam uyumun sağlanmasının 2013-2019 arasındaki dönemde gerçekleştirilmesi planlanmaktadır. Bilindiği üzere bankalar olası en düşük özkaynak tutarı ile faaliyet göstererek en yüksek özkaynak karlılık oranlarını elde etmeye çalışmaktadırlar. Ancak çok düşük ya da yetersiz sermaye ve likidite oranları ile faaliyet göstermek bankaları kredi temerrütlerinden ve diğer yatırımlardan kaynaklanan olası zararlar karşısında iflasa kadar gidebilecek bir sürece sokmaktadır. Bütün bu

hesaplamalar sonucunda sermaye ve likiditeye ilişkin standartların yükseltilmesinin faydalı olacağında herkes hemfikirdir. Avrupa bankacılık sektörü bir bütün olarak ele alındığında, Basel 3'ün yeni sermaye ve likidite gereksinimlerini karşılamak için 1,5 trilyon dolara ihtiyaç olduğu düşünülmekte olup Amerikan Bankacılık sistemi için de durum pek farklı değildir. İlave sermaye ve likidite gereksinimi nedeniyle belli bir özkaynak kârlılığını hedefleyen bankaların kredi aracılık maliyetlerini yükseltmesi, çekirdek ve ana sermayeye ilişkin ilave yükümlülükleri karşılamak amacıyla daha düşük risk ağırlığında sınıflandırılan kredilere ve yatırım araçlarına kaymaları sonucu daha yüksek risk ağırlığında sınıflandırılan orta ve küçük ölçekli firmalara tahsis edilen kredilerin azalması veya faiz oranlarının artmasının ekonomiyi ve büyüme rakamlarını olumsuz etkilemesi beklenmektedir. Basel Bankacılık Komitesi tarafından sermaye ve likiditeye ilişkin getirilen yeni standartların yayılma etkisine bağlı olarak döviz kurlarında, emtia fiyatlarında ve küresel arz talep dengesinde değişikliklere neden olması da beklenen bir hususdur (Cangürel ve diğerleri, 2010).

Geçmiş yıllarda yapılmış ve yeni hazırlanan çalışmalar dikkate alındığında Türk Bankalarının, Basel düzenlemelerini kullanmaları durumunda önemli bir sermaye ihtiyacı ile karşılaşmayacakları görülmektedir. Türk Bankacılık Sisteminin sermaye yapısı değerlendirildiğinde özkaynaklar içersinde sermaye benzeri kredilerin oranının düşük olduğu, buna mukabil ödenmiş sermaye, kâr yedekleri ve dağıtılmamış kârlar gibi çekirdek sermaye kalemlerinin daha yüksek olduğu görülmektedir. Türk Bankacılık Sisteminin Basel 3 ile getirilen düzenlemelere uyum düzeyi oldukça yüksek olmasının temel kaynağı 2001 yılında yaşanan ve sektör yeniden organize eden bankacılık krizidir. Basel 3'de sermayenin niteliği ile ilgili değişikliklerin yapılmasının nedeni son finansal krizde banka bilânçolarında sermaye olarak gözüken tutarların fonksiyonel olarak sermaye görevini yerine getirecek nitelikten uzak olarak görülmesidir. Ayrıca Türkiye'nin %8 olarak kabul edilen sermaye yeterlilik oranına ilave olarak 2006 yılında asgari %12'lik hedef oran belirlemesi kriz sürecinde Türk bankalarının sermaye sıkıntısı çekmemesinde en etkili proaktif önlemlerden biridir. OECD ülkeleri arasında son kriz döneminde Türkiye sermaye desteğine ihtiyaç duymayan tek ülke olmuştur (Gürel, 2012).

İKİNCİ BÖLÜM

2007-2008 KÜRESEL FİNANSAL KRİZ

2.1 KÜRESEL FİNANSAL KRİZ

Ekonomik globalleşme, genel anlamda ülke ekonomilerinin dünya ekonomisiyle entegrasyonunu, yani dünyanın tek bir pazarda bütünleşmesini ifade etmektedir. Bir başka deyişle ekonomik globalleşme, ülkeler arasında mal, sermaye ve emek akışkanlığının artması sonucu ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerin yoğunlaşması ve ülkelerin birbirlerine yakınlaşması demektir (Aktan ve Şen, 1999). Finansal faaliyetlerin globalleşmesi ise, ekonomik globalleşmenin kendini gösterdiği bir diğer alandır. Finansal faaliyetlerin globalleşmesiyle sermaye, herhangi bir coğrafi sınır içerisinde kalmayıp; daha düşük risk ve daha yüksek kazanç sağlamak düşüncesiyle herhangi bir kısıtlamaya maruz kalmadan sınır-ötesi alanlara kolayca yayılmaktadır. Bu alanın, globalleşmenin en yaygın ve en yoğun olarak yaşandığı alan olduğu söylenebilir. Finansal faaliyetlerin globalleşmesi, özellikle 1980'li yıllarda ve sonrasında hızlı bir gelişme göstermiş ve uluslararası finansal piyasaları birbirinden ayıran sınırlar hemen hemen ortadan kalkmıştır. Hızla birbirlerine entegre olan finans piyasaları, uluslararası sermaye hareketlerinin kaynağının, kanallarının ve hacminin değişmesine neden olmuştur. Bu gelişmenin temelinde gelişmekte olan ülkelerin uluslararası finansal faaliyetleri kendi ülkelerine çekmek için uygulamaya koydukları deregulasyon politikaları, esnek kur rejiminin benimsenmesi, finansal araç türlerindeki hızlı artış, telekomünikasyon araçları gibi siyasal, kurumsal ve teknik faktörler yatmaktadır (DPT, 1995). Bankaların faaliyette bulunduğu ortamın değişmesi, volatilitenin yükselmesi globalleşme ve finansal piyasaların liberalleşmesi sonuç olarak yayılma etkisini yükseltmiştir. ABD'de başlayan ve hızla diğer ülkelere yayılan finansal kriz globalleşmenin somut örneğidir (Manta ve Nanu, 2010).

Birçok Batı ülkesinde 2001 yılından başlayarak ev fiyatlarında artışlar gözlemlenmeye başlandı. Bazı ülkelerde özellikle, İrlanda, İngiltere, Avustralya ve İspanya'da ev fiyatlarındaki artışlar artık 1998 yılından izlenmekteydi. Grafik 1'den izleneceği gibi "The Economist"in ev fiyatları verilerine göre 2007 yılına kadar 10 yıl içerisinde ev fiyatları ortalama olarak %251 İrlanda'da, %200 İngiltere'de, %184 İspanyada ve %141 Avustralya'da artış göstermiştir. ABD'de 2007 ortasında patlayan gayrimenkul balonu 2008 yılında küresel bir finansal krize yol açmıştır. ABD'de ipotek bankacılığında ve tüm finans sektöründe baş gösteren krizin temeldeki nedeni ev fiyatlarında uzun süre devam eden yükselmenin durması ve aksine hızla düşmeye başlamasıydı. Ev fiyatları daha önceki yıllardan 2004-2005 yıllarına kadar süratle artmış, bu artış 2006'ya kadar yavaşlamış, 2006'dan itibaren yavaş da olsa düşmeye geçmiş, düşme 2007'den itibaren ise hızlanmıştır. Bu da tüm aktörlerinin tahminlerini, maziye ait rakamlara dayanan riziko hesaplarını altüst etmiştir. Aslında ipotek bankacılığı konusunda ilk sorun 2008 Eylülünde değil, 2007 Eylülünde baş göstermiştir. Bu tarihte ipotek kredisi veren iki yatırım bankası, Bear Stearns ve Merryl Lynch açtıkları kredilerin ödenememesi yüzünden likiditelerini kaybetmişler, borçlarını ödeyemez hale gelmişler ve iflasla karşı karşıya kalmışlardır. Her ikisi de, devletin mali yardımıyla diğer bankalara düşük fiyatla satılmıştır. Bear Stearns JP Morgan Chase tarafından, Merryl Lynch ise Bank Of America tarafından satın alınmıştır. Hazine ise bu satışların gerçekleşmesi için $36 milyar yardım yaparak kötü varlıkları satın almıştır. Fakat o tarihlerde olayın boyutu sadece ipotek kredisi veren bir kısım bankaların ve ipotek bankalarının likidite sorunu (illiqıidity) sorunu olarak yorumlanmıştır.

Grafik 1: 1995-2006 Yılları Arasında Ülkeler Bazında Ev Fiyatlarında Olan Artışlar

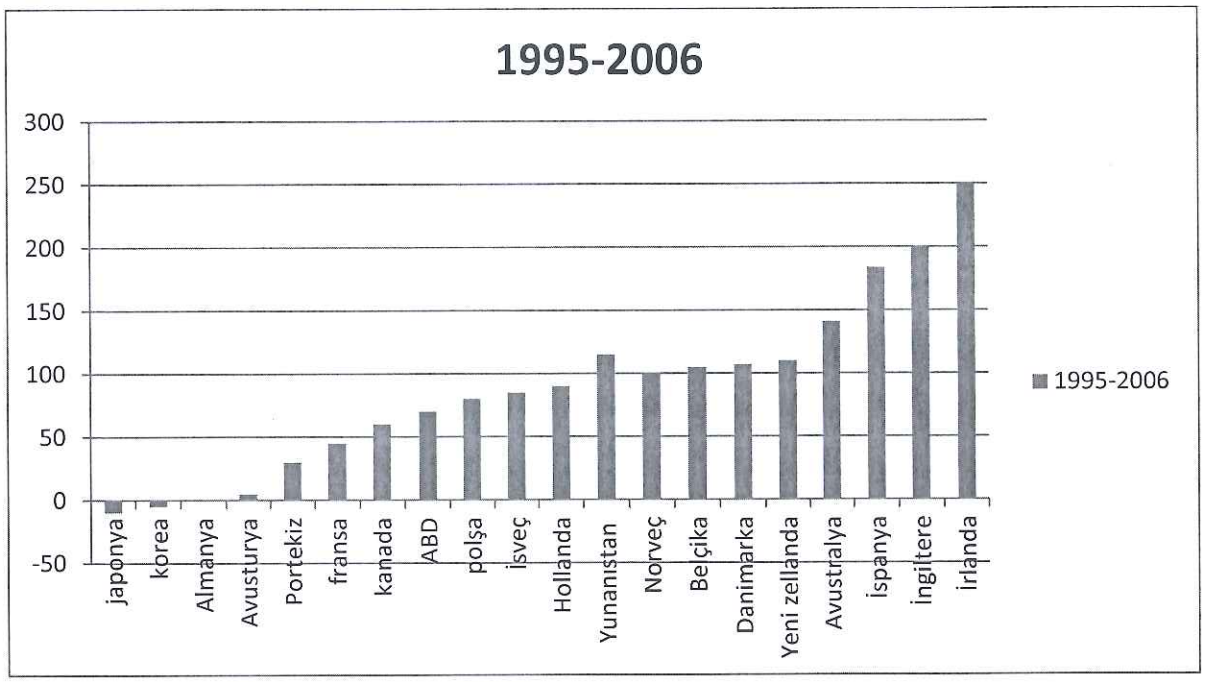

Eylül 2008'de iki dev ipotek bankası olan Fredie Mac ile Fannie Mae'nin iflas durumuna gelmesi sorunun basit ve kısmi bir likidite noksanı değil, ciddi bir ipotek krizi (mortgage crisis) ve iflas (insolvency) olarak değerlendirilmesi gereğini ortaya çıkarmıştır. Bu durumda ABD hükümeti ile Merkez Bankası (FED) süratle hareket ederek kestirme yol alarak bu bankalara sermaye yatırmış ve böylece ilk devletleştirme işlemini gerçekleştirmiştir. Amerikan Hazinesi bu iki dev ipotek bankasını %80 oranında devletleştirilerek kurtarılması için $200 milyar vermiştir.

Freddie Mac ve Fannie Mae olayının hemen ardından bu kere AIG (American International Group: dünyanın en büyük sigorta şirketi) iflas durumuna düşmüştür. Hazine AIG'ye de batmaması için devletleştirme suretiyle yardım etmiştir. İlk $85 milyar yardımdan sonra Hazine yardımı Mart 2009 itibariyle $173 milyara ulaşmıştır. Sonuçta AIG de %80'i ile devletleştirilmiştir.

AIG'ye, ayrıca yukarıda sözü geçen bankalara yardım yapılarak kurtarılmalarına rağmen, yine aynı tarihlerde, yani 15 Eylül 2009'da ABD'nin en eski ve prestijli bir yatırım bankası olan Lehman Brothers'a devlet yardımı yapılamamıştır. Lehman Brothers'in iflasının yarattığı menfi etkiler hakkında bir fikir vermek üzere, bu iflas

sonucu bankanın $600 milyar borcu da havada kalmıştır. Daha önemlisi Lehman Brothers'in iflası ile ABD menkul değerler borsasında çok büyük bir düşme olmuştur (Hiç, 2009).

Bu gelişmeler karşısında ABD hükümeti, Paulson ve Bernanke'nin inisiyatifleri ile finans sektörünü kurtarmak, iflasları önlemek ve fakat devletleştirmelere veya kısmi devletleştirmelere yol açmamak üzere toksit varlıkların satın alınması için $700 milyar dolarlık bir fonun ayrılması ile ilgili bir kanunu acele Kongreden geçirmiştir. Programa TARP (Troubled Assets Relief Programme: Sorunlu Varlıkları Kurtarma Programı) adı verilmiştir. Öncelikle hükümet TARP fonundan birkaç bankaya ve finansal kuruma büyük miktarlarda mali yardım gösterdi. Örneğin Citigroup $45 milyar, Bank of Amerika $25 milyar, AIG 180 milyar dolar yardım aldı. 2009 yılının başlarında hazine bakanı Timothy Geither " Public Private Investment Program" başlığı altında teklif ileri sürdü. 500 milyar dolar ayrılan Programa göre hazine bankalardan ve piyasadan toksit varlıkları alarak özel sektöre destek sağlayacaktı. Aynı zamanda Geither 19 en büyük bankanın stres teste tabi tutulacaklarını açıkladı (Reavis, 2009).

2.2 KRİZİN NEDENLERİ

Krizin oluşumunu tetikleyen nedenler 2000'li yıllardan ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu dönemde ABD'de FED ekonomini canlandırmak ve durgunluğu azaltmak amacıyla faiz oranlarını düşürdü. 2000 – 2003 yılları arasında faizler 6,5%'den 1%'e kadar geriledi. Büyük miktarda fonlar Çin, Japonya ve petrol ihraç eden orta Asya ülkelerinden ABD'ye faiz oranlarının düşük seviyelerde tutulabilmesi için akıtıldı. Düşük faiz oranları ipotek kredi talebini yükseltti. Yüksek ipotek kredi talebi ve ipoteğe dayalı alacakların başka yatırımcılara transfer edilebilmesi, bankaların ipotek kredilerine daha fazla yoğunlaşmasına sebep oldu (Basti, 2009). Sürekli artan talep konut piyasasında fiyatların yükselmesine neden oldu. Fiyatların yükselmesi trendi insanlarda bu yükselişin devamlı olacağı fikrini yarattı, dolayısıyla hiç geliri olmayan veya düşük gelirli insanlar ipotek kredisi aracılığı ile konut sahibi olmaya başladılar. Bankaların ipotek bazlı alacaklarını diğer kurumlara transfer ede bilmeleri, insanların gelir ve

ödeme kapasitelerini göz ardı etmesine neden oldu. Başka bir değişle, başlatma ve dağıtma sistemi ahlaki çöküntü problemini yarattı.

2007 yılında Amerika Birleşik Devletleri konut piyasasında ortaya çıkan, kısa sürede önce tüm ABD finansal sistemini ve sonra da diğer ülke ekonomilerini olumsuz etkileyen ve dünya finans tarihinin en büyük krizlerinden biri olarak kabul edilen krizin birçok nedenleri vardır ve finansal krizin kökeni önceki yıllara dayanmaktadır.
Temel olarak krizin nedenlerini şöyle sıralayabiliriz:

a. İpotek (Mortgage) kredilerinin yapısının bozulması
b. Faiz yapısının uyumsuzlaşması
c. Konut fiyatlarındaki balon artışlar
d. Menkul kıymetlerin fonlanmasında yaşanan sıkışıklık
e. Kredi türev piyasalarının genişlemesi
f. Kredi derecelendirme sürecindeki sorunlar
g. Küresel ekonomik dengesizlik
h. Liberalleşme (deregulation)
i. Likidite bolluğu

Aşağıda krizin oluşmasına etki gösteren nedenler açıklanacaktır.

a. İpotekli Konut Kredilerinin Yapısının Bozulması

Krizin temelinde düşük gelirli ve zayıf kredi geçmişine sahip hane halklarına verilen yüksek riskli subprime ipotekli konut kredileri (Subprime Mortgage Loan) bulunmaktadır. Bu krediler riskli olduğundan dolayı kredide uygulanan faiz oranı diğer kredilerde uygulanan faiz oranlarından yüksektir. Subprime ipotekli konut kredilerinin çoğu değişken faizli olmakla beraber, değişken faizli subprime kredide ilk iki veya üç yıl düşük sabit faiz oranı ve daha sonra altı ayda bir belirli bir endekse göre ayarlanan değişken faiz oranı uygulanır (Kutlu ve Demirci, 2011). ABD'de ipotekli konut kredileri geleneksel olarak gelir ve varlıklarını ayrıntılı olarak belgeleye bilen, kredi kalitesi güçlü kesimlere aktarılmaktadır. Ancak teknolojik gelişmelerin ipotekli kredilerdeki gizil riskleri yeniden fiyatlama fırsatları sunması ile birlikte geleneksel konut kredileri ile birlikte eşik altı ve Alternatif- A adı verilen kredi gruplarına aktarılan krediler önemli ölçüde artmıştır. Bu kapsamda ABD'deki, ipotekli konut finansmanı

sektörünün hızla büyümesi, belgesiz ve sadece faiz ödemeli dayalı ipotek kredilerinin de büyümesine neden olmuştur (Coşkun, 2010). 2001 yılında kullandırılan subprime ipotekli konut kredisi tutarı aynı yıl kullandırılan ipotekli kredi toplamının yaklaşık %7'sini oluştururken; bu oran 2006'da %20'lere kadar çıkmıştır. Yine 2001'de yaklaşık 180 milyar dolarlık subprime ipotekli konut kredisi kullandırılmışken, bu tutar 2006'da 600 milyar dolara yükselmiştir. 2001'de 154.000 subprime ipotekli konut kredisi verilmişken, 2006'da aynı tür 753.000 kredi kullandırılmıştır. 2001-2006 yılları arasında yaklaşık 5 milyon konut subprime ipotekli konut kredileri ile finanse edilerek satın alınmıştır (Jaffee, 2008). Bu gelişimin talep yönünde, 2000'li yıllarda ABD sermaye piyasalarında yaşanan düşüşlerin yatırım amaçlı gayrimenkul talebini artırması önemli rol oynamıştır. Fiyatları giderek şişen gayrimenkul sektöründe tüketiciler banka kredilerine dayalı finansmana yönelirken, bankalar da kredi portföylerini menkul kıymetleştirerek finansman sağlamaya yönelmiştir. Ancak, bankaların kâr hırsı ile teminat kalitesi düşük NİNJA (no income, no job, no asset) kredilerine yönelmesi hem finans, hem de gayrimenkul sektöründe riski artıran başlıca unsuru teşkil etmiştir. Kredi değerliliği düşük ve genellikle yoksul kesimin kullandığı maliyeti yüksek ipotekli konut kredilerinde yaşanan geri ödeme sorunları bankaların donuk kredi portföyünün büyümesine neden olmuştur. Banka ve yatırım bankalarının ihraç ettiği menkul kıymetlerin teminatını teşkil eden kredi portföyünde yaşanan tahsilât sorunları, sonunda bankaların menkul kıymet yükümlülüklerinin aksamasına neden olmuş ve eşik altı ipotek kredileri krizinde sonun başlangıcı da böylelikle ortaya çıkmıştır (Coşkun, 2010). Mortgage krizinin ortaya çıkış nedenlerinden biri olarak kabul edilen kredi taksit ödemelerinin gecikmesi, 2007 yılında artış göstermiştir. 2007 yılının ilk çeyreğinde gecikme oranı, prime krediler için %1,1 iken subprime krediler için bu oran % 8,2 olarak gerçekleşmiş ve 2007 yılının son çeyreğinde %12,4 oranına ulaşmıştır. 2007 yılının dördüncü çeyreğinde mortgage kredilerinde toplam ödenmeme oranı, 2007 yılının ilk çeyreğine göre %35,3 oranında artış göstermiştir. Prime ve subprime kredi kullanıcılarının ödeme güçlükleri çekmeleri nedeniyle kredi koşulları ile ilgili düzeltmelere gidilmiştir. 2007 yılı son çeyreğinde, kredi koşulları ile ilgili olarak yapılan toplam değişiklik sayısı, 2007 yılı ilk çeyreğine göre, prime kredilerde %33,8 oranında artış gösterirken subprime kredi kullanıcılarında bu oran %62,5 oranında ciddi bir yükseliş göstermiştir. Subprime mortgage kredilerinde, ödeme planlarının

iyileştirilmesi %25,8 oranında artış gösterirken kredi koşullarının yenilenmesinde %258,6 oranında artış gerçekleşmesi, subprime kredilerde değişken faizli kredi kullanımının yarattığı sorunların bir göstergesi olarak ifade edilebilir (BDDK, 2008).

Grafik 2'den gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ipotek borçlarının GSYİH'ye oranını görmek mümkündür.

Grafik 2: Ülkelerin İpotek Borçlarının GSYİH'ye Oranı

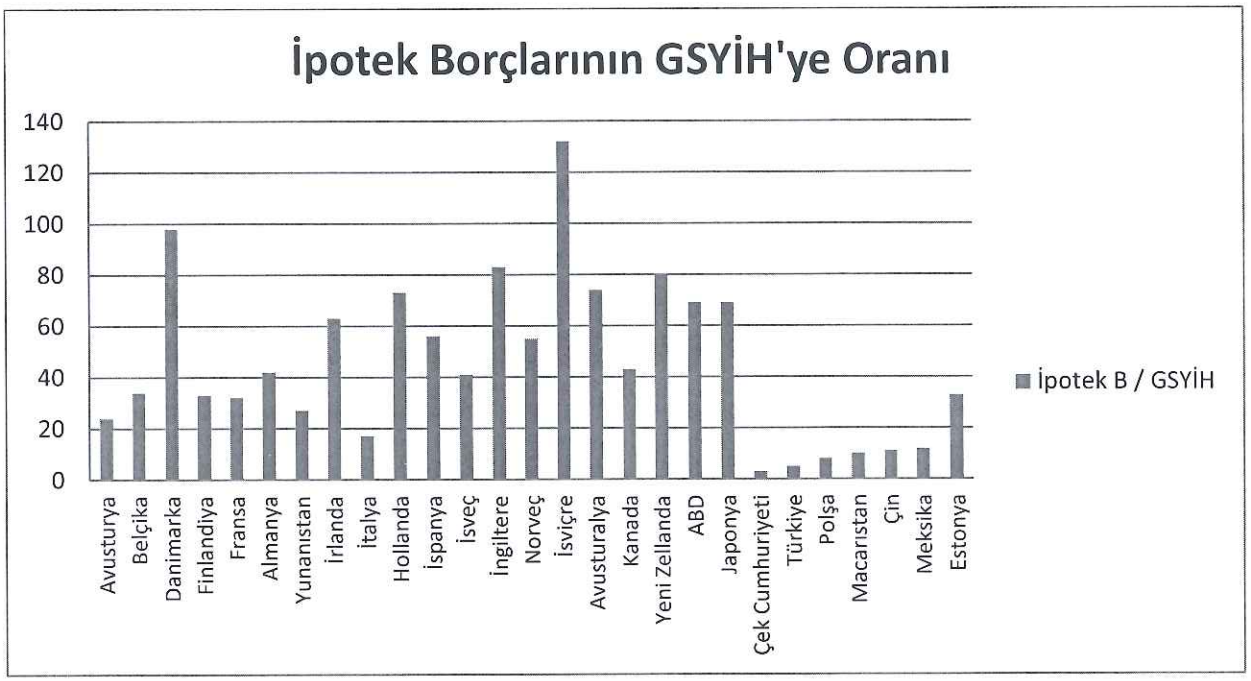

Kaynak: Jaffee, 2009

Grafiğe göre ipotek borçlarının GSYİH'ye oranı gelişmiş ülkelerde yüksek seyir etmektedir. Japonya, ABD, Yeni Zelanda, İsviçre, İngiltere, Danimarka'da bu oran %60 üzerinde görülmektedir. Türkiye Çek Cumhuriyetinden sonra en az %5 ipotek borçluluk düzeyinde olmuştur.

b. Faiz Yapısının Uyumsuzlaşması

Başkan Bush yönetiminin özellikle düşük gelirli aileleri hedef alan konut edindirmeye yönelik politikaları nedeniyle her turlu esneklik sağlanması sonucu subprime ve değişken faizli konut kredilerinin sayısında artış olmuştur. Ancak ABD Hükümet tarafından desteklenen bu programlar çerçevesinde, her türlü yatırımın hükümet tarafından sağlanacağı düşüncesiyle yatırımcılar tarafından doğru bir planlama yapılmadan konut alımları gerçekleşmiştir. Bu çerçevede kullanılan konut kredilerinden

de özellikle değişken faizli olan ipotek kredilerinin geri ödeme tutarları, faiz oranlarının artması nedeniyle oldukça yüksek düzeylere ulaşmıştır. Örneğin 2005 yılında değişken faizli subprime ipotek kredisi kullanan bir kişi, bu kredilere tanınan ilk 2 yıla iliksin sabit faiz ödemesini 2005-2007 Eylül döneminde yaklaşık %3,75 faiz puanı üzerinden yaparken, bu süre sonunda değişken faize geçtiğinde faizlerin 5,75'e çıkmasıyla birlikte ipotek kredisine ilişkin faiz oranının da yükselmesiyle kredi geri ödemelerinde güçlük yaşamıştır (BDDK, 2008).

FED 2004 yılı ortalılarından başlayarak faiz oranlarını bir kaç kez yükseltti. Faizlerin yükselmesiyle birlikte temerrütler ve icra yoluyla satışlar artmaya başlamış ve bu durum karmaşık türev araçlarla finansal sisteme yayılarak dalgalanmaya neden olmuştur. 2007 yılının ikinci çeyreğinden sonra krize dönüşen bu süreçte ipotek kredilerinin geri ödemelerinde yaşanan aksaklıklar sistemin tamamını olumsuz etkilemiştir (BDDK, 2008). Kredi ödemelerinde yaşanan problemler, geri çağrılan krediler ve sonrasında teminatların (konutların) satışı, konut fiyatlarında dikkate değer bir düşüşe neden olmuştur. İpotek kredilerinde temerrütlerin artması birçok kurumun iflasına Lehman Brothers gibi, bazılarının birleşmesiyle sonuçlandı. Kısa bir sürede, 2008 yılı ikinci çeyreğinden başlayarak ABD mortgage krizi Küresel Finansal Krize dönüştü.

Grafik 3: FED Faiz Oranlarının Değişimi

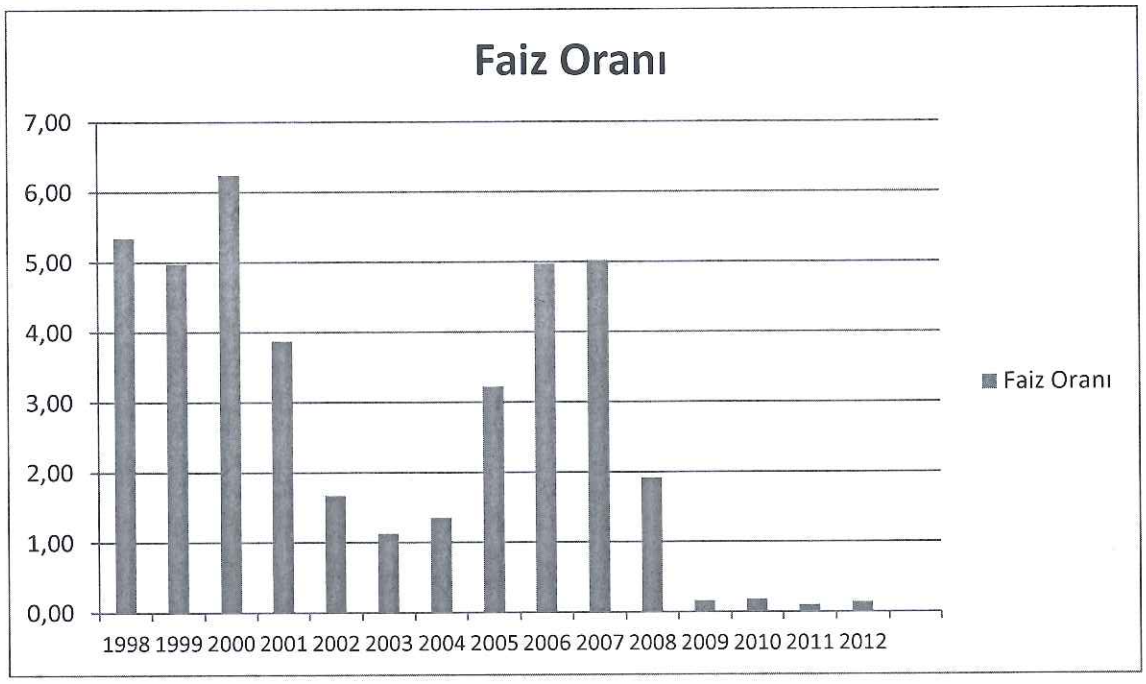

Kaynak; FED, 2012

Grafik 3'den görüldüğü gibi 2000-2003 yıllarında faizler 6,5%'dan 1,13%'a kadar geriledi, 2004 yılından başlayarak faizler 2007 yılına kadar hızla yükseldi. 2007 yılından başlayarak faizlerde yeniden düşüş olduğu görülmektedir.

Faizlerin düşük olduğu dönemlerde artan risk iştahıyla kişilerin kredi geçmişlerine bakılmadan verilen subprime ipotek kredilerinin miktarı ABD'de 1,3 triyon dolara ulaştı (Naude, 2009). 2006 yılında toplam ipotekli konut kredilerinin miktarı 10,2 trilyon dolar, bunun da %25 değişken faiz oranlı ipotekli konut kredileri oluşturuyordu (Basti, 2009).

c. Liberalleştirme (deregulation)

Son finansal kriz, 1990 ve 2000'li yıllarda bankalarda denetimin gevşetilmesiyle finansal kriz arasında güçlü bağlantı olduğunu ortaya koydu. İktisatçılar 1999 yılında yürürlükten kaldırılan "Glass Steagall Act"ının finansal krizde büyük rol oynadığına inanıyor. 1933'de imzalanan sözleşme aynı zamanda "Banking Act" olarakta biliniyor, yasa ABD bankacılık ve finansal sistemine yeni disiplin kuralları getirdi. Bu yasa ile "Federal Deposit Insurance Corporation" kuruldu ve özellikle spekülasyonu kontrol altına almayı amaçlayan bankacılık reformları gerçekleştirildi. Yasa bankaların, sigorta

şirketlerini, menkul kıymetler ihraç eden şirketlerin rekabetini engelliyordu ve Citigroup gibi büyük bankaların ipoteğe dayalı menkul kıymetlerle ticaret etmesine izin verilmiyordu. 1980 yılında Regan dönemi ile başlayan deregülasyon gelişmeleri çerçevesinde Glass-Steagall yasasının ABD bankacılık sistemleri üzerindeki kontrollerini kademeli olarak kaldırdılar. Bu sayede ticari bankalar ve hatta AIG gibi sigorta şirketleri de yatırım bankalarının işlerini yapar ve yatırım pazarından pay alır hale gelmiştir (Reavis, 2009).

Finansal krizi hızlandıran diğer deregülasyon aktı 2000 yılında imzalanan " Commodity Future Modernization Act" yasasıdır. Yasa birkaç trilyon dolarlık türev ürünlerini kontrolsüz (unregulated) bıraktı (Reavis, 2009).

d. Menkul Kıymetleştirme

Menkul kıymetleştirmeyi kısaca nakit akışlarının bir havuzda toplanması ve yatırımcılara satılmak üzere mali bir varlık olarak menkul kıymetler üretilmesi olarak tanımlayabiliriz. ABD'de likiditenin bol olduğu dönemde (2000-2006) menkul kıymetleştirme sayesinde bireyler normalden fazla kredi kullanmışlardır. Risk paylaşımı, yüksek getiri iştahı, bankaların yasal sermaye yükümlülüklerini yerine getirmelerinde kolaylık sağlaması, risk taşımadan ya da daha fazla mevduata ihtiyaç duymadan bankaların yeni kredileri finanse etmelerinin sağlanması menkul kıymetleştirmeyi özendiren hususlardır. Menkul kıymetleştirmenin krizin sebeplerinden birisi olarak değerlendirilmesinin ana sebebi bu sayede riskin bir kurumdan diğerine aktarılmasının kolaylaşmasıdır. Örneğin ipotek kredisi veren bir banka kredilerin geri ödemelerini menkul kıymetleştirerek kısmen veya tamamen bir yatırım bankasına veya bir ipotek kuruluşuna satmaktadır. Bu mekanizme kriz durumunda mali sistemi kırılgan bir hale getirmektedir. Şöyle ki banka tarafından yapılan menkul kıymetleştirme sayesinde kredi ödemelerindeki aksama hem krediyi veren banka hem de menkul kıymeti satın alan diğer finansal kuruluşlar için zarar anlamına gelmektedir. Nitekim FED Eski Başkanı Greenspan krizin sadece kredilerden kaynaklanmadığını asıl nedenin bu kredilerin paketlenerek tekrar satışı olduğunu ifade etmiştir (Alantar, 2009).

e. Kredi Türev Piyasalarının Genişlemesi

Bundan yaklaşık 30 yıl kadar önce eğer bir bankadan emlak kredisi alındıysa bu kredi vadesi dolana kadar bankanın bilançosunda yerini korumaktaydı. Günümüzde ise emlak kredisi veren kurumlar bu kredileri üstlerinde tutmamakta, açtıkları kredi sözleşmelerinden bir paket oluşturup kontratın imzalanmasından doğan sabit ücretlerin yanı sıra ödenecek faizin bir bölümünden (genelde yüzde 0,5-1 dolayında) pay alarak ikincil piyasada satmaktadırlar. Bu piyasanın başlıca aktörleri devlet tarafından sigortalanan ya da desteklenen Ginny Mae, Fannie Mae ve Freddy Mac gibi kuruluşların yanı sıra Lehman Brothers, Bear Sterns, Wells Fargo, Countrywide Special gibi çoğu Wall Street merkezli özel yatırım bankalarıdır. Bu bankalar ellerinde biriken ipotek kredilerini bir havuzda toplayarak oluşturdukları gelir akışına dayalı tahvilleri dünya piyasalarına ihraç ederler. Aşağıdaki tablodan izlenebileceği gibi 2006 yılında açılan ipotekli konut kredilerinin toplamı 3 trilyon doları bulurken bu kredilerin yaklaşık yüzde 68'lik bölümü menkul kıymetleştirilmiştir (Birdal, 2009).

Tablo 7: Mortgage Kredileri

Yıllar	Mortgage kredileri (Milyar dolar)	Menkulleştirme oranı (%)	Yüksek riskli krediler (Milyar dolar)	Yüksek riskli kredilerin oranı (%)	Yüksek riskli kredilerin menkul kıymetleştirme oranı (%)
2001	2215	60.7	160	7.2	60
2002	2885	63	200	6.9	61
2003	3945	67.5	310	7.9	65.5
2004	2920	62.6	530	18.2	79.8
2005	3120	67.7	625	20.0	81.3
2006	2980	67.6	600	20.1	80.5

Kaynak: Birdal, 2009

f. Derecelendirme Kuruluşları

Krizi tetikleyen önemli nedenlerden biri derecelendirme kuruluşlarının yaptığı hatalardır. Öncelikle derecelendirme kuruluşlarının bilmedikleri enstrümanları derecelendirmesi gösterile biler. Bu kuruluşlarla ilgili en önemli problem çıkar çatışmasıdır (conflict of interests) (Basti, 2009). Böylece, derecelendirme kuruluşlarının objektif değerlendirme yapma kabiliyetleri azalmaktadır. Diğer yandan, derecelendirme kuruluşları firmaların finansal problemlerini her zaman tespit edememektedirler. Bazen de sorunu kısmen veya çok gecikmeli olarak görebilirler. Örneğin, Enron'un iflas başvurusundan çok kısa bir süre öncesine kadar derecelendirme kuruluşları firmanın problemli olduğunu tespit edememiştir. Burada, Enron'un gerçeğe aykırı şekilde hazırladığı mali tablolarının da etkisi vardır. Derecelendirme kuruluşları finansal enstrümanları dizayn eden bankalar ve enstrümanın alıcıları kadar varlık hakkında enformasyona sahip olmayabilirler. Bir diğer sorun, derecelendirme kuruluşlarının sadece temerrüt riskini derecelendiriyor olmasıdır. Oysaki likidite riski ve rating değiştirme riskinin de ölçülmesi gerekmektedir. Derecelendirme kuruluşlarından hizmet alanların derecelendirme hizmetlerinin bu dar kapsamından haberdar değildirler (Alantar, 2009).

2008 Aralık ayına kadar yapılandırılmış finansal varlıkların değeri 11 trilyon dolar olarak hesaplanmıştır. Tahvillerin çoğu derecelendirme kuruluşları tarafından yüksek notlar almıştır. Varlıkların yarıdan çoğu Moody's tarafından en yüksek not olan AAA notuyla derecelendirilmiştir. 2007 yılından başlayarak finansal varlıkların değerinde aniden düşüş yaşanması, aynı zamanda derecelendirilme kuruluşları tarafından yüksek notla değerlendirilen varlıkların notlarının düşürülmesine sebep oldu. Sadece Moody's 36346 tranşın notunu indirdi. Kriz döneminde notu indirilen Teminatlı Borç Yükümlülüklerinin (CDO - collataralised debt obligations) % 64'ü varlığa genellikle ipoteğe dayalı menkul kıymetlerden oluşuyordu (Benmelech ve Dlugosz, 2009). İlk CDO'lar 1987 yılında ihraç edilmiştir. Ama ipotek kredilerinde artış olduğu zamanlarda CDO'larda ani artışlar yaşandı. 2004 yılının ilk çeyreğinde dünyada CDO ihracı 25 milyar dolar iken, 2007 yılının ilk çeyreğinde 186 milyar dolarla zirve noktasına ulaşmıştır. Ama bu rakam finansal krizden dolayı 12 milyar dolara kadar geriledi. CDO varlıklardan oluşan portföyün kredi riskini transfer eden finansal araçtır. Bir CDO'daki

nakit akışı yapısı, farklı borçlanma araçlarının bir araya getirildiği havuzdan sağlanan anapara ve faiz ödemelerini, bölümler olarak adlandırılan CDO finansal varlıklar arasında paylaştırmaktır (Calvarley, 2009).

Kredi derecelendirme kuruluşları genellikle sadece kredi borcu ödememe riskine karşı varlıkların derecelendirmesini yapmışlardır. Ancak bu bakış açısı yatırımcılar tarafından yanlış anlaşılmıştır. İkincil piyasada işlem yapan yatırımcılar için piyasa riski ve likidite riski söz konusudur. İkincil piyasalarda yaşanan krizin en belirgin riski likidite riskidir. AAA ile derecelendirilen hükümet devlet borçlarından oldukça farklı olan ticari mortgage kredilerine dayalı CMO'lar (Collataralised Mortgage obligations) da AAA ile derecelendirilmiştir. İlk aşamada peşin ödemeleri düşük ve kredibilitesi kötü olan subprime mortgage kredilerine dayalı subprime mortgage tahvilleri üretilmektedir. Bu tahviller, kredi kaynağının özelliklerine bakılmadan, ihraç eden kurulusun yapısına göre geniş bir aralık olan AAA'dan derecesiz gruba kadar 6 kademede derecelendirilmektedir. Dayanak varlığın subprime mortgage kredileri olmasına rağmen bu tahvillerin %81'ine AAA, %11'ine AA ve %4'une A olmak üzere toplamda %96'sına A grubundan kredi derece notu verilmektedir. %3'luk kısmına ise BBB notu verilmektedir. İhraç edilen bu tahvillere dayalı olarak ikinci aşamada 2 dilimde olmak üzere CDO sözleşmeleri düzenlenmektedir. Bu sözleşmeler;

- Yüksek Getirili Varlığa dayalı Menkul Kıymetler ABS (Asset Backed Securities) CDO'lar, % 96'lık A grubu derece notuna sahip subprime mortgage tahvillerine dayalı CDO'lardır
- Teminatsız Finans Kaynaklı (Mezzanine) ABS CDO'lar ise, %3'luk BBB derece notuna sahip subprime mortgage tahvillerine dayalı CDO'lardır.

CDO sisteminin geniş aralıkta ve gereğinden fazla yüksek notlarla derecelendirilmesi, aşırı teminatlandırmanın yapılması, mortgage piyasasında çıkan kriz sonrasında büyük finansal kuruluşların bilânçolarından yüksek oranlarda varlık silmelerine neden olmuştur. Özellikle mortgage piyasalarında ortaya çıkan kriz sonrasında derecelendirme kuruluşlarının hızlıca not düşürmeleri sonucu CDO kapsamında yapılması gereken ödemelerin yüklü miktarlarda olması piyasada likidite krizini artırmıştır (BDDK, 2008)

g. Likidite Bolluğu

2000 yılından 2006 yılının sonlarına kadar finansal piyasadaki likidite sürekli yükselmiştir. Kriz öncesindeki bollaşan bu likiditenin karlı operasyonlara dönüştürülmesi banka sisteminin karşılaştığı en önemli sorunlardan birisi olmuştur. Bu operasyonların başında konut kredileri gelmektedir. Bankalar herhangi bir işi geliri veya varlığı olmayan kişilere bile kredi vermeye başlamışlardır. Kamuoyunda NINJA (No income, no job, no asset) kredileri olarak bilenen bu uygulamalar varlık fiyatlarının özellikle de konut fiyatlarının çok hızlı bir şekilde artmasına yol açmıştır. Bir kısım konut kredisinde başlayan geri ödeme problemleri sonucunda, banka portföylerindeki hacizli konut sayısı artmaya başlamıştır. Bankaların bu konutları piyasaya arz etmesi konut fiyatlarında düşüşe yol açmıştır. Bu durumda halen kredisini ödemekte olan bazı konut kredisi kullanıcılarının ellerindeki evlerin değeri kalan kredi ödemelerinin net bugünkü değerinin altında kalmıştır. Dolayısıyla, bu kişiler de evlerinin anahtarlarını zarflara koyup bankalara göndererek kredi geri ödemelerinden vazgeçmişlerdir. Burada dramatik olan şey, kredi geri ödemelerinin bankalar tarafından diğer mali kuruluşlara satılması ve bu evleri teminat olarak alan sermaye piyasası araçlarının yaygınlığıdır. Bu nedenle zararlar, bir mali kuruluştan diğerine sirayet ederek büyümüş ve mali sistemin temel taşları niteliğindeki kuruluşların iflasına yol açmıştır (Alantar, 2009).

h. Küresel Ekonomik Dengesizlik

Tablo 8'den görüldüğü gibi, ABD'de cari hesap açığı 1989-1997 yılları arasında GSYİH'nin %2 oranında dalgalanıyordu. 1998 Asya krizi ve onun olumsuz etkileri bütçe açığını GSYİH'ye oranla % 2,4 oranından 2003 yılında %4,8 oranına kadar yükseltti. Aynı zamanda 1990 sonlarında ABD'de yüksek yatırım eğilimi ulusal tasarrufu azalttı. 2006 yılında ABD'nin dış borcu GSYİH'ye oranla %6 seviyesinde seyir ediyordu. Küresel ekonomik dengesizlik 2003 yılında daha şiddetli hal aldı. G7 resmilerinin Japonya ve Çine baskı yaparak dolar alma müdahalesini azaltmalarını istemelerine rağmen, 2004 yılında dünya ekonomisi yeni ve tehlikeli aşamaya girdi. Bu yılda ekonomik dengesizlik daha da yükseldi, ABD ve Avrupa'da finansal kırılganlık kaçınılmaz bir hal aldı, sonuçları ise 2007 yazında ortaya çıktı (Obstfeld ve Rogoff, 2009).

Tablo 8: Cari Denge GSYİH'ye Oranla

Ülkeler	1990-94	1995-99	2000-04	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Çin	1.4	1.9	2.4	7.2	9.5	11.0	10.0	5.2	5.1	2.7	2.2
Fransa	0.0	2.0	1.3	-0.6	-0.6	-1.0	-1.6	-1.5	-1.7	-2.2	-1.9
Almanya	-0.4	-0.8	1.4	5.1	6.1	7.5	6.4	5.9	6.0	5.7	5.1
Hindistan	-1.3	-1.3	0.5	-1.3	-1.1	-1.0	-2.8	-2.0	-3.2	-2.8	-3.2
Japonya	2.4	2.3	2.9	3.6	3.9	4.8	3.2	2.8	3.5	2.0	2.1
Kore	-1.0	1.9	2.1	1.8	0.6	0.6	-0.7	3.9	2.8	2.3	1.9
Malaysiya	-5.2	-1.8	9.8	15.0	16.7	15.4	17.4	16.4	11.4	11.4	10.8
Filipin	-4.0	-2.8	-0.7	2.0	4.5	4.9	2.5	5.5	4.4	2.7	0.9
Rusya	0.9	3.5	11.2	11.0	9.5	5.9	6.1	4.0	4.7	5.4	4.7
Suudi Arabistan	-11.7	-2.4	10.6	28.7	27.9	25.1	28.9	5.5	14.8	24.4	27.9
Güney Afrika	1.2	-1.3	-0.7	-4.0	-6.3	-7.3	-7.4	-4.0	-2.8	-3.3	-4.8
İsviçre	5.7	8.8	10.8	13.6	14.5	10.1	9.1	10.9	15.6	14.0	12.1
Tayland	-6.4	1.0	4.2	-4.3	1.1	5.7	-0.1	8.3	4.1	3.4	1.
Türkiye	-0.9	-0.8	-1.6	-4.6	-6.0	-5.8	-5.7	-2.1	-6.3	-9.9	-8.7
Birleşmiş Arap Emirliği	8.3	4.6	9.9	18.0	22.6	16.1	15.8	3.3	3.0	9.2	10.3
Birleşmiş krallık	-2.1	-1.0	-2.0	-2.6	-3.4	-2.9	-1.7	-1.4	-3.3	-1.9	-1.7
ABD	-1.0	-2.1	-4.5	-5.9	-6.0	-5.3	-4.7	-2.7	-3.2	-3.1	-3.2

Kaynak: World Economic Outlook Database, Nisan 2009.

Bu yıllarda ABD bankacılık sistemi düzenleme ve denetlemesinde gevşemedeydi. Gelişmekte olan ülkeler, Çin, Hindistan gibi ülkeler çok hızla büyüme gösteriyorlardı. Bunun sonucu olarak dünya para havuzu 2000 yılında 36 trilyon dolar olduğu halde 2008'de ikiye katlanarak 70 trilyon dolara ulaşmıştır. İktisatçılar dünyanın bu kadar fazla paraya hazır olmadığını, iki kat fazla sermayenin yatırım peşinde olduğunu ama cazip yatırım olanaklarının az olduğunu gözlemlemekteydiler. 2000 yılında %6,5 oranla ABD hazine bonoları yatırım için güvenilir ve kârlı bir seçim olduğu halde, 2003'de faizlerin %2'ye kadar gerilemesi yatırımcıları başka bir yatırım enstrümanına, ipoteğe dayalı menkul kıymetlere yatırım yapmağa yöneltti (Reavis, 2009).

2.3 KRİZİN DÜNYA PİYASALARINA ETKİLERİ

Önceki bölümlerde belirttiğimiz gibi, Finansal kriz 2007 yılında ABD'de başlayarak derinleşmiş ve 2008 yılında banka kurtarma operasyonlarıyla doruğa çıkmıştır. Bundan sonra tüm dünyaya yayılmış ve giderek global finansal krize dönüşmüştür. ABD'de başlayan ipotek kredi krizinin küresel bir kredi krizine dönüşmesinin temelinde, tüm dünyadan yatırımcıların teminatlı borç senedi piyasasında yer almaları yatmaktadır (Hedlund ve Kahn, 2009). Dünya ekonomisinde egemen güç olmasıyla Amerika'ya dış dünyadan aktarılan kaynakların olağanüstü boyutlara ulaşması krizin ilk sinyallerini vermiştir. Belirttiğimiz gibi krizin oluşmasında birçok etkenler olmuştur. Bütün bu etkenler sonucunda reel üretimle sanal gelirler arasındaki iyice açılan fark küresel krize neden olmuştur. 2008 yılında toplam dünya gayri safi hâsılası yaklaşık 60 trilyon dolar iken, türev piyasalarında yaklaşık 670 trilyon dolarlık işlem yapılmaktaydı. Ancak finansal kriz kısa süre sonra reel üretime etkisini gösterdi. G-7 ülkelerindeki yavaşlama, gelişmekte olan ülkelerin de büyümesini aşağı çekmeye başladı (Özbek, 2009).

Uluslararası finansal piyasalarda kriz sürecinde meydana gelen gelişmeler ve birçok ülkede finans kurumlarının iflas etmesi, finansal kurumlara olan güvenin çok azalmasına neden olmuştur. Krizin, küresel piyasalara olan en önemli etkisi banka kredilerinin uzun sürebilecek bir zaman için kısıtlanmış olmasıdır. Bankaların kredi verme standartları ciddi şekilde yükselmiştir. Banka zararları açıklanmaya devam ettikçe hükümetler bankaların sermaye tabanlarını artırmak için yardım paketleri açıklamışlarsa da kredilerin daha da daralması beklenmektedir. Bu kredi koşulları konut yatırımlarının birçok ülkede daralmasına neden olmuştur. Söz konusu eğilimin yakın dönemde de devam etmesi beklenmektedir. Japonya'da ise yapılan düzenlemeler sayesinde konut yatırımlarında düzelme olması öngörülürken, ipotekli konut kredisi piyasaları tam gelişmiş ülkeler arasında yer alan ABD, İngiltere ve bir ölçüde Avustralya ve Danimarka'da ise konut fiyatlarının düşmesi beklenmektedir (OECD, 2009).

Kredi krizi ilk etapta özellikle Kuzey Amerika ve Avrupa'yı etkilemiştir. Tablo 9'dan görüldüğü gibi, genellikle ülkelerin Gayri safi Yurt İçi Hâsılası 2003-2006 yıllarında artış göstermiştir. 2007 yılından başlayarak GSYİH oranlarındaki büyümede ciddi

düşüşlerin olduğu, hatta 2009 yılında GSYİH' da daralmaların olduğu görülmektedir. Küçülmenin arkasındaki neden 2007 yılında ABD'de ortaya çıkan mortgage krizidir. Amerika ekonomisi, dünya ekonomisine yön veren bir büyüklükte olduğu için dünya ekonomisi de olumsuz yönde etkilenmiştir. Dünya ekonomisindeki büyümenin lokomotifinin ise yine Çin ve Hindistan olacağı anlaşılmaktadır. 2010 yılı için Çin'in yüzde 9,0, Hindistan'ın ise yüzde 6,4 oranında büyümesi dikkat çekicidir. Çünkü bu iki ülke en kalabalık ülkelerden ikisi oldukları için, bu oranda bir büyüme yakalayabilirlerse, küresel ekonomik kriz öncesindeki kadar olmasa bile, toparlanmada başı çekeceklerdir. Özellikle ihracatçı ülkeler açısından Çin ve Hindistan'ın yüksek büyüme oranlarını yakalaması, çok büyük pazara dönük üretim yapmalarının, dolayısıyla krizden reel üretime dayanarak çıkmalarının da garantisi niteliğindedir

Tablo 9: Seçilmiş Ülkelerde GSYİH

Ülkeler	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Belçika	1.013	2.783	2.170	3.015	2.599	0.969	-3.182	0.041
Kanada	1.881	3.120	3.019	2.854	2.531	0.414	-2.479	2.125
Çin	10.003	10.105	10.403	11.606	13.012	9.007	8.504	9.028
Çek cumh.	3.602	4.485	6.316	6.808	6.131	2.697	-4.319	1.299
Danimarka	0.384	2.296	2.445	3.344	1.647	-1.202	-2.433	0.918
Finlandiya	1.811	3.696	2.768	4.923	4.203	1.041	-6.356	0.936
Fransa	1.077	2.274	1.941	2.416	2.260	0.323	-2.358	0.903
Almanya	-0.231	1.176	0.732	3.176	2.516	1.248	-5.297	0.336
Yunanıstan	5.582	4.916	2.898	4.497	4.036	2.933	-0.753	-0.064
İslandiya	2.417	7.723	7.493	4.345	5.554	1.319	-8.505	-2.021
Hindistan	6.852	7.897	9.211	9.817	9.372	7.346	5.355	6.421
İtalya	-0.017	1.532	0.656	2.036	1.564	-1.040	-5.145	0.240
Japonya	1.414	2.744	1.934	2.039	2.337	-0.705	-5.369	1.676
Lüksemburg	1.548	4.548	5.186	6.443	5.201	0.681	-4.751	-0.200
Hollanda	0.336	2.237	2.047	3.394	3.613	1.996	-4.173	0.669
Yeni zellanda	4.135	4.536	2.813	1.954	3.193	0.194	-2.175	2.209
Norveç	1.014	3.864	2.739	2.281	3.134	2.132	-1.907	1.274
Polşa	3.867	5.345	3.617	6.227	6.785	4.889	0.975	2.189
Portekiz	-0.805	1.516	0.910	1.368	1.872	-0.045	-3.000	0.400
Rusya	7.300	7.200	6.400	7.700	8.100	5.600	-7.545	1.535
İspanya	3.098	3.267	3.615	4.017	3.565	0.856	-3.767	-0.743
İsveç	1.913	4.127	3.298	4.246	2.560	-0.155	-4.828	1.172
İsviçre	-0.198	2.533	2.641	3.630	3.605	1.780	-1.950	0.475
Türkiye	5.265	9.363	8.402	6.893	4.669	0.898	-6.500	3.700
İngiltere	2.808	2.951	2.173	2.853	2.559	0.742	-4.385	0.909
ABD	2.490	3.573	3.054	2.673	2.141	0.439	-2.730	1.518

Kaynak: IMF, World Economic Outlook Database, 2010

Küresel piyasalarda yaşanan gelişmeler, gelişmekte olan ülkelerin finansal piyasalarını da etkilemektedir. Bu ülkelerin finansal kuruluşlarının Amerika'daki yüksek riskli aktiflere ve bu aktiflerle ilgili menkul kıymetlere olan erişimi sınırlı olmakla birlikte, söz konusu gelişmeler bütün gelişmekte olan ülke ekonomilerini etkilemiştir. Gelişmekte olan ülkeler yatırımcıların risk alma iştahlarının azalması nedeniyle dış finansman açısından ciddi daralma yaşamaktadır. Yüksek gelir grubundaki bankalar ve yatırım fonları gelişmekte olan ülkelerden fonlarını çekmişler ve riskli aktif kategorisindeki bu varlıkları daha likit enstrümanlara çevirmişlerdir. Riskli aktiflerin bu satışları hisse senedi fiyatları, tahvil piyasası ve ülke paraları üzerinde dramatik etkiler yaratmış, aynı zamanda bu ülkelerde kredi koşullarının daralmasına yol açmıştır. Cari

açıkları GSYİH' in yüzde 10'undan fazla olan ülkelerde sermaye girişlerinin durmasıyla iç talep ciddi ölçüde daralmıştır. Bankacılık sektöründe özel bankaların dışarıdan borçlanmaları dramatik şekilde düşmüştür. Ocak 2008-Eylül 2008 döneminde Kazakistan'da 13,2 milyar dolar, Rusya'da 6,6 milyar dolar, Güney Afrika'da 3,7 milyar dolar, Ukrayna' da 2,1 milyar dolar ve Türkiye'de 3,1 milyar dolar azalma olmuştur. Cari fazlası olan ülkeler de dâhil olmak üzere bütün ülkeler küresel piyasalarda yaşanan gelişmelerden fazlasıyla etkilenmiştir (Dünya Bankası, 2009). Krizin dünya ekonomisinde meydana getirdiği kayıpların Ocak 2008 itibariyle 400 milyar dolar olduğu tahmin edilmiştir (Sapir, 2008). Krizin finansal kuruluşlara faturası ağır olmuştur. Aşağıdaki tabloda çeşitli ülkelerde iflas eden finansal kuruluşlar yer almaktadır.

Tablo 10: İflas Eden ve Kurtarılan Finansal Kuruluşlar

7 Şubat- İngiltere	**Northern Rock ulusallaştırıldı.**	**88 milyar sterlin**
14 Mart-ABD	Bear Stearns FED sübvansiyonundan sonra ticari bir banka tarafından alındı	29 milyar dolar
7 Eylül- ABD	Freddie Mac ve Fannie Mae ulusallaştırıldı.	200 milyar dolar
15 Eylül- ABD	Lehman Brothers iflas etmiştir.	
17 Eylül –ABD	AIG ulusallaştırıldı	87 milyar dolar
18 Eylül- İngilitere	Lloyd TSB HBOS'u satın aldı.	12 milyar pound
29 Eylül-Benelüx	Fortis kurtarıldı.	16 milyar dolar
29 Eylül-ABD	Citibank Washoiva'ı aldı	12 milyar dolar
29 Eylül-Almanya	Hypo Gayrimenkul kurtarıldı.	71 milyar dolar
	Glitnir kurtarıldı.	850 milyon dolar
29 Eylül- İngiltere	Bradford&Bingley kurtarıldı.	32,5 milyar dolar
30 Eylül- Belçika	Dexia kurtarıldı.	9,2 milyar dolar
30 Eylül- İrlanda	İrlanda bankaları kurtarıldı.	572 milyar dolar
7 Ekim- İzlanda	Lansbanki ulusallaştırıldı.	
9 Ekim- İzlanda	Kaupthing ulusallaştırıldı	864 milyon dolar
12 Ekim- İngiltere	HBOS, Royal Bank of Scotland, Llyods TSB ve Barclays kurtarıldı.	60,5 milyar dolar
16 Ekim- İsviçre	UBS kurtarıldı.	59,2 milyar dolar
19 Ekim- Hollanda	ING sermaye yardımı aldı	10 milyar Euro
20 Ekim- Fransa	Fransa hükümeti 6 büyük bankaya kredi açmıştır	10,5 milyar Euro
27 Ekim- Belçika	Belçika KGB	3,5 milyar Euro
4 Kasım- Avusturya	Kommunalkredit ulusallaştırılmıştır. Constantine Privatbank ulusallaştırıldı ve 5 Avusturya bankasına 1 euro karşılığı satıldı.	3,7 milyar dolar
11 Kasım- Kazakistan	Hükümet 4 büyük bankaya sermaye enjekte etmiştir.	
24 Kasım- ABD	Citigroup sermaye desteği almıştır.	40 milyar dolar
22 Aralık İrlanda	Anglo Irish Bankası ulusallaştırılmıştır. 3 büyük bankasına fon aktarılmıştır	7,68 milyar dolar

Kaynak Erdönmez, 2009

2.4 KÜRESEL KRİZİN TÜRKİYE'YE ETKİLERİ

Küresel krizin olumsuz etkileri Türk ekonomisi üzerinde 2008 yılının son çeyreği ile hissedilmeye başlandı. Bu olumsuzlukların 2001 krizine göre daha az kırılgan bir makroekonomik yapıda gerçekleşmesi küresel krizin olumsuz etkilerinin ne derecede büyük olduğunu bize gösterdi. Finansal kriz, reel sektör üzerinde ancak uzun dönemde giderilebilecek önemli etkilere sahiptir. Finansal krizin reel sektöre temel aktarım mekanizmaları; faiz oranı kanalı, kredi kanalı, sermaye maliyeti, servet etkisi ve belirsizlikler olarak özetlenebilir (Uzay, 2012).

- Faiz Oranı Kanalı: Parasal aktarım kanalı olarak da ifade edilebilir. Ani sermaye çıkışı (eğer sterilize edilmemişse) durumunda para otoritesinin ülke parasının değerini korumak için döviz satması para arzının daralması ile sonuçlanır. Para arzındaki daralma artan risk primi ve sermaye kıtlığı ile birlikte faiz oranlarını yükseltirken dayanıklı malların şimdiki değerini azaltır, sermayenin maliyetini artırır (Alper ve Sağlam, 2001). Sonuçta üretken sektör yatırım harcamaları azalır. Özetle, mali şartlar bozuldukça, para arzı azalır ve üretim olumsuz yönde etkilenir.
- Kredi Kanalı: Para arzındaki azalma, bankalardaki mevduat ve rezervleri azaltarak, borç verebilme imkânını azaltmaktadır. Dolayısıyla arz tarafında, bankalar borç verme şartlarını sıkılaştırarak kredilerin bulunabilirliğini azaltabilir. Kredi miktarındaki bu azalma küçük ve orta ölçekli firmaların yatırım harcamalarının azalmasına neden olacaktır. Talep tarafında ise, finansal krizler kredi karşılığı verilecek teminatların değerini düşürerek hane halkı ve işletmelerin kredi teminini zorlaştırabilir. Kredilerin azalması, tüketimi ve yatırımı, dolayısıyla geliri düşürecektir.
- Sermayenin Maliyeti: Borç verenlerle girişimciler arasındaki bilgi asimetrileri firmalar için sermayenin maliyetini artırarak, yatırım ve üretimin azalmasına yol açacaktır.
- Servet Etkisi: Finansal krizler varlık fiyatlarında değişmelere yol açarak hem firmaların yatırım harcamalarını, hem de özel tüketimi azaltacaktır. Hisse senetleri fiyatları ile yatırım harcamaları ve hisse senedi fiyatları ile tüketim

arasında bir ilişki mevcuttur. Ani sermaye çıkışı para arzını azaltır. İç yatırımcılar hisse senedi piyasasındaki harcamalarını azaltarak veya ellerinde tuttukları hisselerin bir kısmını satarak aşırı para taleplerini karşılamaya çalışırlar. Varlıklara olan talep ve varlık fiyatları azalır. Düşük varlık fiyatı sermayenin yenileme maliyetine göre firmaların düşük piyasa değerini gösterir. Firmanın piyasa değerinin sermaye maliyetine oranı düşeceğinden yatırım ve üretim azalacaktır. Para politikası aracılığı ile varlıkların değeri üzerinde etki yaratan bu mekanizma Tobin Q Teoremi tarafından açıklanmaktadır (Örnek, 2009).

- Belirsizlikler: Finansal krizler, piyasa belirsizliklerini artırarak ekonomik faaliyetleri etkileyecektir. Belirsizlik kaynakların etkin dağılımına zarar vermektedir.
- Döviz Kuru Değişkenliği: Finansal kriz para krizini tetikleyerek, döviz kuru oynaklığını şiddetlendirir ve paranın değer kaybetmesine yol açarak ekonomik faaliyetleri etkileyebilir.

Küresel krizin etkileri şu şekilde ekonomide kendini hissettirdi.

- Krizin Türkiye'yi en fazla etkilediği kanalların başında dış ticaret gelmektedir. Daha önce yaşanan krizlerden farklı olarak son finansal kriz, ihraç edilen mallara olan talebin azalmasına dolayısıyla küresel düzeyde ekonominin küçülmesine, küresel çapta gelir düzeylerinin azalmasına ve talebin düşmesine neden oldu. 2001 krizi sonrası ihracat artışları yaşanırken mevcut krizde gerileme ve yeni pazar arayışları gözlendi. Türkiye'nin toplam ticaret hacminin yarıya yakını AB üyesi ülkeleri ile yapılmaktadır. Küresel krizin kendisini en sert bir şekilde hissettirdiği coğrafyanın Avrupa kıtası olduğu ve AB'nin 2009 yılında %4,1'le %4,5 arasında küçüleceği tahmin edildiği dikkate alındığında Türk ihracatının da bu şekilde etkilenmesi kaçınılmaz olmuştur (Selçuk, 2010).
- Uluslararası Kredilerde Azalma: Küresel finansal krizin küresel finansal kuruluşlar üzerindeki olumsuz etkisi ile bir çok küresel kredi kurumunun iflası veya yüksek oranlı zararlara uğramaları finansal piyasalarda güvenin azalması, belirsizliklerin artması, uluslararası sermaye akımlarını çevre ülkelerden krizin yaşandığı merkez ülkelere kayması Türkiye gibi ülkelerde başta bankacılık

sektörü ve dış kredilerden yararlanan şirketler kesimi açısından ülke dışı kredi kaynaklarında gerileme anlamına geldi (Selçuk, 2010).

- Yurtiçi Kredilerde Azalma: Küresel krizi izleyen dönemde bankacılık sektörünün verdiği kurumsal/ticari, KOBİ ve bireysel kredilerde azalma beklenmiştir. Bu durumun arkasında sırası ile küresel finansal sistemde oluşan belirsizliğin neden olduğu finans sektöründe gözlenen nakitte kalma isteği, şirketler ve bankacılık kesiminde risklerin artışı, yükselen kredi maliyetleri ve yurtdışı kredi imkanlarının azalması, takipteki kredilerde artış nedenleri yer aldı. Bankaların bu nedenlerle kredi vermede isteksiz davrandıkları gözlendi. Kurumsal/ticari, KOBİ ve bireysel kredi taleplerinin ise yatırım ve tüketim harcamaları konusunda çekimser kalmaları sonucu azaldığı ifade edildi (Selçuk, 2010).

2000 ve 2001 yılında yaşanan finansal krizlerin, temel ekonomik göstergeler üzerindeki etkileri son derece yıkıcı olmuştur. 2001 yılında ekonomik aktivite, keskin bir biçimde daralmış, enflasyon yükselmiş, kamu kesimi finansman dengesi finansal krizlerin çözümleme maliyetinin de etkisiyle daha da bozulmuştur.

Ancak, yaşanan finansal krizler sonrası uygulamaya konulan reform çabaları ve 2002 yılı sonrasında sağlanan siyasal istikrar, temel göstergelerde belirgin bir iyileşme yaşanmasını sağlamıştır. Dolayısıyla Türkiye ekonomisi güçlü bir konumda krizle karşılaştı. Nitekim küresel gelişmelerin de etkisiyle 2002-2007 döneminde, daha önceki dönemlerden farklı olarak, uzun soluklu ve istikrarlı bir iyileşme eğilimi yaşanmıştır. Ancak, 2007 yılının ikinci yarısında, önce gelişmiş ülkeler finansal piyasalarında başlayan, 2008 yılının üçüncü çeyreği itibarıyla da yaygın bir ekonomik durgunluğa dönüşen küresel krizin olumsuz etkileri Türkiye ekonomisinde de hissedilmektedir.

Tablo 11: Temel Ekonomik Göstergeler

%	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009T
GSYH büyümesi	3.1	-3.4	6.8	-5.7	6.2	5.3	9.4	8.4	6.9	4.7	0.9	-6.0
SAGP göre kişi başı GSYH	8.6	8.2	9.2	8.6	8.7	8.8	10.2	11.4	12.7	13.5	14.0	13.1
İşsizlik oranı	6.9	7.7	6.5	8.4	10.3	10.5	10.8	10.6	10.2	10.3	11.0	14.8
Enflasyon	69.7	68.8	39.0	68.5	29.7	18.4	9.4	7.7	9.7	8.4	10.1	10.1

Kaynak: BDDK, 2009

2002-2008 döneminde yakalanan yüksek oranlı büyümenin yanı sıra, 1999 yılında %68,8 olan enflasyon oranı, 2004 yılında tek haneli sayılara gerilemiş, 2008 yılı itibarıyla da %10,1 olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye'de makroekonomik performans, 2001 krizinden sonra uygulanan tedbirler sonucunda güçlü bir yapıya sahip oldu. 2001 krizinden sonra uygulanan maliye politikaları sonucunda bütçe açığı önemli derecede azaldı. 2001 yılında GSYİH'nın 11,9% kapsayan bütçe açığı 2006 yılına kadar azalarak %0,6'a kadar azalmıştır. Küresel krizin başlamasıyla hükümetin genişletici politika izlemesi bütçe açığında artışlara sebep olmuştur. 2009 yılında %5,5'e kadar yükselen bütçe açığı daha sonra yeniden azalma eğilimine girmiştir (Şimşek ve Şimşek, 2011).

Grafik 4: Bütçe Açığının GSYİH'ya Oranı

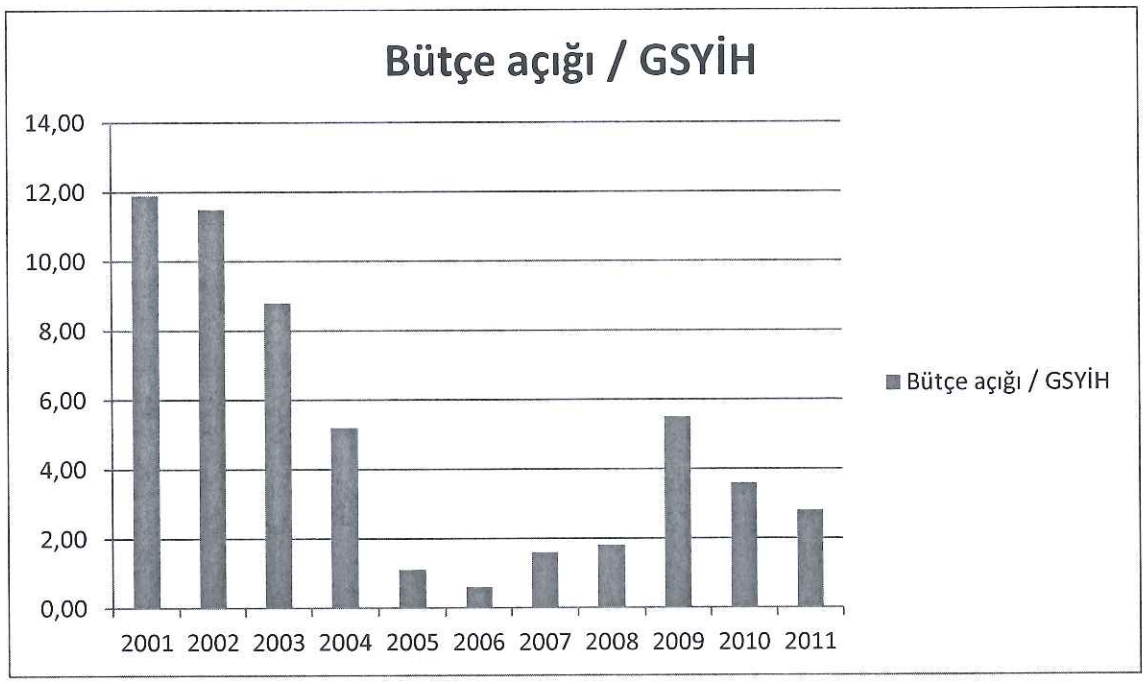

Kaynak: Şimşek ve Şimşek, 2011

Faiz ödemeleri / GSYİH oranına 2002-2010 döneminde baktığımızda tedrice azalmanın olduğun görmekteyiz.

Grafik 5: Faiz Ödemelerinin GSYİH'ya Oranı

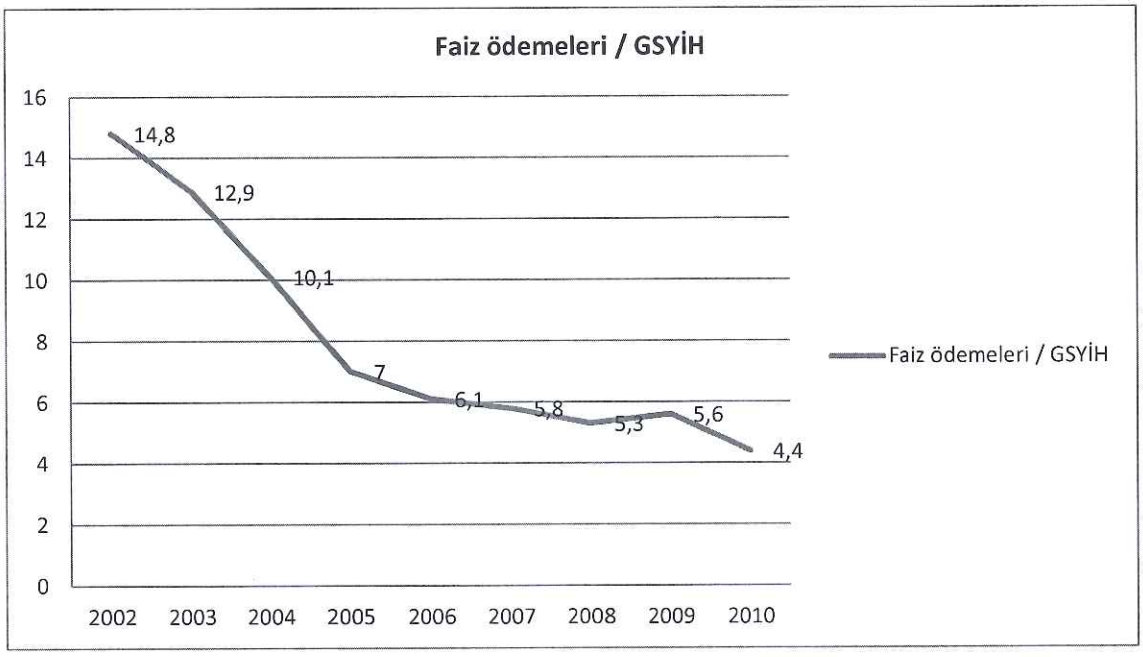

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, 2010

Kamu sektörü borçluluk düzeyini kriz döneminde ülke performanslarını değerlendirilmesinde önemli etken olmuştur. Kamu kesimi borç / GSYİH oranına baktığımızda Türkiye'nin kriz döneminde sürdürülebilir bir borç düzeyinde olduğu görülmektedir.

Grafik 6: Kamu Kesimi Borçluluğu / GSYİH

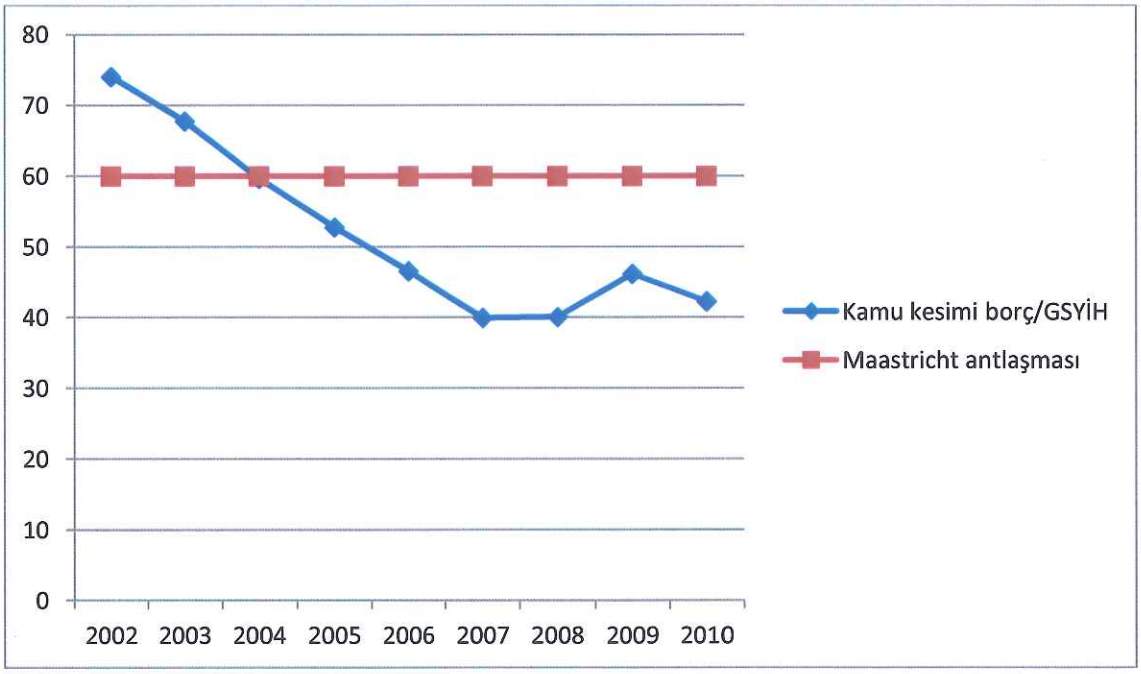

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, 2010

Türkiye'nin Dış Borç /GSYİH oranına baktığımızda 2001 ve 2008 krizleri arasında büyük bir yol kat ettiği görülmektedir. 2001 krizinde Dış Borç / GSYİH oranı %56,2 olduğu halde, 2008 krizinde bu oran %37,8'e kadar inmiştir.

Grafik 7: Dış Borçların GSYİH'ya Oranı

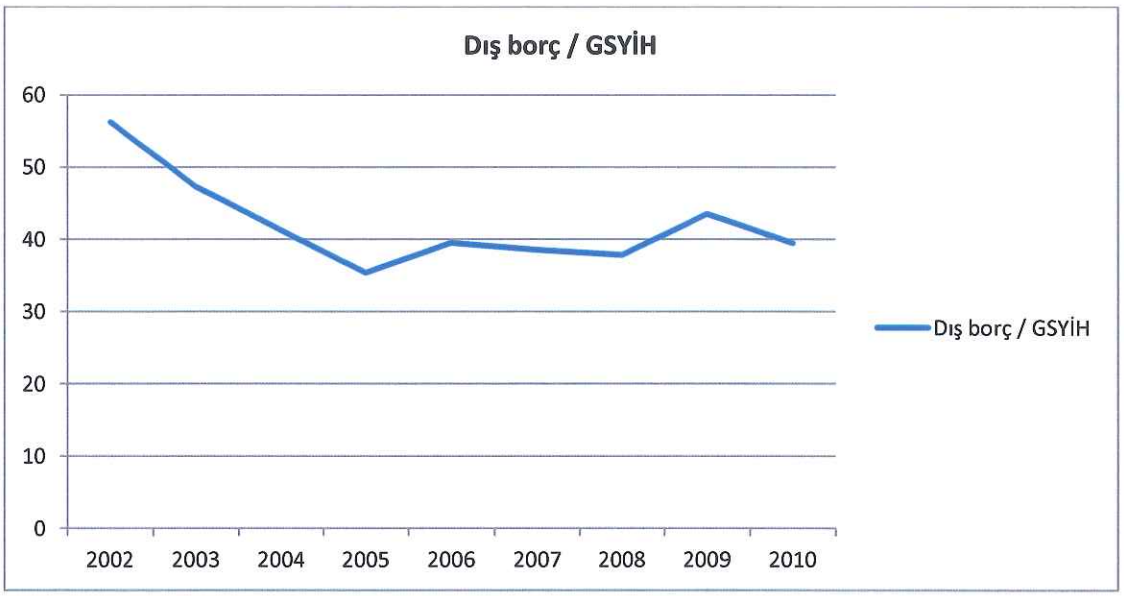

Kaynak: Şimşek ve Şimşek, 2011

Şekil 1: Türkiye ve Dünya Ekonomilerinde GSYİH

Kaynak: Artar ve Sarıdoğan, 2012

Şekil 1'de Türkiye ve dünya ekonomilerinde reel GSYİH büyümesi görülmektedir. Buna göre, 2008'de ilk olumsuz etkileri hissedilen küresel finansal kriz, 2009 yılında en ağır şekilde ekonomilerde etkisini hissettirmiştir. Türkiye ekonomisini özellikle dış talepteki ve finansman koşullarındaki daralma üzerinden etkilemiştir. Dış talepteki ve finansman koşullarındaki daralma, başta ekonomide üretimde, GSYİH'da (yaklaşık -%5) gerilemeye yol açmış, işsizlik yükselmiş ve diğer makroekonomik göstergeleri de olumsuz etkilemiştir.

Türkiye'de ABD ve diğer gelişmiş ülkelerde yaşanan ipotek kredi krizinin benzerinin yaşanmamasının nedenlerinden olarak, ipotekli konut finansmanı birincil ve ikincil piyasasının Türkiye'de gelişmemesi gösterilmektedir. Türkiye'de European Mortgage Federation (2007) verilerine göre birincil ipotekli konut finansmanı piyasasında değerlendirme yapsak, 2000-2006 döneminde ülkemizdeki ipotek kredilerinin GSYİH'ya oranındaki gelişmeler şöyledir; % 0,3 % 0,2 % 0,2 % 0,4 %1 % 2,5 ve %3,8. Tablo 12'den görüldüğü gibi, 2000-2001 krizini izleyen dönemde düşük olan bankaların konut kredisi hacmi, 2003 yılından itibaren çarpıcı bir büyüme içine girmiştir. 2003/Aralık'ta bankadan konut kredisi alan kişi sayısı 42.000 ve kullanılan konut kredisi tutarı 0,8 milyar YTL iken, 2007/Mart'ta konut kredisi tutarı 23,2 milyar YTL'ye ve kredi kullanan kişi sayısı da yaklaşık 526 bin kişiye yükselmiştir. Küresel kredi krizinin etkisini hissettirmeye başladığı 2007 yılının ikinci yarısından sonra da ülkemizdeki konut kredileri stokundaki artış devam etmiştir. 2007 ve 2008 yılları sonu itibarı ile konut kredilerinin büyüklüğü sırasıyla 32,4 milyar YTL ve 39,3 milyar YTL olarak gerçekleşmiştir (Coşkun, 2010).

Tablo 12: Türkiye'de Konut Kredisi

Dönem	**Toplam konut kredisi tutarı (Milyar YTL)**	**Toplam Konut kredisi Kullanan kişi (Adet)**
2000/Aralık	0.5	81.610
2001 /Aralık	0.3	43.600
2002/ Aralık	0.3	29.346
2003/ Aralık	0.8	42.004
2004/ Aralık	2.4	218.789
2005/ Haziran	6.0	209.104
2005/Aralık	12.3	315.780
2006/Mart	16.2	381.367
2006/Aralık	22.1	491.455
2007/Mart	23.2	526.844
2007/Aralık	32.4	-
2008/Aralık	39.3	-

Kaynak: Coşkun, 2010

2005 yılı itibarı ile ipotekli konut kredilerinin büyüklüğü ABD'de 7,1 trilyon Euro iken, AB üyesi ülkelerde 5,1 trilyon Euro'dur. Faizlerin düşük olmasının da etkisiyle, 1995-2005 döneminde AB üyesi ülkelerde ipotekli konut kredisi sektörünün yıllık ortalama büyüme oranı % 9,4 olarak gerçekleşirken, 2005 yılı itibarı ile ipoteğe dayalı konut kredilerinin GSYİH'ya oranı % 47,5 olarak gerçekleşmiştir. AB üyesi ülkelerde, ipoteğe dayalı menkul kıymetler sektörünün 2004 ve 2005 yıllarındaki büyüklüğü ise sırasıyla 794 milyar Euro ve 876 milyar Euro olmuştur. 2006 yılı itibarı ile AB-27 grubunda ikamet amaçlı ipotek kredilerinin GSYİH'ya oranı % 49,4'e yükselirken, bu oran ülkemizde %3,8 olarak gerçekleşmiştir. Öte yandan, 2006 yılı itibarı ile AB-27 grubunda kişi başına düşen ikamet amaçlı ipotek kredisi tutarı 11.200 Euro iken, bu tutar İrlanda'da 29.290 Euro, Belçika'da 10.860 Euro, Yunanistan'da 5.140 Euro, Slovakya'da 780 Euro ve Türkiye'de 170 Euro'dur (Coşkun, 2010).

Türkiye'de ipotekli konut finansmanı ikincil piyasasını baktığımızda, sadece ipotek kredilerine dayalı değil, genel anlamda menkulleştirmenin olmadığı ve gelişme gösterse de göreli küçük piyasaya sahip (bankacılık bağlamında esas itibarı ile korunma amaçlı gerçekleştirilen) türev işlemlerin bulunduğu ikincil piyasa resminin kriz çıkarmaktan çok uzak olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla ABD ipotekli konut finansmanı piyasasındaki, ihraç ve dağıtım modelinde yer alan "ihraç" kısmının (birincil piyasada verilen konut kredileri) Türkiye'de son derece sınırlı olduğu ve "dağıtım" (ipotek kredilerinin menkulleştirilmesi) kısmının ise hiç mevcut olmadığı görülmektedir (Coşkun, 2010).

2.5 DÜNYADA BANKACILIK SİSTEMİNİN PERFORMANSINA İLİŞKİN YAPILAN ÇALIŞMALAR

Amerika'da 2007 yılında başlayan kriz, dünya çapında birçok bankaların varlıklarını yok etti ve hükümetler banka iflaslarının karşını almak için sermaye yardımlarında bulundular. Niye bazı bankalar kriz döneminde daha kötü, bazıları ise daha iyi performans sergilediler? Bazı gözlemciler iddia ediyorlar ki, krizi hızlandıran en önemli faktör başarısız banka düzenlemeleridir. Bazı iktisatçılar bank yönetiminin doğru kararlar verememesini eleştirdi. Son olarak bankaların krizden farklı etkilenmelerinin

nedeni olarak, krizden önce bankaların sahip oldukları farklı bilanço tabloları ve kârlılık düzeyleri gösterilmektedir. Bankacılık sektörünün performansının banka rasyoları analiz edilerek ölçülmesine yönelik geniş uluslar arası çalışmalar yapılmıştır. Çalışmanın bu bölümünde küresel finansal krizin banka performansına etkilerine yönelik yapılan çalışmalarla yanı sıra krizden önce yapılan ampirik çalışmalar da incelenecektir.

Demirgüç-Kunt ve Huizinga (1999), 1988-1995 yılları arasında, 80 ülkeden 7900 bankanın verilerini kullanarak, net faiz marjı ve vergi öncesi aktif getirisinin belirleyicilerini araştırmıştır. Bankalara özgü karakterler, makro göstergeler, vergileme, mevduat sigortası, finansal yapı ve yasal göstergeler açıklayıcı değişkenler olarak kullanılmıştır. Bankalara özgü karakterler arasında, özkaynakların aktiflere oranı ile net faiz marjı ve vergi öncesi aktif getirisi arasında anlamlı pozitif ilişki bulunmuştur. Faiz getirisi olmayan aktiflerin toplam aktiflere oranı arttıkça net faiz marjının azaldığı, kredilerin aktiflere oranı arttıkça net faiz marjının arttığı ancak kârlılığın azaldığı, mevduatların toplam aktiflere oranı arttıkça vergi öncesi aktif getirisinin azaldığı ve genel giderler arttıkça net faiz marjının arttığı, buna karşılık kârlılığın ise azaldığı tespit edilmiştir. Demirgüç-Kunt ve Huizinga (1999), yabancı bankaların özellikle gelişmekte olan ülkelerde daha kârlı çalıştıklarını bulmuşlardır. Reel faiz oranı ile net faiz marjı ve kârlılık arasında pozitif anlamlı bir ilişki tespit edilirken, enflasyon arttıkça net faiz marjının arttığı, kişi başına milli gelir yükseldikçe de kârlılığın iyileştiği sonuçları elde edilmiştir. Çalışmanın bulgularına göre, gerek zorunlu karşılıklar gerekse de vergi giderleri ile kârlılık göstergeleri arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Daha düşük getiriye sahip olan zorunlu karşılıkların artması, banka net faiz marjı ve karlılıklarını olumsuz etkilerken, vergi giderlerindeki artışı bankaların gelirlerine yansıtabildikleri ve kârlılıklarını artırdıkları tespit edilmiştir. Demirgüç-Kunt ve Huizinga (1999), aynı çalışmada mevduat sigorta sisteminin bankaların net faiz kazancını olumsuz etkilediği sonucunu da ulaşmışlardır. Demirgüç-Kunt ve Huizinga (1999), çalışmada ülkelerin finansal yapılarının bankacılık sektörü kârlılıklarını ne yönde etkilediğini de araştırmışlardır. Bankacılık sektörünün toplam aktiflerinin milli gelir içindeki payı yükseldikçe bankaların net faiz marjının ve kârlılık performansının olumsuz etkilediği sonucunu bulmuşlardır. Bankacılık aktiflerinin milli gelir içindeki payının artması, sektördeki rekabetin artması olarak yorumlanmıştır. Çalışmanın diğer bulguları ise, halka açık firmaların toplam piyasa değerlerinin bankacılık sektörünün

aktiflerine oranı arttıkça, net faiz marjının daraldığı ve sektördeki konsantrasyon arttıkça banka karlılıklarının arttığı yönündedir. Bunun yanı sıra; yazarlar ülkedeki yasal altyapının iyileşmesinin, bankacılık sektörü net faiz marjlarının daralmasına yol açacağını belirtmişlerdir.

Saunders ve Schumacher (2000), altı Avrupa Birliği (AB) ülkesi ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki 614 bankanın 1988-1995 yılları arasındaki net faiz marjlarının belirleyicilerini araştırmışlardır. Net faiz marjı, faiz gelirlerinin faiz giderlerinden farkının ortalama faiz getirili aktiflere oranı olarak hesaplanmıştır. Her ülke için 1988-1995 arası yıllar itibariyle, bağımsız değişken olarak net faiz marjı, bağımlı değişkenler olarak faiz dışı giderlerin faiz dışı gelirlerden farkının ortalama aktiflere oranı, faiz getirisi olmayan aktiflerin ortalama aktiflere oranı ve özkaynakların toplam aktiflere oranı olmak üzere regresyon yapılmıştır. Tüm ülkelerde net faiz dışı giderlerin (faiz dışı gelirler-faiz dışı giderler / ortalama aktifler) net faiz marjı üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bulunmuştur. Faiz getirisi olmayan aktiflerin toplam aktiflere oranı ile net faiz marjı arasındaki ilişki ise beklendiği gibi pozitif olmuştur. Aynı zamanda, çoğu ülkede özkaynakların toplam aktiflere oranı arttıkça net faiz marjının arttığı sonucu çıkarılmıştır. Çalışmada, birinci regresyondan elde edilen sabit katsayılar, ikinci aşamada bağımsız değişken olarak kullanılmış ve faiz oranı oynaklığının saf faiz marjı üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Yazarlar, faiz oranı oynaklığının arttıkça, saf faiz marjının da arttığı sonucuna ulaşmışlardır.

Abreu ve Mendes (2002) tarafından yapılan çalışmada, ele alınan on yıllık dönemde Avrupa ülkelerindeki bankaların faiz marjı ile kârlılık bileşenleri analiz etmektedir. Bu araştırmacılar, sermaye tabanları güçlü bankaların beklenen iflas maliyetlerinin daha düşük olduğunu ve bu avantajlarını kârlılığa çevirebildiklerini ifade etmektedirler. Yaptıkları regresyonlarda negatif katsayı değeri alan işsizlik oranının banka kârlılığını iyi açıklayan bir makro ekonomik değişken olduğunu ortaya koymuşlardır. Ayrıca, enflasyon oranı ile banka kârlılığı arasında pozitif ilişki bulunduğunu da belirlemişlerdir. Net faiz marjını istatistiksel olarak açıklayan mikro değişkenler, personel giderleri, özkaynaklar ve kredilerin toplam aktiflere oranı, makro değişken olarak ise enflasyon oranı bulunmuştur. Net faiz marjı ile mikro değişkenler arasında pozitif ilişki, enflasyon oranı ile negatif ilişki bulunmuştur. Özkaynaklar, krediler,

piyasa payı vergi öncesi aktife göre getiriyi istatistiksel olarak açıklayan mikro değişkenler, enflasyon ve işsizlik oranı makro değişkenler olarak tespit edilmiştir. Aynı çalışmada, bankaların toplam özkaynakları ve piyasa paylarıyla vergi öncesi özkaynağa göre getiri arasında pozitif bir ilişki elde edilirken, işsizlik oranı ve enflasyon ile negatif bir ilişki elde edilmiştir.

Beckmann (2007) ise, on altı Batı Avrupa ülkesinin bankacılık sektöründe faaliyette bulunan bankaların 1979-2003 yılları arasındaki verilerini esas alarak panel veri yöntemiyle, banka kârlılığı üzerinde etkisi olan yapısal ve dönemsel belirleyici etkenleri analiz etmeye çalışmıştır. Bankaların gelir kaynaklarının çeşitlendirilmesinin kârlılık üzerinde pozitif etkisinin olduğu, sektördeki yoğunlaşmanın toplam kârlılığı önemli oranda etkilemediği ve ekonomideki konjonktürel dalgalanmalar sonucunda milli gelirde yaşanan değişimlerin banka kârlarında dalgalanmalara neden olduğu tespit edilmiştir.

Athanasoglou, Brissimis ve Delis (2008), çalışmalarında, 1985-2001 yılları arasında Yunan ticari bankalarının kârlılıklarını; makroekonomik, sektörel ve bankaya özgü faktörlerin, ne şekilde etkilediğini araştırmışlardır. Bu çalışmada, banka kârlılıkları aktif ve özsermaye kârlılıkları ile ifade edilmiştir. Bu kârlılık oranlarını etkileyen bankaya özgü etmenleri; özsermayenin toplam aktiflere oranı, takipteki kredilerin toplam kredilere oranı, büyüklük, faaliyet giderleri, personel verimliliği (satışlar/personel sayısı), sektöre yönelik etmenleri; sahiplik yapısı ve yoğunlaşma oranı, makroekonomik faktörleri ise; enflasyon oranı ve ekonominin döngüsel yapısı olarak ele almışlardır. 21 bankanın verileri, panel veri yöntemi ile analiz edilmiştir. Çalışmanın bulguları; özsermaye oranı, personel verimliliği, enflasyon ve ekonomik döngü, banka kârlılıkları ile aynı yönde ve güçlü ilişkiye sahipken; kredi riski, faaliyet giderleri ve yoğunlaşma oranı arttıkça, banka kârlılıklarının düştüğü görülmüştür. Büyüklük ve sahiplik yapısı ise, banka kârlılıklarını açıklamakta istatistiksel olarak yeterli görülmemiştir. Sonuç olarak çalışma, banka kârlılıklarının, ağırlıklı olarak, makroekonomik ve bankaya özgü faktörler ile şekillendiğini ortaya koymaktadır.

Tregenna (2009), Amerika Birleşik Devletleri'nde, 1994-2005 yılları arasında, yoğunlaşmanın, pazar payının, banka büyüklüğünün ve yönetimsel etkinliğin banka performansı üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Toplam 644 ticari bankanın verileri, üç

aylık dönemlerle ve panel tahmin etme tekniklerinden biri olan genelleştirilmiş momentler yöntemi ile analiz edilmiştir. Regresyonda kârlılığın göstergesi olan, özsermaye ve aktif kârlılığını açıklayan beş değişken kullanılmıştır. Bu değişkenler; pazardaki yoğunlaşma endeksi, pazar payı (net kâr), banka büyüklüğü (toplam varlıkların logaritması ve logaritmik karesi), yönetimsel yetersizlik (toplam diğer giderlerin net kâra oranı) ve dört farklı kontrol değişkenidir. Sonuçlara bakıldığında; yoğunlaşmanın, pazar payının ve büyüklüğün her iki kârlılık göstergesi ile de aynı yönde güçlü bir ilişkiye sahip olduğu görülmektedir. Diğer taraftan, kârlılıklar ile ters yönlü ilişkiye sahip olan tek değişken de, yönetimsel etkinsizliği temsil eden giderlerin artışıdır.

Wang (2009), Amerika'da 100'den fazla bankanın verileri kullanarak kriz öncesi ve krizden sonra banka performansları ile içsel sahiplik arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bulunan sonuçlar, kriz öncesinde ilişkinin eğrisel olduğu, banka performansının içsel sahiplik oranının 0-15% oranlarında olduğunda artığını, daha sonra içsel sahipliğin 50% oranlarına gelmesiyle azaldığını ve yeniden içsel sahipliğin yükselmesiyle performansında yükseldiği sonuçlarına varılmıştır. Ama kriz döneminde bu ilişkinin tam tersi olduğu yanı ters çevrilmiş "U" ilişkisinin olduğu kanaatine varılmıştır. Çalışmada performansı ölçmek için aktif kârlılık oranı ile Tobin'in Q oranı kullanılmıştır. Aktif kârlılık oranın ne olduğunu önce açıkladık. Tobin'in Q oranı performansı ölçmek için kullanılan bir orandır ve aktiflerin piyasa değerinin, aktiflerin defter değerine oranı olarak hesaplanmaktadır. Yüksek q oranı yüksek performansı göstermektedir. Q oranının birden yüksek olması varlıkların piyasa değerinin, defter değerinden yüksek olduğunu göstermektedir. Krizden önceki dönemlerde q oranının 1.05 ile 1.15 arasında değiştiğini, ama kriz döneminde bu oranın bire kadar indiği bulunmuştur.

Beltlratti ve Stulz (2009), çalışmasında 2006 yılı itibariyle varlıkları 50 milyar doların üzerinde olan farklı ülkelerden 98 banka ele alınarak, banka performansını etkileyen etkenler araştırılmıştır. Makalede banka performanslarının kriz döneminde nasıl etkilendiğini görmek için farklı banka göstericileri ele alınmıştır. Bu göstericiler, bankaya özgü, düzenleme kurumlarına özgü ve kurumsal yönetime özgü başlıkları altında toplanmıştır. Banka göstericileri başlığı altında, Tier 1 rasyosu, özkaynak

rasyosu, maddi özkaynak rasyosu, depozito, para piyasası, borçlar, likidite, kârlılık. Düzenleme başlığı altında resmi, sermaye, kısıtlama, bağımsızlık indeksleri kullanılmıştır. Yönetim kurulu, audit ve diğer indeksler kullanılmıştır. Çalışmada 2007 ve 2008 yıllarında en düşük performans sergileyen alt çeyrekle en iyi performans sergileyen üst çeyrek bankalar karşılaştırılmıştır. Düşük performans gösteren bankalar ortalama getirisi -87.44% , aksine yüksek performans gösteren bankaların getirisi -16.58 olmuştur. Çarpıcı şekilde kriz döneminde düşük performans gösteren bankalar 2006 yılında yüksek performans göstermiştir. Bulunan sonuçları özetlersek, Tier 1 rasyosu yüksek olan, daha fazla depozitoya sahip ve fazla kredi veren bankalar daha iyi performans göstermiştir. Aksine daha fazla hissedardan oluşan bankalar düşük performansla krizden daha fazla etkilenmiştir.

Cornett ve diğerleri (2009), çalışmalarında ABD'de 2207 ticari bankanın, krizden önce ve kriz dönemini kapsayan 2003- 2008 yıllarında performansları değerlendirilmiştir. Çalışmada bankalar aktif büyüklülüklerine göre beş grupta toplanmıştır. Kriz öncesi dönemin referans olması, bankaların kriz döneminde performanslarını görmeye yardımcı olmuştur. Çalışmada dokuz performans göstergesi değerlendirilmiştir. Bunlar: kârlılık, sermaye yeterliliği, aktif kalitesi, işletme verimliliği, kredi terkip, faiz dışı gelirler, bilanço dışı, likidite ve büyüme göstergeleridir. Çalışmada krizin banka performansı üzerinde büyük etkiye sahip olduğu sonucuna varılmıştır. Özellikle büyük ölçekli bankalar kriz döneminde daha kötü performans sergilemişler.

Dietrich ve Wanzenried (2010), İsviçre de 453 bankanın 1999-2008 dönemlerinde kârlılıklarını analiz etmiştir. Krizin banka kârlılığı üzerinde etkisini görmek için kriz öncesi ve kriz dönemi olarak çalışmanı iki yere ayırmıştır. Banka kârlılığını ölçmek için iki bağımlı değişken kullanılmıştır. Bunlar Ortalama Aktif Kârlılığı (ROAA) ve Ortalama Özkaynak kârlılıklarıdır (ROAE). ROAA net gelirlerin ortalama toplam aktiflere oranı olarak, ROAE ise net gelirlerin ortalama özkaynağa oranı gibi tanımlanmaktadır. Bağımsız değişkenler olarak içsel ve dışsal olarak değişkenler iki yere ayrılmıştır. İçsel değişkenler olarak, toplam aktiflerin özkaynaklara oranı, faaliyet giderlerinin faaliyet gelirlerine oranı, kredi kayıp karşılıklarının toplam kredilere oranı, yıllık mevduat artışı, banka büyüklüğü, faiz gelirleri, fonlama maliyeti (toplam mevduata göre faiz giderleri), banka yaşı, banka sahipliği (devlet veya özel), ulusallık

(yabancı veya yerli bankalar) değişkenleri kullanılmıştır. Dışsal değişkenler olarak, efektif vergi oranı, yıllık nüfustaki değişim, reel GSYİH büyüme oranı, faiz oranı vade yapısı, Herfindahl indeksi kullanılmıştır. Bulunan sonuçları özetleyecek olursak, iyi aktifleştirilmiş bankaların daha karlı olduğu görülmektedir, faaliyet giderlerinin faaliyet gelirlerine oranı sadece krizden önceki dönemlerde ilgili olduğu sonucuna varılmıştır. Kriz döneminde kârlılığı etkileyen en önemli faktörün kredi kayıp karşılıklarının toplam kredilere oranı olmuştur. Çalışmada bulunan diğer sonuçlar, yüksek faiz gelirlerin kârlılığı düşürdüğü görüldü. Devlet mülkiyetinin kârlılık üzerinde negatif, sermaye oranının pozitif ve belirgin etkiye sahip olduğu görülmüştür.

Kumbirai ve Webb (2010), makalesinde beş büyük Güney Afrika bankasının 2005-2009 yıllarında performanslarını değerlendirmişlerdir. Çalışmada kârlılık, likidite ve kredi kalitesi oranlarını analiz ederek banka performansının nasıl değiştiğini ölçmüşlerdir. Aktif getirisi, özkaynak getirisi ve toplam giderlerin toplam gelirler oranlarını analiz ederek kârlılık performansı, likit aktiflerin toplam mevduata oranı, net kredilerin toplam aktiflere oranı ve net kredilerin toplam mevduata oranlarıyla likidite performansı ve kredi kalitesini değerlendirmek için ise kredi kayıpları rezervinin brüt kredilere oranına bakılmıştır. Sonuçlar gösteriyor ki, kârlılık, likidite ve kredi kalitesi açısından bankaların performansları 2005-2007 yıllarında yükselişte olmuştur. Ama 2008-2009 yıllarında küresel finansal krizin etkisiyle bankaların performansları sıkıntılı döneme girmiştir. Aynı zamanda çalışma bu dönemde Güney Afrika bankalarının likidite sorununun en yüksek düzeye ulaştığını ortaya çıkarmışlar. Bunlara rağmen Güney Afrika bankaları kriz döneminde normal gün gibi faaliyetlerini devam ettirebilmişler. Bunun arkasında yatan sebep, düşük kaldıraç oranı, yüksek kârlılık ve kısıtlı yabancı varlıklara maruz kalma ve fonlama Güney Afrika bankalarının likit kalmasına olanak sağlamıştır.

Xiao (2011), 2006 - 2008 döneminde Fransız bankalarının performansını ölçmeğe yönelik çalışma yapmıştır. Fransa dünya bankacılık sisteminin 10%'nu içermekle büyük ve karmaşık bir finansal yapıya sahip bir ülkedir. Çalışmada 48 bankanın verileri kullanılarak kriz öncesi ve kriz dönemlerinde Fransız bankacılık sisteminin performansı gelişmiş Avrupa ülkeleri bankaları ile karşılaştırılmıştır. Bankaların performanslarını karşılaştırmak için bazı sağlamlık göstergeleri seçilmiştir. Bunlar banka kârlılığı, aktif

kalitesi, sermaye yeterliliği, kaldıraç oranı, sermaye kalitesi ve likidite oranlarıdır. Çalışmada kârlılığı ölçmek için ortalama aktif kârlılık ve ortalama özkaynak kârlılık oranları kullanılmıştır. Takipteki kediler ve karşılama oranlarıyla aktif kalitesi hesaplanmaktadır. Hem Fransa ve Avrupa'da 2007 yılında takipteki kredilerde azalma olduğu ama 2008 yılında krizin etkisiyle takipteki kredi oranlarında yeniden artış olduğu görülmüştür. Karşılama oranı borcun işletmenin o dönemde faaliyetleri sonucunda yaratılan fon kaynakları ile ödenip ödenemeyeceğinin saptanmasında kullanılan orandır. Kriz döneminde Fransa ve Avrupa'da karşılama oranlarının azaldığını ama bu azalmanın Fransa bankalarında Avrupa bankalarına göre daha hızlı olduğu kanaatine varılmıştır. Çalışmada sermaye yeterliliği düzenleyici otoritelerce önerilen Tier 1 oranıyla hesaplanmıştır, aktiflerin özkaynağa oranıyla kaldıraç, Tier 2 oranıyla sermaye kalitesi ve likidite oranı ve depozito borç oranıyla likidite ölçülmüştür. Fransa bankaları krizden önce Avrupa bankalarına göre az kârlılıkla çalışmaktaydı, ama kriz döneminde Fransa bankaları Avrupa bankalarına göre daha az etkilendi. Avrupa'daki bankalar negatif kârlılık göstermekteyken Fransa bankaları bir miktar kâr etmekteydi. Hem Fransız bankaları ve Avrupa bankaları 2007 yılında 2006 yılıyla kıyaslandıkta takipteki kredilerin oranında düşüş olduğu görülmektedir, ama 2008 yılında tüm Avrupa'da takipteki kredilerde artma olduğu görülüyor. Sermaye yeterlilik oranı kriz öncesi Fransa'da Avrupa ülkelerine göre yüksek olduğu, ama global krizin etkileriyle Tier 1 oranının azaldığı sonucuna varılmıştır.

Mehta (2012) Birleşik Arap Emirlikleri bankalarının krizden nasıl etkilendiklerini görmek için 2005-2010 yıllarını kapsayan 13 bankanın kârlılık, likidite ve kaldıraç rasyolarını kullanarak değerlendirme yapmıştır. Kârlılık performansını değerlendirmek amacıyla, öz kaynak kârlılık oranı, aktif kârlılık oranı ve hisse başına getiri oranlarını, likidite performansı göstericileri olarak, nakit değerlerin toplam mevduata oranı, borçların toplam aktiflere oranı ve borçların toplam mevduata oranlarından, finansal kaldıraç performansını değerlendirmek için, borç özkaynak oranı ve borç toplam aktif oranlarından yararlanmıştır. Çalışmadan elde edilen sonuçlar, global finansal krizin Birleşik Arap Emirlikleri bankalarının kârlılığını düşürmesine, likiditesini azaltmasına rağmen, bankalar genelde yüksek performans sergilemişler. Kriz öncesi aktif kârlılık oranı 4.29%'dan 1.82%'e kadar gerilediği, özkaynak kârlılık oranın ise kriz öncesi 21.37%'dan 13%'e kadar indiği görülmüştür. Likidite oranlarında büyük değişiklik

olmamıştır. Kaldıraç oranının krizin döneminde artan bir eğilim izlediği, krizden sonra yeniden bu oranın azaldığı sonuçlarına varılmıştır.

Tablo 13: Dünyada Bankacılık Sisteminin Performansına İlişkin Yapılan Çalışmalar

Yazarlar	Kapsadığı Yıllar	Açıklayıcı değişken	Yöntem	Bulgular
Demirgüç-Kunt ve Huizinga (1999)	1988-1995	Aktif kârlılığı, net faiz marjı	Çok değişkenli doğrusal regresyon analizi	Sermaye oranı ve enflasyon ile kârlılık arasında aynı yönde; mevduat oranı, zorunlu karşılıklar, genel giderler ve krediler oranı ile ters yönde ilişki vardır. Yabancı sahipliği ise sadece gelişmekte olan ülkelerde avantaj olmaktadır.
Saunders ve Schumacher (2000)	1988-1995	Net faiz marjı	Panel veri- iki aşamalı yöntem	Yazarlar, faiz oranı oynaklığının arttıkça, saf faiz marjının da arttığı sonucuna ulaşmışlardır.
Abreu ve Mendes (2002)	1990-200	Net faiz marjı, aktif ve özkaynak kârlılığı	Panel veri-iki aşamalı yöntem	Net faiz marjı ile mikro değişkenler arasında pozitif ilişki, enflasyon oranı ile negatif ilişki bulunmuştur
Beckman (2008)	1979-2003	Kârlılık oranları		Bankaların gelir kaynaklarının çeşitlendirilmesinin kârlılık üzerinde pozitif etkisinin olduğu, sektördeki yoğunlaşmanın toplam karlılığı önemli oranda etkilemediği ve ekonomideki konjonktürel dalgalanmalar sonucunda milli gelirde yaşanan değişimlerin banka kârlarında dalgalanmalara neden olduğu tespit edilmiştir.
Athanasoglou, Delis ve STaikouras (2008)	1985-2001	Aktif ve özkaynak kârlılığı	Panel veri	Sermaye yeterliliği, personel verimliliği ve enflasyon banka kârlılıkları ile aynı yönde; zorunlu kredi

				karşılıkları, faaliyet giderleri ve yoğunlaşma oranı ise ters yönde ilişkilidir.
Tregenna (2009)	1994-2005	Özsermaye ve aktif kârlılığı	OLS ve GMM	Yoğunlaşma, pazar payı ve büyüklük her iki kârlılık oranını olumlu; yönetimsel etkinlik ise olumsuz etki etmektedir.
Wang (2009)	2000-2009	Aktif kârlılığı ve Tobin Q	Panel Veri Analizi	Kriz öncesinde, banka performansı ile içsel sahiplik arasında "U" şeklili ilişki olduğu, ama kriz döneminde bu ilişkinin tam tersi olduğu yanı ters çevrilmiş "U" ilişkisinin olduğu kanaatine varılmıştır
Beltratti ve Stulz (2009)	2006	Kârlılık oranları	Çoklu Regresyon Analizi	Daha fazla depozitoya sahip ve fazla kredi veren bankalar kriz döneminde daha iyi performans göstermiştir. Aksine daha fazla hissedardan oluşan bankalar düşük performansla krizden daha fazla etkilenmiştir
Cornett ve diğerleri (2009)	2003-2008	Sermaye yeterliliği, aktif kalitesi, işletme verimliliği, kredi terkip, faiz dışı gelirler, bilanço dışı, likidite ve büyüme oranları	Linear Regresyon Analizi	Çalışmada krizin banka performansı üzerinde büyük etkiye sahip olduğu sonucuna varılmıştır. Özellikle büyük ölçekli bankalar kriz döneminde daha kötü performans sergilemişler.
Dietrich ve Wanzenried (2010)	1999-2008	Ortalama aktif kârlılığı ve ortalama öz kaynak kârlılığı oranları	Linear Regresyon Analizi	İyi aktifleştirilmiş bankanın kriz döneminde daha kârlı olduğu, devlet mülkiyetinin kârlılık üzerinde negatif, sermeyenin, pozitif etki ettiği, daha sonra kredi kayıp karşılıklarının toplam kredilere oranının kriz döneminde kârlılığı etkileyen en önemli faktör olduğu bulgular arasındadır
Kumbirai ve Webb	2005-2009	Kârlılık, likidite ve	Oran analizi	Kârlılık, likidite ve

(2010)		aktif kalitesi		aktif kalitesi açısından Güney Afrika bankaları 2005-2007 yıllarında yüksek performans sergilemişler, ama krizin etkisiyle 2008-2009 döneminde bankalar sıkıntılı bir döneme girmişler.
Xiao (2011)	2006-2008	Kârlılık, likidite, sermaye yeterliliği, kaldıraç ve aktif kalitesi oranları	Karşılaştırmalı oran analizi	Kriz öncesinde AB ülkeleri bankalarına göre daha düşük performans göstermesine rağmen, Fransız bankaları krizden daha az etkilendi.
Mehta (2012)	2005-2010	Kârlılık, Likidite ve Kaldıraç oranları	Karşılaştırmalı oran analizi	Krizin etkisiyle Kârlılık ve likidite oranlarında azalma, kaldıraç oranlarında ise artma gözlemlendi. Genel olarak Birleşik Arap Emirliği bankaları yüksek performans sergilediler

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KRİZ DÖNEMİNDE TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN PERFORMANSI

Yaşanan ekonomik krizlerden büyük darbe alan Türk bankacılık sektörünün daha sağlıklı hale getirilmesi ve sorunlarının kalıcı şekilde çözümlenmesi amacıyla, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından "Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı" Mayıs 2001'de uygulamaya konulmuştur. Söz konusu program çerçevesinde gerçekleştirilen reformlar sonucunda bankacılık sektöründe önemli iyileşmeler kaydedilmiştir. Çalışmanın bu bölümünde, Türk bankacılık sektörünün 2001-2011 dönemine ait performansı, oran analizi yöntemiyle banka grupları bazında incelenmiştir.

3.1 TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN GENEL GÖRÜNÜMÜ

Dünya ekonomisinin dinamiklerini değiştiren, ülkelerin GSYİH rakamlarında kendini gösteren ve geleceği de önemli ölçüde etkileyecek olan kriz, Amerika'da mortgage piyasasında başlamış ve daha sonra Avrupa ülkeleri ile gelişmekte olan ülkeleri etkileyerek küresel bir görünüm kazanmıştır. Kriz 2008 ve özellikle 2009 yılı ilk yarısında pek çok ekonomide başta ekonomik daralma ve işsizlik oranlarında artış gibi çeşitli olumsuzluklara sebep olmuştur. Öyle ki, etkileri anlamında şimdiye kadar dünyada görülmüş en büyük kriz sayılan, 1929 dünya bunalımı ile karşılaştırılmaktadır. Finansal sektör, kaynakların elde edilmesi ve yönetilmesinde piyasa yapısının beyni durumundadır. Gelişmiş ve istikrarlı bir finansal sistemin varlığı, sağlam ve istikrarlı çalışan bir ekonominin ön koşullarındandır. Bu bağlamda, dayanıklı ve güçlü bir ekonomi ancak etkin çalışan ve büyüyen bir finansal sistemle mümkündür. Finansal sistem büyüme sürecinde önemli bir rol oynar. Çünkü sermaye birikiminin sağlanması, gerek kaynakların toplanması ve kullandırılması, gerekse yeni teknolojilerin yaratılması açısından oldukça önemlidir. Türkiye'de, finansal sistemin temelini bankacılık sistemi

oluşturmaktadır. Bunun sebebi, finansal kaynakların çok büyük bir bölümünün bankalar tarafından toplanması ve onlar tarafından kullandırılmasıdır. Aşağıdaki tabloda, GSYİH içinde finansal varlıkların oranına göre bir düzenleme görülmektedir. Tablodan da görüldüğü gibi, Türkiye'de finansal sektör küçük ve sığdır. Bu anlamda henüz büyüme aşamasındadır da denile bilir.

Tablo 14: Finansal Varlıklar Toplamı /GSYİH

Finansal Varlıklar Toplamı /GSYİH (%)						
Yıllar	2004	2005	2006	2007	2008	2009
ABD	865,8	890,3	930,9	957,3	867,4	811,9
Japonya	1184,8	1128,4	1162,4	1178,8	1252,6	1163,9
Almanya	718	659,3	745,1	761,1	594,7	601,5
Çin	463,3	454,5	480	594,8	485,7	505,8
Türkiye	**131,3**	**132,8**	**131,5**	**146,4**	**128,1**	**140,7**

Kaynak: Economist Intelligence Unit, Mart 2010.

Finansal aracılık fonksiyonunu yerine getiren kurumların bir türü olan bankaların, Türkiye'de finansal sistemin önemli bir unsuru olduğunu daha önceki açıklamalarımızda ifade etmiştik. Türkiye'deki bankacılık sektörünün durumunu, özellikle kriz sonrası etkileşimlerini de katarak aşağıdaki şekilde ortaya koya biliriz. Sektör içinde banka sayısı 1980 sonrasında her yıl artarak, 2000 yılına kadar 79 rakamına ulaşmıştır. Ancak 2000 yılından sonra gerek genel ekonomik yapıda yaşanan olumsuzluklar, gerekse sektördeki öznel gelişmelere bağlı olarak banka sayısı önemli ölçüde azalmıştır. Banka sayısında o dönemde başlayan gerilemeye bağlı olarak, 2012 yılı sonu itibariyle TBS (Türk Bankacılık Sektörü) deki banka sayısı 49 olarak belirlenmiştir.

Tablo 15: Türk Bankacılık Sektöründe Faaliyette Bulunan Bankalar

	1990	2000	2001	2002	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Mevduat ban.	56	61	46	40	34	33	33	32	32	32	31	32
Kamu	8	4	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Özel	25	28	22	20	17	14	13	11	11	11	11	12
Yabancı	23	18	15	15	13	15	16	17	17	17	16	16
TMSF		11	6	2	1	1	1	1	1	1	1	1
Kalk. ve Yat. Bank.	10	18	15	14	13	13	13	13	13	13	13	13
Katılım bankaları				5	4	4	4	4	4	4	4	4
Toplam	66	79	61	59	50	50	50	49	49	49	48	49

Kaynak: BDDK, 2012

Sektör içinde bankalar, mevduat kabul eden (ticaret bankaları), mevduat kabul etmeyen (kalkınma ve yatırım bankaları) ve katılım bankaları olmak üzere başlangıçta 3 gruba, ardından da sermaye kaynağına göre özel, kamu ve yabancı olmak üzere üç alt gruba ayrılmaktadır. Yıllar itibariyle bakıldığında mevduat kabul eden bankalar (ticaret bankaları), sektör içinde en yüksek paya sahip olan gruptur. Ticaret bankaları olarak da isimlendirilen bu bankalar, mevduat toplayıp kredi verme gibi temel işlevleri yerine getiren kurumlardır. Bu bankaların 2012 itibariyle sayısı 32'dir. 2000 yılındaki 61 sayısı dikkate alındığında, 10 yıllık sürede mevduat bankalarının sayısı nerdeyse yarı yarıya azalmıştır. Ayrıca sistem içinde mevduat bankacılığı dışında, katılım bankacılığı denilen, bir zamanlar Özel Finans Kurumları olarak da bilinen bankalar da bulunmaktadır. 2012 yılı sonu itibariyle bunların da sayısı 4'dür.

Tablo 16: Türk Bankacılık Sektöründe Çalışan ve Şube Sayısı

	2000	2003	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Banka sayısı	79	55	50	49	49	49	48	49
Şube sayısı	7.837	6.078	7.856	9.304	9.581	10.666	9834	10.234
Çalışan sayısı	170.401	122.964	167.760	182.120	184.216	191.280	181.418	186.120

Kaynak: BDDK, 2012

2000–2003 döneminde şube sayısı 7.837 den 6.078'e gerilerken, personel sayısı yaklaşık %28'lik azalma ile 122.964'e gerilemiştir. Bu gelişmede; banka sisteminde uygulanmaya başlanan yeniden yapılandırma programıyla birlikte mali bünyesi zayıflayan bankaların TMSF'ye devredilmesi, kamu bankalarında yeniden yapılandırılma uygulaması, 2001 krizinin banka kaynaklarını küçültmesi yanında, bankaların maliyet tasarrufu sağlaması yönündeki çabaları etkili olmuştur. 2004 yılından itibaren ise gerek şube gerekse çalışan sayılarında bir artış yaşandığını görmekteyiz. Finansal piyasalardaki toparlanma ile sektörde çalışan sayısı 2008 yılının sonu ile Aralık 2010 dönemi arasında %5 oranında artmıştır. Aralık 2010 itibarıyla bankacılık sektöründe 191.280 kişi çalışmaktadır. Şube sayısı ise 2008- 2010 arasında yaklaşık % 15 oranında artış göstermiştir. 2010 itibariyle bankacılık sistemi şube sayısını 10.666'dır. Tablodan da görüleceği gibi, 2000 krizi sonrasındaki olumsuz gelişmeler 2008 küresel krizinde yaşanmamıştır. Global krizin bu anlamda bankacılık sektöründe olumsuz bir etkisinin olmadığını da söyleyebiliriz.

Bankacılık sektörünün toplam aktifleri 2011 yılında 20,7% büyüyerek 1 trilyon TL'yi aşmıştır. Bankacılık sektörü, 2011 yılında temel olarak krediler ve Merkez Bankasından alacaklar kalemlerinden kaynaklanan aktif büyümesini, repo işlemlerinden sağlanan fonlar, mevduat, yurtdışı bankalara borçlar, ihraç edilen menkul kıymetlerdeki artış ve menkul değerler portföyündeki azalma ile fonlamıştır. Bu dönemde mevduat artışı sınırlı düzeyde gerçekleşmiş, sektör aktif büyümesini fonlamak için alternatif kaynaklara başvurmuştur.

Tablo 17: Türk Bankacılık Sektöründe Faaliyette Olan Bankaların Aktif Payları(Milyar TL)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
TBS	212.68	249.75	306.45	396.97	484.86	561.17	705.87	798.53	961.88	1.160,71
Mevduat bankaları	203.24	239.49	295.12	384.10	469.52	542.29	682.94	771.51	930.95	1.119,12
Kalkınma ve yatırım	9.44	10.26	11.33	12.87	15.34	18.88	22.93	27.02	30.93	41.59
Kamu	67.83	83.13	106.90	124.49	143.36	163.59	207.70	249.98	298.06	340.99
Özel	119.47	142.27	175.94	237.04	265.61	293.53	396.60	413.24	496.52	619.12
Yabancı	6.62	6.94	10.35	20.27	59.32	84.34	104.80	107.49	135.57	158.19

Kaynak: TBB, Çeşitli Yıllar

Türk bankacılık sektöründe 1990-2011 döneminde toplam aktiflerin dağılımında bazı değişimler gerçekleşmiştir. Kamu kâğıtlarından oluşan menkul değerler cüzdanının, toplam aktifler içindeki payı bir dönem (1990-2003) %42'ye kadar çıkmış, daha sonraki yıllarda ise sürekli azalmış, 2008 itibariyle %26,5 olarak gerçekleşmiştir. 1990 yılında aktifler içinde %23 olan likit aktiflerin payı, 2007 yılına kadar bir azalış trendi içinde olmuş ve bu tarihte %10 olarak gerçekleşmiştir. 2008-2009 yıllarında, içinde bulunulan kriz ortamına bağlı olarak bir miktar (yaklaşık %13) artmıştır. Kredilerin toplam aktifler içindeki payı 1990'daki %48 düzeyinden ve 2003 yılı sonunda %26,9'a kadar gerilemiş, bu tarihten sonra ise tedrici olarak yükselişe geçmiş ve 2008 yılında %50 düzeyine çıkmıştır. 2009 yılında kredilerin toplam aktifler içerisindeki payı %47,1'e gerilemiştir. Esas sebep küresel kriz sürecinde Türkiye'de KOBİ kredileri başta olmak üzere kredi artış hızı yavaşlamıştır (Afşar, 2011).

Türk bankacılık sektörü pasiflerinin dağılımını ve gelişimi aşağıdaki tablo aracılığıyla incelenebilir.

Tablo 18: Türk Bankacılık Sektöründe Faaliyette Olan Bankaların Pasif Dağılımı (%)

	1995	2000	2002	2003	2005	2007	2008	2009	2010
Mevduat	65	66	67	64	64	64	62	61	61
Mevduat dışı	14	19	15	16	17	17	18	18	18
Diğer pasif.	12	8	6	6	6	6	8	6	7
Öz kaynaklar	9	7	12	14	14	13	12	13	14
Toplam	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Kaynak: TBB, Çeşitli Yıllar

Toplam pasiflerin dağılımında, en büyük kalem olan mevduatın payı 1995 yılından 2002 yılına kadar sürekli bir artış göstermiştir (2002 yılı için mevduatın pasifleri içindeki payı % 67'dir). Bu tarihten sonra mevduatın payı azalmakta olduğunu görmekteyiz.

Grafik 8: Türk Bankacılık Sektöründe Mevduat Değişimi

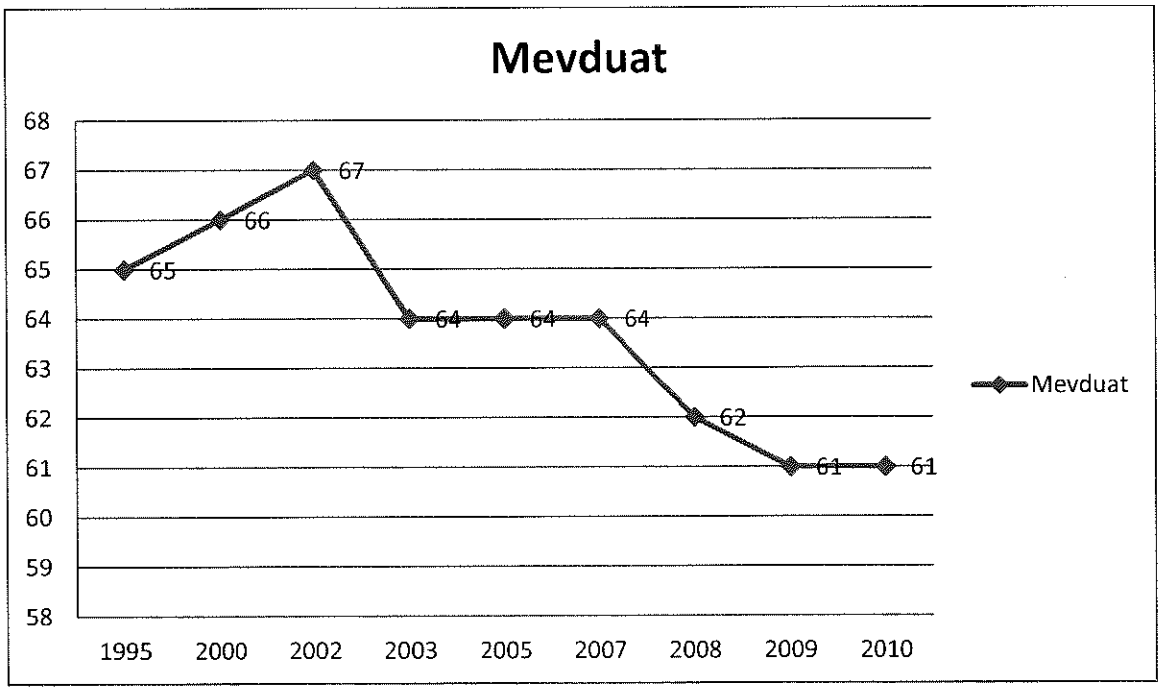

Kaynak: TBB, Çeşitli Yıllar

Tablo 19: Türk Bankacılık Sektöründe Faaliyette Olan Bankaların Pasif Miktarı (Milyar TL)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
TBS	142,39	160,81	197,39	253,58	312,83	356,98	453,48	507,26	614,68	698,92
Mevduat bankaları	142,39	160,81	197,39	253,58	312,83	356,98	453,48	507,26	614,68	698,92
Kamu	48,88	60,37	60,37	82,42	95,62	111,68	127,95	161,3	228,28	240,25
Özel	83,27	92,09	108,62	145,66	163,7	177,53	231,94	254,7	308,03	365,5
Yabancı	3,46	3,55	6,2	12,24	37,42	51,47	60,23	65,37	78,35	93,17

Kaynak: TBB, Çeşitli Yıllar

Tablo 19'da Türk bankacılık sektöründe faaliyette olan bankaların pasif miktarları yer almaktadır. Yıllar itibariyle pasif miktarında artımı görmekteyiz. Kriz döneminde bile bankalardan ciddi bir mevduat çıkısının olmaması, sektöre güven açısından önemli bulunmaktadır. Yaşanan finansal krizler, öz kaynakların önemini bir kez daha ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle, bankaların ve BDDK'nın, güçlü öz kaynak yapısını devam ettirme çabaları memnuniyet vericidir. Bu yolla, kredi kanalları desteklenmiş ve reel sektörün kaynak ihtiyacı karşılanmıştır.

2000 yılına kadar gerileyen öz kaynakların toplam pasifler içindeki oranı, 2001 krizinden sonra uygulanan banka sermayelerinin güçlendirilmesi programının etkisiyle yükselerek, grafik 9'den de görüldüğü gibi, 2004 yılı itibariyle %15'e kadar yükselmiştir. 2008 yılında % 12 olan öz kaynakların oranı 2009 yılında % 13'e ve ardından 2010 yılında % 14'e yükselmiştir.

Grafik 9: Türk Bankacılık Sektöründe Özkaynak Değişimi

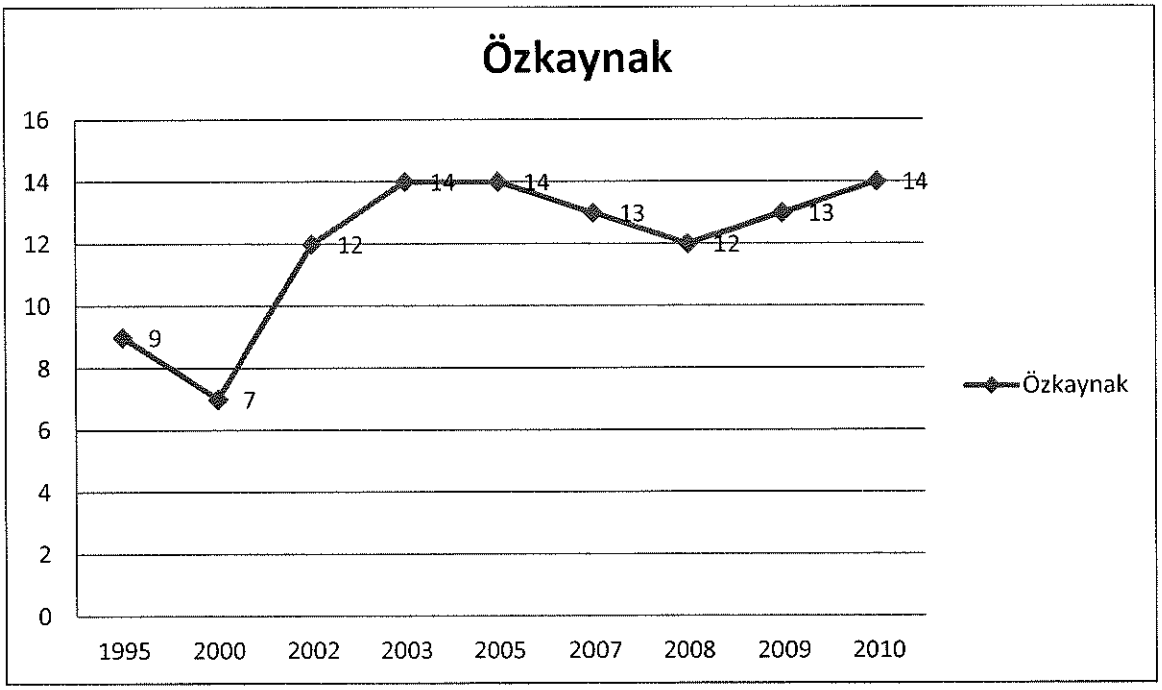

Kaynak: TBB, Çeşitli Yıllar

ABD Mortgage piyasalarında 2007 yılından itibaren öncelikle kredi krizine ve ardından likidite krizine dönüşerek küresel finansal sistemi etkisi altına alan 2008 küresel krizi gelişmiş ülkeler başta olmak üzere birçok gelişmekte olan ülkelere hızla yayılmıştır. Varlık fiyatlarında meydana gelen sert düşüş, para piyasalarında fonlama imkânının kaybolması, finansal kuruluşların karşılaştıkları likidite sorunları, tahsili gecikmiş alacaklardaki hızlı artış, bir çok banka ve yatırım kuruluşunun zor duruma düşmesine, hatta iflasına neden olmuştur. Küresel krizin Türkiye'de etkilerinin sınırlı kalmasının en önemli nedenlerinden biri, 2001 krizinden sonra Türk bankacılık sektörüne getirilen yeni düzenlemeler ve sıkı tedbirler olduğu ireli sürülmektedir. Özellikle Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından Mayıs 2001 tarihinde uygulamaya konulan "Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırma Programı"dır (Çağıl, 2011). Aşağıda BDDK ve Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırma Programıyla ilgili bilgiler verilecektir.

3.2 BANKACILIK DÜZENLEME VE DENETLEME KURUMU

Türk bankacılık sektörü için 1990'lı yıllar yüksek dalgalanmaların yaşandığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde bankalar yoğunluklu olarak kamu menkul kıymetlerine yatırım yapmış ve yüksek yabancı para açık pozisyonları ile çalışmışlardır. Bu aşırı risk alma eğilimi, Türk Lirasının büyük oranda değer kaybettiği 1994 krizi ile ekonomiye ağır maliyetler yüklemiştir. Kriz, diğer yapısal sorunlar ile birleşerek oldukça şiddetli etkiler doğurmuş ve 1994-1999 döneminde 11 bankaya el konulmuştur. Bu dönemde bankacılık sektörünün düzenlenmesi ve denetlenmesinde parçalı bir yapı bulunmaktadır. Hazine Müsteşarlığı Bankacılık Kanununun uygulanmasından, Kanuna ilişkin ikincil düzenlemelerin hazırlanmasından, yerinde denetimlerin gerçekleştirilmesinden ve bankalara yönelik idari ve cezai yaptırımların uygulanmasından sorumlu iken, Merkez Bankası da bankaların uzaktan gözetiminden ve tasarruf mevduatını sigorta eden Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun (TMSF) idare ve temsilinden sorumludur. 1999 yılında bankacılık sektörünün düzenlenmesi ve denetlenmesindeki bu parçalı yapının ortadan kaldırması ve sektöre ilişkin tek bir bağımsız denetleyici ve düzenleyici kurumun kurulması kararlaştırmıştır. Buradaki temel amaç, düzenleme ve denetimin etkinliğinin artırılması ve bağımsız bir karar alma mekanizmasının oluşturulmasıdır. Bu gelişmelerin sonucu olarak, 4389 sayılı Bankacılık Kanunu ile Haziran 1999'da Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun (BDDK) kurulmasına karar verilmiş ve Kurum Ağustos 2000'de faaliyetlerine başlamıştır.

BDDK'nın misyonu; finansal piyasalarda güven ve istikrarı sağlamak, finansal sisteme rekabet gücü kazandırıcı ortamı hazırlamak, kredi sisteminin etkin bir şekilde çalışmasını temin etmek, tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerini korumak, denetime tabi kuruluşların piyasa disiplini içerisinde, sağlıklı, düzenli ve emin bir şekilde çalışmasına yönelik gerekli tedbirleri almaktır.

BDDK'nın vizyonu; finansal piyasalarda iyi düzenleme ve etkili denetimi, etkin risk yönetimini, uluslararası ölçekte rekabetçiliği ve etkinliği, Avrupa Birliğine yönelişi, yenilikçiliği, profesyonelliği ve mükemmelliği esas alan, güven duyulan ve organizasyonel uyumluluğa sahip dünya standartlarında bir idari otorite olmaktır. 5411

sayılı Bankacılık Kanununda BDDK'nın görevleri, Kanun ve ilgili diğer mevzuatın verdiği yetkiler çerçevesinde finansal piyasalarda güven ve istikrarın sağlanması, kredi sisteminin etkin bir şekilde çalışması, mali sektörün gelişmesi, tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerinin korunmasına yönelik olarak aşağıdaki şekilde düzenlenmiştir:

- Tasarruf sahiplerinin haklarını korumak ve kredi sisteminin etkin bir şekilde çalışmasını sağlamak üzere gerekli karar ve tedbirleri almak ve uygulamak.
- Bankalar ve finansal holding şirketleri ile diğer kanunlarda ve ilgili mevzuatta yer alan hükümler saklı kalmak kaydıyla finansal kiralama, faktoring ve finansman şirketlerinin; kuruluş ve faaliyetlerini, yönetim ve teşkilat yapısını, birleşme, bölünme, hisse değişimini ve tasfiyelerini düzenlemek, uygulamak, uygulanmasını sağlamak, uygulamayı izlemek ve denetlemek.
- Yurt içi ve yurt dışı muadil kurumların katıldığı uluslararası mali, iktisadi ve mesleki teşekküllere üye olmak, görev alanına giren hususlarda yabancı ülkelerin yetkili mercileri ile mutabakat zaptı imzalamak.
- Kanunla verilen diğer görevleri yapmak.

Kurumun temel amacı, finansal piyasalarda güven ve istikrarın sağlanması, kredi sisteminin etkin bir şekilde çalışması, tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerinin korunmasıdır. Diğer yandan, Kurum misyonunun yerine getirilmesi için atılacak adımları belirleyen, belirsizlikleri ortadan kaldırmayı ve yol gösterici nitelikte olmayı hedefleyen, orta vadeli ve geleceğe dönük bakış açısı sunan "BDDK Stratejik Plan (2010-2012)" çerçevesinde beş adet amaç belirlenmiştir:

1) İdari kapasitenin geliştirilmesi
2) Esnek, etkili ve kapsamlı bir düzenleyici çerçevenin oluşturulması
3) Finansal piyasalarda güven ve istikrarın artırılması
4) Finansal sektörün geliştirilmesi
5) Tüketici/müşteri haklarının gözetilmesi (BDDK, Nisan 2001).

3.3 TÜRK BANKACILIK SİSTEMİ YENİDEN YAPILANDIRMA PROGRAMI

2000 yılı başında ekonomide büyüme ortamını yeniden sağlamak ve enflasyonu düşürmek amacıyla kapsamlı ekonomik program uygulamaya konulmuştur. Programda

sıkı maliye politikası uygulanması ve yapısal reformların hayata geçirilmesinin yanı sıra, döviz kurları hedeflenen enflasyona göre belirlenerek önceden açıklanarak enflasyonist beklentileri hızla aşağıya çekmek amaçlanmıştır. 2000 yılında uygulanmaya konulan programla birlikte bankacılık kesimi faiz oranlarının daha da düşeceği beklentisi altında yüksek faizli kaynaklara uzun süre bağımlı kalmamak yönünde hareket etmiştir. Diğer yandan döviz sepetinin hedeflenen enflasyona göre belirlenerek önceden açıklanması yabancı para cinsinden kaynakları, Türk lirası cinsinden kaynaklara göre daha da cazip hale getirmiştir. Banka bilançolarının aktif-pasif yapılarında da önemli değişiklikler gözlenmiştir. 2000 yılında kredilerin payında önemli bir artış olurken, likiditesi yüksek olan menkul kıymet portföyünün toplam aktifler içindeki payı azalmıştır. Kredilerin içeriğine baktığımızda, bir önceki yılsonuna göre tüketici kredilerinde dört kat artış gözlenmiştir. Aktif–pasif yapısındaki bu gelişmeler sonucunda 2000 yılında bankacılık kesiminin likidite, faiz ve kur risklerine karşı duyarlılığı artmıştır. Bankacılık kesiminin piyasa risklerine karşı duyarlılığının daha da arttığı bir yapıda Kasım 2000 tarihinde yaşanan kriz sonucu faiz oranlarının önemli ölçüde yükselmesi özellikle aşırı gecelik borçlanma ihtiyacında olan kamu bankalarıyla TMSF kapsamındaki bankaların mali yapılarını daha da bozmuştur (BDDK, 2001). Tablo 20'de İnterbank gecelik faiz oranları verilmiştir. Grafikten görüldüğü gibi 1999 Eylül ayında en yüksek %70.98 olan gecelik faizler, dalgalı seyir izlemiş, 2000 Aralık ayında %873,13 olmuştur. 2001 Ocakta %70'lere kadar inen gecelik faiz oranları, 2001 Şubatta %4018,58 olmuştur. Kısa zaman diliminde yüksek dalgalanma bankaların mali yapılarını bozmuştur.

Tablo 20: İnterbank Gecelik Faiz Oranları

	En düşük	En yüksek	Ortalama	St. Sapma
1999 Eylül	57.51	70.98	67.21	4.61
Ekim	65.51	69.95	69.47	1.08
Kasım	68.72	69.99	69.78	0.30
Aralık	69.86	70.00	69.97	0.04
2000 Ocak	18.90	64.56	35.90	10.28
Şubat	26.28	83.19	49.23	14.12
Mart	26.38	68.07	39.08	8.95
Nisan	18.90	45.87	36.16	6.62
Mayıs	32.08	56.34	41.29	6.55
Haziran	26.35	75.75	42.00	11.67
Temmuz	13.60	38.83	25.97	5.08
Ağustos	22.14	92.57	35.57	16.90
Eylül	23.71	79.65	46.20	14.05
Ekim	25.82	71.22	38.41	9.72
Kasım	27.94	315.92	79.46	67.61
Aralık	61.75	873.13	198.95	238.97
2001 Ocak	31.12	76.84	42.16	12.47
Şubat	36.55	4018.58	436.00	983.80
Mart	80.00	96.55	81.89	4.05

Kaynak: Uygur, 2001

Kasım krizi sonrasında alınan önlemler ve yürütülmekte olan Stand By Düzenlemesinin 7,5 milyar dolar tutarında Ek Rezerv Kolaylığı ile desteklenmesi yönünde Uluslararası Para Fonu ile anlaşma sağlanması sonucunda mali piyasalardaki dalgalanmalar kısmen giderilmiş, Merkez Bankasının döviz rezervleri artmış ve faiz oranları kriz ortamına göre önemli ölçüde gerilemiştir.

Türkiye 2000 Kasım ayında dövize yönelen yoğun spekülatif saldırıyı çok yüksek faiz ile, önemli döviz rezervi kayıplarıyla ve önemlisi, 7.5 milyar dolar büyüklüğündeki ek IMF kredisi ile geri püskürtebilmiş ve döviz kuru çizelgesini yüksek bir maliyetle savunabilmişti. Ancak daha sonra olabilecek benzer bir saldırıya karşı savunma gücü büyük ölçüde azalmıştı.

19 Şubat 2001 tarihinde, kasım krizinden tam üç ay sonra yeni bir kriz, bu kez döviz krizi başladı. 21 Şubat'ta bankalar arası para piyasasında gecelik faiz %6200'e kadar çıktı ve ortalama %4018,6 oldu. 16 Şubatta 27.94 milyar dolar olan Merkez Bankası döviz rezervi 23 Şubat'ta 22.58 milyar dolara indi ve rezerv kaybı 5.36 milyar dolar oldu. Kasım krizinde dövize saldırı yabancılarla sınırlı kalmıştı, Şubat krizinde yerlilerin de, özellikle bankaların dövize saldırdığı görüldü. Dövize yapılan saldırıların artmasıyla, TCMB 21 Şubat gecesi kurun dalgalanmaya bırakıldığını açıkladı. 19 Şubatta 1 doların piyasa satış kuru 686 500 iken, 23 Şubatta 920 000, 28 Şubatta 960 000 oldu, yani kur artışı on gün içinde %40'a ulaştı. Kasım ayında yara alan enflasyonu düşürme programının da sonu gelmiş oldu. Şubattaki artık bir döviz kriziydi ve ateşlenmesi farklı bir olayla da olabilirdi. Faizin neredeyse göklere çıkması dövize olan talebi engelleyemedi (Uygur, 2001).

Kur rejiminin terk edilmesi nedeniyle ortaya çıkan güven bunalımı ve istikrarsızlığı süratle ortadan kaldırmak, ekonominin yeniden yapılandırılmasına yönelik altyapıyı oluşturmak amacıyla Hükümet tarafından Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı uygulamaya konulmuştur. Bu programın ana unsurlarından birisi bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması olarak belirlenmiştir. Programın temel unsurları:

- Kamu bankalarının yeniden yapılandırılması.
- Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na devredilen bankaların çözümlenmesi.
- Özel bankacılık sisteminin daha sağlıklı bir yapıya kavuşturulması.
- Gözetim ve denetim çerçevesinin güçlendirilmesi ve sektörde etkinliğin artırılmasıdır.

Kamu bankalarının yeniden yapılandırılmasına ilişkin çalışmalarda öncelik, bu bankaların finansal yapılarının güçlendirilmesine verilmiştir. Finansal yapının güçlendirilmesi ile eş anlı olarak operasyonel yeniden yapılandırma çalışmaları da başlatılmıştır. Kamu bankalarının operasyonel açıdan yeniden yapılandırılması kapsamında; bu bankaların organizasyon yapısının çağdaş bankacılığın ve uluslararası rekabetin gereklerine göre yapılandırılması hedef alınmıştır.

- Hazine kamu bankalarının sermayelerini güçlendirmiş, görev zararı alacakları ve bunlara tahakkuk ettirilmiş faizleri özel tertip tahvil ihraç ederek ödemiştir.

- Kamu bankalarının kısa vadeli yükümlülükleri tasfiye edilmiş, mevduat faizleri piyasa koşullarına uygun hale getirilmiş, vade ve likidite riskleri daha iyi yönetilebilir hale gelmiştir.
- Kamu bankalarının operasyonel yeniden yapılandırılması çerçevesinde, Emlak Bankası Ziraat Bankası'na devredilmiş, faaliyetlerin etkinlik ve verimlilik ilkeleri doğrultusunda yürütülmesi esas alınmış ve şube ve personel sayısı rasyonel seviyelere düşürülmüştür (BDDK, 2003).

Tablo 21'de kamu bankalarının görev zararları karşılığında ihraç edilen senetler verilmiştir. Kamu bankalarına 2001 yılı içinde verilen tahvillerin tutarı 23 milyar liradır. Böylece, kamu bankalarının görev zararları ve bu zararlara tahakkuk etmiş faiz tutarlarının tamamı tasfiye edilerek kamu bankalarının bilançolarının küçültülmesi ve etkin bir biçimde çalışması yönünde önemli bir adım atılmıştır (BDDK, Mayıs 2001).

Tablo 21: Kamu Bankalarına Görev Zararları Karşılığında İhraç Edilen Senetler (Milyon TL)

	Ziraat	Halk	Emlak	Toplam
2000 sonu itibariyle	2.034	863	-	2.897
2001 Ocak	2.333	2.167	-	4.500
Şubat	-	1.000	-	1.000
Mart	550	1.750	-	2.300
Nisan	4.500	1.750	-	6.250
Mayıs	4.730	4.130	45	8.905
2001 toplam	12.113	10.797	45	22.955
Genel toplam	14.148	11.659	45	25.852

Kaynak: BDDK, Mayıs 2001

TMSF kapsamındaki bankaların büyük bir kısmı 2000 ve 2001 yıllarında yaşanan krizler sırasında Fon'a devredilmiştir. Söz konusu dönemlerde artan faizlerden dolayı, bir taraftan bu bankalardaki faiz riski realize olmuş ve bu bankaların fonlama maliyetleri artmıştır. Diğer taraftan, yüksek açık pozisyonlardan dolayı Şubat 2001'de dalgalı kur sistemine geçilmesi sebebiyle kur riskine maruz kalmışlardır. TMSF bünyesine alınan bankaların devralındıkları tarihler itibariyle bilanço içi yabancı para pozisyon açığı yaklaşık altı milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. TMSF

bankalarının yeniden yapılandırma stratejisi olarak, bu bankaların tasfiye edilmesi, birleştirilmesi, finansal yapılarının güçlendirilmesi suretiyle satılması gibi yöntemler kullanılmıştır. Fon bankalarının finansal olarak yeniden yapılandırılması sürecinde kısa vadeli yükümlülükleri azaltılmış, açık pozisyonları büyük ölçüde kapatılmış, mevduatları ve yabancı para yükümlülükleri diğer bankalara devredilmiş, mevduata uyguladıkları faizler piyasa koşullarına uygun duruma getirilmiştir. TMSF bünyesine alınan bankaların finansal yapılarının güçlendirilmesi, yeniden yapılandırılması ve yükümlülüklerinin devri için gereke kaynaklar, Hazine tahvillerinden, Merkez bankasınca kullanılan avanslardan ve Fonun kendi kaynaklarından sağlanmıştır. TMSF bankalarında finansal yapılandırmaya ilave olarak kapsamlı bir şekilde operasyonel açıdan da yeniden yapılandırma sürecine alınmıştır. Şube, personel sayında ciddi azalmalar yaşanmıştır (Küçükbıçakı, 2004).

Ardı ardına yaşanan Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri Kamu ve Fon bankaları dışındaki bankaları da önemli ölçüde kayıplarla karşı karşıya bırakmıştır. Bankacılık sisteminin sağlıklı ve sürdürebilir bir yapıya kavuşturulması bakımından sektördeki diğer bankaların sorunlarının da kapsamlı bir program dâhilinde ele alınarak çözümlenmesi süreci başlatılmıştır.

- Özel sermayeli bankaların kendi kaynakları ile sermaye yapılarını güçlendirmeleri ve piyasa risklerini sınırlandırmalarına ağırlık verilmiştir. Bu çerçevede 2001-2002 yıllarında 3 katrilyon liralık (2,4 milyar dolar) sermaye artışı yapılmıştır.
- Haziran 2001'de gerçekleştirilen iç borç takası ile özel sermayeli bankaların yabancı para açık pozisyonları önemli ölçüde kapanmış, değişken faizli, dövize endeksli ve döviz cinsinden iç borçlanmaya ağırlık verilmesiyle birlikte, kur riskinin yanı sıra bankaların faiz riski de düşmüştür.
- "Özel Bankaların Sermayelerinin Güçlendirilmesi Programı" sonucunda sermaye yetersizliği tespit edilen bankalarla ilgili gerekli önlemler alınmış, özel bankaların bilançoları enflasyon muhasebesi de uygulanmak suretiyle daha şeffaf hale getirilmiş ve sermaye yapıları güçlendirilmiştir.
- Sorunlu aktiflerin çözümünü hızlandırıcı mekanizmaların hayata geçirilmesine yönelik düzenlemeler yapılmıştır. Bu kapsamda 2003 Mart sonu itibariyle,

"İstanbul Yaklaşımı" çerçevesinde 135 adet firmaya ait 3,8 milyar dolar tutarındaki borç yeniden yapılandırılmıştır (BDDK, 2003).

3.4 TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN PERFORMANSINA İLİŞKİN YAPILAN ÇALIŞMALAR

Ülke ekonomilerinde ve finans piyasalarında çok önemli bir role sahip olan bankacılık sektörünün finansal performansını ölçmek için farklı yöntemler ve yaklaşımları içeren çok sayıda çalışma yapılmış olmakla birlikte çalışmaların çoğunda finansal oranların verimlilik ve etkinlik değerlendirilmesinde sıklıkla kullanıldığı göze çarpmaktadır. Bu bölüm, Türk bankacılık sistemi üzerine yapılmış nispeten yakın tarihli bazı araştırmaları sunmaya ve onların sonuçlarını değerlendirmeye çalışmaktadır. Çalışmalar genellikle 2000 sonrası ve küresel kriz dönemini incelemektedir. Yapılan çalışmalar genellikle bankaların kârlılığını belirleyen faktörleri anlatıyor.

Kaya (2002), Türk bankacılık sistemindeki kârlılık performansını açıklamaya yönelik olarak, 1997-2000 yılları arasında panel veri seti kullanarak, özel ve kamu bankalarının net faiz marjının, aktif getirisinin ve özkaynak getirisinin mikro ve makro belirleyicilerini araştırmıştır. Çalışmada iki aşamalı yaklaşım kullanılmıştır. Kullanılan metoda göre, birinci aşamada bankaların kârlılık göstergeleri (net faiz marjı, aktife göre getiri, özkaynağa göre getiri) eldeki panel veri setinde yer alan bankacılığa özgü açıklayıcı değişkenler (mikro değişkenler) ve zaman kukla değişkenler kullanılarak tahmin edilmektedir. Birinci aşama tahmin sonucunda elde edilen zaman kukla değişkenler ve sabit değişken katsayıları toplamı, sistemdeki saf kârlılığı göstermektedir. İkinci aşamada ise saf kârlılık bağımlı değişken olarak kullanılarak makroekonomik belirleyiciler araştırılmaktadır. Çalışmanın birinci aşama regresyon sonuçlarına göre, net faiz marjı; özkaynaklar, likit varlıklar, personel harcamaların toplam aktiflere oranı ve bankaların toplam varlıklarının sektör toplam varlıklarına oranı (piyasa payı) ile pozitif, mevduatların toplam aktiflere oranı ile negatif ilişki içerisindedir. Aktife göre getiri ise; özkaynaklar, likit varlıklar ve kredilerin toplam akiflere oranı ile pozitif, personel harcamaları, mevduatlar ve net tahsili gecikmiş alacakların toplam aktiflere oranı ile negatif ilişki içerisindedir. Yapılan tahmin

sonuçlarına göre, özkaynağa göre getirinin ise bankacılık sektörüne özgü belirleyicilerinden özkaynaklar, personel harcamaları ve mevduatlar ile negatif olarak, menkul değerler cüzdanı, likidite, krediler, yabancı para pozisyonu ve piyasa payı ile pozitif olarak anlamlı ilişki içinde olduğu bulunmuştur.

Tunay ve Silpar'ın (2006), Türk bankacılık sistemindeki kârlılık performansının araştırıldığı çalışmasında, geleneksel istatistiksel yöntemler kullanılarak, aktif kârlılığı, özkaynak kârlılığı ve net faiz marjı modellenmiştir. Kullanılan modeldeki temel değişkenler; bankaya özgü değişkenler ve makro ekonomik değişkenler olmak üzere ayrılmaktadır. Benimsenen model kalıbı hem sektörel dinamiklerin hem de makro dinamiklerin kârlılık üstündeki etkilerini yansıtmaktadır. Çalışmanın iki boyutu bulunmaktadır. Birinci boyut, Türk bankacılık sektöründe yer alan ticari bankaların ölçeklerine göre gruplara ayrılması ve belirlenen grupların performans modellerine göre regresyon tahminlerinin yapılmasıdır. İkinci boyut da, mülkiyet bazında TBB tarafından tasnif edilmiş ticari bankaların karlılıklarının regresyon tahminlerinin yapılmasıdır. Çalışmadan görülmektedir ki, Türkiye'de büyük ve küçük ölçekli olarak iki gruba ayrılan ticari bankaların her üç performans ölçütüne göre kârlılıklarını etkileyen unsurlar; kredilerin toplam aktiflere oranı, toplam aktiflerin logaritması, faiz dışı gelirlerin toplam aktiflere oranı, enflasyon oranı, reel milli gelir, mevduatların hisse senedi piyasası kapitalizasyon değerine oranı, hisse senedi kapitalizasyon değerinin milli gelire oranı ve toplam aktiflerin milli gelire oranıdır.

Tunay ve Silpagar (2006), "Türk Ticari Bankacılık Sektöründe Kârlılığa Dayalı Performans Analizi – II" adlı çalışmalarında, birinci çalışmada sözü edilen ikili ve üçlü banka gruplarını temel alarak, panel veri yöntemiyle kârlılık performanslarını tahmin etmişlerdir. Panel veri analizlerinde, ulusal ve uluslararası benzer birçok çalışmada da kullanılan sabitlenmiş etki ve tesadüfî ya da rassal etki teknikleri birlikte kullanılarak iki boyutlu analizler yapmışlardır. Sonuçlar incelendiğinde, Merkez Bankası gecelik faiz oranları, faiz dışı gelirler/toplam aktifler oranı, büyüklük ve özsermayenin toplam aktiflere oranı, aktif kârlılığını olumlu; reel milli gelir ve toplam aktifler/milli gelir oranları ise olumsuz yönde etkilemektedir. Net faiz marjını ise; sadece bankaların büyüklüğü olumlu yönde etkilerken; krediler, faiz dışı gelirler/toplam aktifler oranı, enflasyon ve reel milli gelir oranları da olumsuz yönde etkileyen oranlardır.

Atasoy (2007), çalışmasında, Türk bankacılık sektörünün aktif kârlılığı ve net faiz marjının belirleyicilerini, panel veri kullanarak, çoklu doğrusal regresyon yöntemi ile analiz etmiştir. Çalışmanın verilerini, 1990-2005 yılları arasında faaliyette olan 26 mevduat bankasının verileri oluşturmaktadır. Çalışmada açıklayıcı değişkenler üç grupta incelenmiştir. Birinci grupta bankaya özgü; özsermayenin toplam aktiflere oranı, toplam kredilerin toplam aktiflere oranı, toplam mevduatın toplam aktiflere oranı, duran aktiflerin toplam aktiflere oranı, takipteki alacaklar özel karşılık giderlerinin toplam kredilere oranı, faiz dışı giderlerin toplam aktiflere oranı ve bankaların toplam aktif büyüklüklerinin logaritması yer almaktadır. Makro ekonomik değişkenlerden oluşan ikinci grupta; enflasyon oranı ve gayrisafi milli hâsıla reel büyüme oranı açıklayıcı değişkenler olarak kullanılmıştır. Son grupta ise; finansal sektörün yapısına ilişkin oranlar mevcuttur. Bu oranlar; yoğunlaşma oranı (aktif büyüklüğü bakımından ilk beş bankanın toplam aktif büyüklüğünün, sektör aktiflerine oranı), sektörün toplam aktif büyüklüğünün gayrisafi milli hâsılaya oranı, İMKB'de işlem gören firmaların toplam piyasa kapitalizasyonunun gayrisafi milli hâsılaya oranı ve yine toplam piyasa kapitalizasyonunun bankacılık sektörünün toplam aktiflerine oranıdır. Genelleştirilmiş en küçük kareler yöntemi ile tahmin edilen modelin sonucunda; özsermayenin aktiflere oranı ile kârlılık göstergeleri arasında aynı yönde; duran aktiflerin toplam aktiflere oranı ile kârlılık göstergeleri arasında ise ters yönlü bir ilişki bulunmuştur. Takipteki alacaklar için ayrılan özel karşılık giderlerinin toplam kredilere oranı ve faiz dışı giderlerin aktiflere oranı ile net faiz marjı aynı yönlü, aktif kârlılık ise negatif yönlü ilişkiye sahiptir. Mevduatların aktiflere oranı ve enflasyon oranı aktif kârlılık ile anlamlı ilişkiye sahip değilken, net faiz marjı ile aynı yönde ilişkiye sahiptir. Bunun yanında Gayri Safi Milli Hasıla'nın (GSMH) büyüme oranı ise sadece net faiz marjı ile ters yönde etkilidir. Finansal yapı değişkenlerinden olan, yoğunlaşma oranı ve sektör aktif toplamının GSMH' ya oranı aktif kârlılığı ile ters yönde ilişkilidir. Son olarak yapılan çalışmada piyasa kapitalizasyonu arttıkça, net faiz marjının daraldığı görülmektedir.

Yıldırım (2008), çalışmasında, Türk bankacılık sektörünün 2002-2007 yıllarında kârlılığını belirleyen faktörleri, çoklu regresyon yöntemi ile tespit etmeye çalışmıştır. Çalışmada banka kârlılığı olarak aktif ve özkaynak kârlılıkları kullanılmıştır. Bu kârlılık göstergelerini açıklayan değişkenler ise, mikro ve makro değişkenler olarak iki gruba ayrılmışlardır. Mikro değişkenler, özkaynakların, kredilerin, menkul kıymetlerin likit

varlıkların ve bilanço dışı işlemlerin toplam varlıklara oranı; makro değişkenler ise, tüketici fiyatları enflasyonu, bütçe dengesinin sanayi üretim endeksine oranı ve sanayi üretim endeksidir. Çalışmanın sonuçlarına bakıldığında; bütçe dengesi, aylık sanayi üretim endeksi ve özsermayenin toplam varlıklara oranı, kârlılık oranlarını olumlu yönde; bilanço dışı işlemlerin varlıklara oranı ve aylık tüketici enflasyon oranı ise, banka kârlılıklarını olumsuz yönde etkilemektedir.

Bumin (2009), çalışmasında, Türk bankacılık sektörünün 2002-2008 yılları arasındaki kârlılığını, finansal oran analizi yöntemi ile incelemiştir. Çalışmada banka kârlılığı için temel alınan finansal oran, bankaların özkaynak kârlılığıdır. Bumin, ayrıca, özkaynak karlılığının alt bileşenlerini, aktif kârlılığı ve sermaye çarpanı (toplam aktif/özkaynaklar) olarak ayırmakta, aktif kârlılığının da bileşenlerini, varlık kullanımı (toplam gelirler/aktifler) ve net kar marjı (net kar/toplam gelirler) olarak iki kısımda incelemektedir. Çalışmada, Türkiye' de faaliyette bulunan toplam 49 adet mevduat, katılım ve fon bankaları ile kalkınma ve yatırım bankalarının özkaynak kârlılığı, alt bileşenleri ile birlikte, her bir banka grubu için karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Sonuçlara bakıldığında, 2002 yılında ortalama %15,32 olan özkaynak kârlılığı, 2008 yılında %15,56 'dır. Ayrıca 2008 yılında özkaynak kârlılığı en yüksek banka grubu da, kamu mevduat bankalarından hemen sonra katılım bankaları olmuştur. Bankaların aktif kârlılıklarına bakıldığında da, durum benzer şekildedir. 2008 yılında %1,83 olan aktif kârlılığı, 2002 yılına göre daha düşük oranlarda kalmıştır. Bankalar kendi içlerinde incelendiğinde ise; kalkınma ve yatırım bankalarının ile katılım bankalarının ortalamanın üzerinde kaldığı görülmektedir. Çalışma, Türk bankacılık sektörünün, 2007 yılına kadar karlılığında yaşadığı artışlardan sonra, 2008 yılında dünya ekonomilerinde yaşanan dalgalanmalardan, Türk ekonomisinin de etkilendiğini bir kere daha ortaya koymuştur.

Alp, Ban, Demirgüneş ve Kılıç (2010), çalışmalarında, 2002-2009 yıllarını kapsayan dönemde, Türkiye'de faaliyet gösteren mevduat bankalarının kârlılıklarının, içsel belirleyicilerini tespit etmeyi amaçlamışlardır. Çalışmada, bankaların kârlılığı araştırılırken, bağımlı değişken olarak sadece, aktif kârlılığı ele alınmıştır. Çalışmada yer alan ve aktif kârlılığını açıklayan değişkenler ise, banka büyüklüğü, kredilerin toplam aktiflere oranı, likit aktiflerin toplam aktiflere oranı, faaliyet giderlerinin toplam

aktiflere oranı ve özsermayenin toplam aktiflere oranıdır. Çalışmanın sonuçlarına bakıldığında; bankaların aktif büyüklüklerinin ve sermaye oranlarının, kârlılıklarını olumlu yönde etkilediği; diğer taraftan, bankaların faaliyet giderlerinin ve likit varlıklarının artmasının, kârlılığı azalttığı yönünde bulgular ortaya çıkmıştır. Çalışmada incelen bir diğer değişken olan, kredilerin toplam varlıklara oranı ile banka kârlılığı arasında anlamlı istatistiksel bir ilişki bulunamamıştır.

Alper ve Anbar (2011), çalışmalarında, bankaya özgü ve makroekonomik faktörlerin Türkiye'deki bankaların kârlılıklarını nasıl etkilediğini amaçlamaktadır. Çalışmada ticari bankaların kârlılığının analizi için ikisi bağımlı, on biri bağımsız olan bankaya özgü ve makroekonomik değişkenler kullanılmıştır. Aktif ve özkaynak kârlılık oranları bağımlı değişken olarak, aktif büyüklüğü, sermaye yeterliliği, aktif büyüklüğü, özkaynakların toplam aktiflere oranı, kredilerin toplam aktiflere oranı, takipteki kredilerin toplam kredilere oranı, likit aktiflerin toplam aktiflere oranı, mevduatın toplam aktiflere oranı, net faiz gelirlerinin toplam aktiflere oranı, yıllık GSYİH'nın büyüme oranı, yıllık enflasyon oranı ve reel faiz oranı bağımsız değişkenler olarak ele alınmıştır. Çalışmanın sonuçları: aktif büyüklüğü, faiz dışı gelirlerin toplam aktiflere oranı ve reel faizlerin aktif ve özkaynak kârlılıkları ile istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif ilişkide oldukları bulunmuştur. Kredi /toplam aktif oranı, takipteki krediler / toplam krediler oranının kârlılık üzerinde istatistiksel olarak anlamalı ve ters yönlü ilişkide oldukları bulunmuştur. Diğer bankaya özgü ve makroekonomik değişkenlerin kârlılık üzerinde önemli bir etkiye sahip olmamaları sonucuna varılmıştır.

Akbaş (2012), çalışmasında bankaya özgü, sektöre özgü ve makroekonomik faktörlerin Türkiye'deki 26 bankanın 2005-2010 dönemi boyunca kârlılıklarını nasıl etkilediğini amaçlamaktadır. Çalışmada aktif kârlılığı (ROA) ve özsermaye kârlılığı (ROE), banka kârlılığın ölçüleri olarak kullanılmıştır. Çalışmanın sonuçları: kredi kayıpları karşılığının brüt kredilere oranının, toplam giderlerin toplam gelirlere oranın, mevduat türünden Herfindahl-Hirchman endeksinin ve enflasyonun Aktif kârlılığı ile istatistiksel olarak anlamlı ve ters yönlü ilişkileri bulunduğunu göstermektedir. Kârlılık ölçüsü olarak özsermaye kârlılığı alındığında ise özkaynakların aktife oranının, kredi kayıpları karşılıklarının brüt kredilere oranının, toplam varlıkların logaritmasının, toplam

giderlerin toplam gelirlere oranının ve aktif türünden Herfindahl-Hirchman endeksinin kârlılığa istatistiksel olarak anlamlı ve ters yönlü ilişkili oldukları görülmektedir.

Macit (2012), çalışmasında Türk bankacılık sisteminde katılım bankalarının kârlılığını değerlendirmek için, bankacılık sektörüne özgü faktörler ve makro faktörler analiz edilmiştir. Çalışmada 2005-2010 yıllarının verileri kullanılmıştır. Kârlılığın belirleyicisi olarak öz kaynağın toplam aktiflere oranı, net kredilerin toplam aktiflere oranı, reel aktiflerin logu ve takipteki kredilerin toplam kredilere oranı bankacılık sektörüne özgü faktörler olarak ele alınmıştır. Makro faktörler olarak, GSYİH, yabancı döviz seviyesi, tüketici fiyat enflasyonu ve reel faiz oranı verileri kullanılmıştır. GSYİH'nın banka kârlılığına pozitif etkisi beklenmektedir, enflasyon iki şekilde etki göstermektedir, beklenen enflasyon durumunda banka kârlılığına pozitif ama beklenmeyen enflasyon durumunda negatif etki beklenmektedir. Çalışmada kârlılık göstericisi olarak, aktif kârlılığı (ROA) ve özkaynak kârlılığı (ROE) kullanılmıştır. Öz kaynağın toplam aktiflere oranının her iki ROA ve ROE göstericileri üzerinde etkisi olduğu ama farklı etkileri olduğu bulunmuştur. Şöyle ki, yüksek oran ROA üzerinde pozitif, ROE üzerinde ise negatif etkiye sahip olduğu bulunmuştur. Takipteki kredilerin toplam kredilere olan oranının yüksek olması kredi kalitesinin azaldığını göstermektedir ve sonuçta banka kârlılığını düşürdüğü bulunmuştur. Reel aktiflerin log'unun kârlılık üzerinde pozitif etkisi vardır. Makro faktörler içerisinde, GSYİH karlılık üzerinde pozitif etkisi bulunmuştur, istatistiksel olarak anlamsız olsa bile. Yabancı döviz seviyesi ve reel faizlerin de ROA ve ROE üzerinde pozitif etkiye sahip olması çalışmanın bulguları içerisindedir.

Sarıtaş ve Saray (2012), çalışmalarında yeniden yapılandırma program sonrasındaki dönemde bankacılık sektörünün kârlılık performansında yaşanan gelişmeler, bu çalışmada 2002 ile 2009 yılları arasındaki yıllık veriler esas alınarak fonksiyonlarına ve sahiplik yapılarına göre sınıflandırılan banka grupları bazında incelenmiştir. Yapılan analiz sonucunda, Türk bankacılık sektörünün 2007 yılına kadar kârlılığında artışlar yaşandığı görülmüştür. Bu gelişmeler kapsamında, bankacılık sektörünün kârlılık oranlarında yaşanan artışlar, yabancı bankaların Türk bankacılık sektörüne olan ilgisini artırmış, yüksek kârlılık oranları ve sektörün gelecekteki büyüme potansiyeli, yabancı bankaları Türk bankacılık sektöründe faaliyette bulunan bankaları satın almaya

yöneltmiştir. Ancak, 2008 yılında dünya ekonomilerinde ve küresel finans piyasalarında yaşanan dalgalanmaların Türk ekonomisini etkilemesi, bu yılda bankacılık sektörünün kârlılığında düşüş yaşanmasına neden olmuştur. Küresel piyasalarda yaşanan dalgalanmaların sona ermesiyle ve Türk ekonomisinde büyümenin tekrar başlamasıyla, bankacılık sektörünün kârlılık oranlarının 2009 yılında yükselişe geçtiği izlenmektedir.

Acaravcı ve Çalım (2013), çalışmalarında Türk bankacılık sektöründe Ticari bankaların kârlılığını etkileyen faktörleri, Johansen ve Juseelius eşbütünleşme testiyle belirlemeyi amaçlamışlardır. Kârlılığı etkileyen faktörler içsel ve dışsal olmakla iki yere ayrılmıştır. Çalışma kamu, özel ve yabancı banka ayırımı yaparak, 1998-2011 yıllarının verilerini ele alarak değerlendirme yapmıştır. Aktif kârlılığı, öz kaynak kârlılığı ve net faiz marjı kârlılık belirleyicileri olarak kullanılmıştır. Çalışmada içsel değişkenler olarak: toplam krediler/ toplam aktifler, toplam mevduat/toplam aktifler, toplam likit aktifler/toplam aktifler, personel gideri ve kıdem tazminatı/toplam aktifler, aktiflerin logu ve toplam öz kaynak/toplam aktifler rasyoları kullanılmıştır. GSYİH, enflasyon, reel döviz kuru ve reel faiz oranı makroekonomik değişkenler olarak ele alınmıştır. Çalışmanın bulgularını özetleyecek olursak, içsel değişkenlerin banka karlılığı üzerinde daha etkili olduğu, dışsal değişkenlerden GSYİH ve reel döviz kurunun Türk bankacılık sisteminde kârlılığın belirleyicileri olarak bulunmuştur.

Tablo 22: Türkiye'de Yapılan Çalışmaların Özeti

Yazar	Yıl	Açıklayıcı değişken	Yöntem	Bulgular
Kaya (2002)	1997-2000	Özkaynak Kârlılığı ve Aktif Kârlılığı ve Net Faiz Marjı	Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi-Panel Veri	Enflasyonun, dönemsel bütçe açığının ve likidite oranının artışı her üç kârlılık oranını da artırmakta; mevduat oranı ise azaltmaktadır
Tunay ve Silpagar-1 (2006)	1988-2004	Aktif kârlılığı, Özkaynak Kârlılığı ve Net Faiz Marjı	Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi-Panel veri	Reel milli gelir artışı tüm karlılık oranlarını olumsuz, büyüklük tüm kârlılık oranlarını olumlu etkilemektedir.
Tunay ve Silpar-	1988-2004	Aktif kârlılığı,	Çoklu	Krediler oranı,

2 (2006)		Özkaynak Kârlılığı ve Net Faiz Marjı	Doğrusal Regresyon Analizi-Panel veri	büyüklük, faiz dışı gelirlerin toplam aktiflere oranı, enflasyon oranı, reel milli gelir, mevduatların hisse senedi piyasası kapitalizasyon değerine oranı, her üç karlılık ölçütünü de etkilemektedir.
Atasoy (2007)	1990-2005	Aktif Kârlılığı ve Net Faiz Marjı	Genelleştirilmiş En Küçük Kareler	Özkaynak/TA kârlılık ile aynı yönde; duran aktifler/TA ters yönde ilişkiye sahiptir.
Yıldırım (2008)	2002-2007	Aktif Kârlılığı ve Özsermaye Kârlılığı	Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi-EKK	Bütçe dengesi, aylık sanayi üretim endeksi ve özsermaye/TA kârlılığı olumlu yönde; bilanço dışı işlemler/TA ve tüketici enflasyon oranı olumsuz yönde etkilemektedir
Bumin (2009)	2002-2008	Öz kaynak Kârlılığı	Oran analizi	Türk bankacılık sektörünün, 2007 yılına kadar kârlılığında yaşadığı artışlardan sonra, 2008 yılında dünya ekonomilerinde yaşanan dalgalanmalardan, Türk ekonomisinin de etkilendiğini ortaya koymuştur
Alp, Ban, Demirgüneş ve Kılıç (2010)	2002-2009	Aktif Kârlılığı	Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi	Bankaların aktif kârlılığı; aktif büyüklüğü ve sermaye oranı ile doğru yönde; faaliyet giderleri ve likit aktifleri ile ters yönde ilişkilidir.

Alper ve Anbar (2011)	2002-2010	Aktif ve Öz kaynak kârlılığı	Panel Veri Analizi	Aktif büyüklüğü, faiz dışı gelirlerin toplam aktiflere oranı ve reel faizlerin aktif ve özkaynak kârlılıkları ile istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif, Kredi /toplam aktif oranı, takipteki krediler / toplam krediler oranının karlılık üzerinde istatistiksel olarak anlamalı ve ters yönlü ilişkide oldukları bulunmuştur.
Akbaş (2012)	2005-2010	Aktif ve Öz Kaynak kârlılığı	Panel Veri Analizi	Kredi kayıpları karşılığının brüt kredilere oranının, toplam giderlerin toplam gelirlere oranın, mevduat türünden HHI ve enflasyonun Aktif kârlılığı ile istatistiksel olarak anlamlı ve ters yönlü ilişkileri bulunduğunu göstermektedir.
Macit (2012)	2005-2010	Aktif ve özkaynak kârlılığı	Genelleştirilmiş En Küçük Kareler Yöntemi	Özkaynağın ROA üzerinde pozitif, ROE üzerinde negatif etkiye, takipteki kredilerin toplam kredilere oranının karlılığa negatif etki ederek kârlılığı azalttığı bulunmuştur.
Sarıtaş ve Saray (2012)	2002-2009	Aktif ve özkaynak kârlılığı	Oran Analizi	2008 yılında krizin bankacılık sektörünün kârlılığında düşüş yaşanmış, dalgalanmaların sona ermesiyle bankacılık sektörünün kârlılık oranlarının 2009 yılında yükselişe geçtiği gözlemlenmiştir.

Acaravcı ve Çalım (2013)	1998-201	Aktif kârlılığı, öz kaynak kârlılığı ve net faiz marjı	Johansen ve Juselius eşbütünleşme testi	Bankaya özgü belirleyicilerin banka kârlılığı üzerinde daha etkili olduğu, GSYİH ve reel döviz kurunun kârlılık üzerinde etkili olduğu bulunmuştur.

3.5 TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN İÇSEL VE BANKA GRUPLARI BAZINDA PERFORMANSI

Diğer ülkeler gibi Türkiye de krizden negatif olarak etkilenmiştir. Fakat krizin Türkiye'ye etkileri sınırlı olmuştur. Krizin en önemli etkisi Türkiye ekonomisinde durgunluk yaratması olmuştur. Dünya ekonomisinin daralması sonucu olarak, ihraç ürünlerine talep azaldı, dolayısıyla bu malların üretiminde bir daralma yaşandı. Banka ve firmalarda, küresel finansal sistemin çöküşü ve ülkeler arası para akımında kısıtlamaların olması, yabancı kaynak kullanımının azalmasıyla sonuçlandı. Bankaların yaşanan belirsizliklerden dolayı, yüksek likidite oranını tercih etmeleri ve kredi kullanımını azaltmaları içsel talebin de daralmasına neden oldu (Şimşek ve Şimşek, 2011). Böylesine büyük bir krizde Türk finansal sistemi sağlam kalabilmiştir. Türkiye bankacılık sektörünün likiditesi ve kârlılığı limitlerin oldukça üzerindedir. Yaşanan finansal krizler sonrası uygulamaya konulan reform çabaları ve 2002 yılı sonrasında sağlanan siyasal istikrar, temel göstergelerde belirgin bir iyileşme yaşanmasını sağlamıştır. Nitekim küresel gelişmelerin de etkisiyle 2002-2007 döneminde, daha önceki dönemlerden farklı olarak, uzun soluklu ve istikrarlı bir iyileşme eğilimi yaşanmıştır. Ancak, 2007 yılının ikinci yarısında, önce gelişmiş ülkeler finansal piyasalarında başlayan, 2008 yılının üçüncü çeyreği itibarıyla da yaygın bir ekonomik durgunluğa dönüşen küresel krizin olumsuz etkileri Türkiye ekonomisinde de hissedilmektedir (BDDK, 2009).

Türk bankacılık sisteminin performansının analizi için, sektörün zaman içindeki performansının gelişiminin değerlendirilmesi gerekmektedir. Bununla birlikte, sektörün

gruplara ayrılarak incelenmesi, performansın daha iyi şekilde analiz edilmesine yardımcı olmaktadır. Banka performansının analizinde birçok oran kullanılmaktadır. Çalışmada kullanılan veriler, Türkiye Bankalar Birliğinin (TBB) veri kaynaklarından sağlanmıştır. Analiz kapsamında bankalar, sahiplik yapılarına göre gruplara ayrılmıştır. Bu bölümde Türk bankacılık sisteminin performansı karlılık, sermaye yeterliliği, aktif kalitesi ve likidite rasyoları yardımıyla karşılaştırılarak analiz edilmiştir.

3.5.1 Aktif ve Özkaynak Kârlılığı

Türk bankacılık sektörünün 2001-2011 dönemindeki kârlılık performansı tablo 23'de verilen oranlar yardımıyla analiz edilecektir. 2001-2011 yılları arasında Türk bankacılık sektörünün kârlılık performansı incelendiğinde, 2001 yılında sektörün tamamen zarar ettiği görülmektedir. 2001 yılında bankacılık sektörünün zararlarının toplam aktiflere oranı %6,6 olmuştur. 2001 yılından sonra Türk bankacılık sektöründe aktif kârlılığı 2002, 2005, 2008 ve 2011 yılları dışında %2'nin üzerinde görülmüştür. Genelde Türk bankacılık sektörünün aktif kârlılığının dalgalı olduğunu görmekteyiz. 2001-2004 yıllarında aktif karlılığında yükseliş, 2005 yılında %1,4' kadar gerileme olmuştur. Bunun nedeni, bir bankanın kredileri nedeniyle ayırdığı karşılıklar sonucunda 2005 yılı dönem net kârının düşük olmasıdır. Daha sonra yine yükselişe geçmiştir. Türk bankacılık sektörünün aktif kârlılığında 2008 yılında bir önceki yıla göre yaklaşık %30'luk bir düşüş yaşanmıştır. 2008 yılında aktif kârlılığı %1,8 seviyelerine kadar gerilemiştir. Küresel ekonomik aktivite, 2009 yılının ikinci çeyreğinden itibaren göreli bir toparlanma eğilimine girmiştir. Bu iyileşmede, genişlemeci para ve maliye politikaları belirleyici olmuştur (BDDK, 2009). Sektörün genel kârlılığına ilişkin aktif getiri oranına bakıldığında, varlıkların gelir yaratma kapasitelerindeki düşmeye bağlı olarak, söz konusu oranda azalma eğiliminin fonksiyon grupları itibarıyla 2011 yılı son çeyreğinde de devam ettiği gözlenmektedir. Son çeyrekte sektörün toplam aktif kârlılık oranında 0,3 puan düşüş meydana gelmiş ve söz konusu oranlar, Aralık 2011 itibarıyla %1,6 gerçekleşmiştir

Tablo 23: Türk Bankacılık Sisteminde Aktif Kârlılığı

Kârlılık %	Net dönem karı (zararı) / Toplam aktifler										
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Türk bankacılık sistemi	-6,6	1,1	2,2	2,1	1,4	2,3	2,6	1,8	2,4	2,2	1,6
Mevduat bankaları	-6,7	0,9	2,2	2,1	1,3	2,2	2,5	1,7	2,4	2,2	1,6
Kamu	-3,0	1,6	2,2	2,5	2,3	2,6	2,8	1,9	2,6	2,3	1,6
Özel	-7,7	2,0	2,1	1,6	0,6	1,8	2,4	1,8	2,4	2,4	1,7
Yabancı	0,6	1,2	2,7	2,4	2,5	2,5	2,0	1,3	1,9	1,4	1,5

Kaynak: TBB, Çeşitli Yıllar

2001-2011 yılları arasında aktif kârlılığının gruplar itibariyle gelişimi incelendiğinde, 2001-2005 yıllarında yabancı bankalar grubunun en kârlı çalışan grup olduğu göze çarpmaktadır. 2001 yılında kamu ve özel sermayeli mevduat bankalarında zararı sırasıyla %3,0 ve %7,7 olduğu halde yabancı sermayeli bankalarda %0.6 oranında aktif kârlılığı görülmüştür. 2006 ve 2007 yıllarında kamu ve özel sermayeli mevduat bankalarında yükseliş olduğu halde yabancı sermayeli bankalarda düşüş izlenmiştir. 2008 yılına baktığımız zaman, her üç grup bankanın aktif kârlılıklarında düşüş olduğu ama yabancı sermayeli bankalar en düşük, %1,3 kârlılık oranına sahip olmuştur.

Aşağıdaki tabloda Türk bankacılık sektörünün özkaynak kârlılık oranları, sektör ve banka grupları bazında sunulmuştur. 2001 yılında %76,5 oranla sektör zarar etmiştir. 2002-2011 yıllarında özkaynak kârlılığı dalgalı bir seyir izlemiştir. 2003 yılında % 15,8 olan özkaynak kârlılığı, 2005 yılında %10,6'ya gerilemiştir. 2006 ve 2007 yıllarında önemli bir artış göstermiş, ancak küresel piyasalarda yaşanan gelişmeler sonucu, 2008 sonunda düşüş kaydederek %15,4'e gerilemiştir. 2009 yılında sektörün özkaynak kârlılığı yaklaşık %20 artış göstererek %18,3'e ulaşmıştır. Sektörün genel kârlılığına ilişkin özkaynak getiri oranına bakıldığında, varlıkların gelir yaratma kapasitelerindeki düşmeye bağlı olarak, söz konusu oranda azalma eğiliminin fonksiyon grupları itibarıyla 2011 yılı son çeyreğinde de devam ettiği gözlenmektedir. Son çeyrekte sektörün toplam özkaynak kârlılık oranında ise 0,1 puanlık düşüş meydana gelmiş ve söz konusu oran, Aralık 2011 itibarıyla %13,8 olarak gerçekleşmiştir.

Banka grupları bazında, özkaynak kârlılığına bakıldığında her üç grup bankanın dalgalı seyir izlediğini söyleyebiliriz. Kamusal sermayeli bankaların kârlılık performansının daha yüksek olduğu, 2002 ve 2003 yıllarında özkaynak kârlılığının %15'in üzerinde 2004-2010 yıllarında ise bu oranın %20'nin üzerinde olduğu tablodan görülmektedir. Aktif kârlılık oranında olduğu gibi Türk bankacılık sektöründe krizden en çok etkilenen yabancı sermayeli mevduat bankaları olmuştur. Özel ve kamusal sermayeli bankalarda sırasıyla özkaynak kârlılık oranı %15,8 ve % 22,5 olduğu halde, yabancı sermayeli bankalarda bu oran %10,5 civarında seyir etmiştir.

Tablo 24: Türk Bankacılık Sisteminde Özkaynak Kârlılığı

Kârlılık %	Net dönem karı (zararı) / Öz kaynaklar										
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Türk bankacılık sistemi	-76,5	9,2	15,8	14,0	10,6	18,9	19,5	15,4	18,3	16,5	13,8
Mevduat bankaları	-83,6	8,3	16,5	15,0	10,6	20,3	20,9	16,4	19,7	17,8	14,8
Kamu	-33,5	15,7	15,7	26,6	21,6	25,1	26,8	22,5	27,2	23,4	17,3
Özel	-103,8	16,0	13,9	10,3	4,7	16,9	19,9	15,8	18,5	17,6	14,4
Yabancı	3,2	5,9	11,2	11,9	15,5	20,5	15,2	10,5	13,1	10,6	12,3

Kaynak: TBB, Çeşitli Yıllar

Bankacılık sektörünün dönem net kârı, 2011 yılsonu itibarıyla 19,8 milyar TL düzeyindedir. Dönem net kârı bir önceki yılsonunda ise 22,1 milyar TL düzeyinde gerçekleşmiştir. Son 12 aylık dönemde sektörün net faiz gelirleri artmakla beraber, özellikle faiz dışı giderlerde meydana gelen artış ve faiz dışı gelirlerin bu artışı karşılamada yetersiz kalması sebebiyle, net kâr tutarında azalma meydana gelmiştir. Bu dönemde kredi kalitesindeki artışa bağlı olarak özel karşılıklarda meydana gelen 1,1 milyar TL'lik düşüş, kârlılıktaki azalmayı sınırlayan bir etkendir. Bununla beraber, kredi hacmindeki artış, genel karşılıkların 2 milyar TL artmasına sebep olmuştur. Söz konusu dönemde personel giderleri 1,3 milyar TL artış göstermiştir. Ayrıca sektör, Aralık 2011 itibarıyla, 1,8 milyar TL kambiyo zararı kaydetmiştir. Tahsili gecikmiş alacaklar ile dönem net kârı arasında, 2008 yılından itibaren belirgin bir ters ilişki gözlenmemektedir. Aktif kalitesindeki iyileşmeye rağmen, sektörün kâr tutarındaki azalma, kârlılığın farklı kalemlerden olumsuz etkilendiğini göstermektedir. Kârlılıktaki

azalış temel olarak, faiz dışı gelir-gider pozisyonunda meydana gelen olumsuz değişimle açıklanabilirken, özellikle net faiz gelirlerinin belirtilen zaman diliminde artmış olması, büyüyen sektör varlıklarının gelir yaratma kapasitesinin de arttığını, kârlılığın faiz dışı kalemler dolayısıyla negatif değişim gösterdiğini ifade etmektedir (BDDK, 2011). Eylül ayında bankacılık sektörünün dönem net kârı geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 13,2 azalarak 14,6 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Takipteki alacaklar özel provizyonundaki azalışın olumlu katkısına rağmen, net faiz gelirinin daralması ve faiz dışı giderlerin artışı dönem net kârının azalışında etkili olmuştur. Faiz dışı giderlerdeki yükseliş; personel giderleri, genel karşılık provizyonu ve diğer faiz dışı giderlerdeki artış ile net sermaye piyasası işlemleri ile net kambiyo kârları (zararları) toplamından oluşan net ticari kârın zarara dönüşmesinden kaynaklanmaktadır

3.5.2 Sermaye Yeterlilik Rasyoları

Türk bankacılık sektörünün Amerika ve Avrupa bankaları kadar krizden etkilenmemesinin esas sebeplerinden biri sağlam sermaye yeterlilik rasyosuna sahip olduğu da ileri sürülmektedir. Günümüzde sektörün sermaye yeterlilik rasyoları (SYR), Avrupa ülkesindeki birçok bankanın ve Basel II normlarında önerilen % 8'lik minimum düzeyin çok üzerindedir. Bankacılık sektöründeki sermaye yeterliliğinin küresel kriz öncesi ve sonrası durumu farklılık göstermektedir. Aralık 2008 döneminde %18 olan oranın Aralık 2009 i %21 seviyesine kadar yükselişi gerçekleşmiştir. Krize rağmen sektörün bu anlamda güçlü konumunu pekiştirdiği görülmektedir.

Bankacılık sektörünün sermaye yeterlilik rasyosu (SYR), Aralık 2010 itibarıyla, %12'lik hedef rasyonun oldukça üzerinde ve %19,2 düzeyindedir. Yılın son çeyreğinde, risk ağırlıklı varlıklar %8,1 oranında artış gösterirken; özkaynakların %5,9 ile görece düşük oranda artması, sektör SYR'sinin düşmesinde etkili olmuştur (BDDK, 2010).

2008 yılında gözlenen daralma ve risksiz varlıklara plasman tercihi sebebiyle artış eğilimine giren SYR, 2010 yılının başından itibaren büyüme ve risk tercihlerindeki artışa paralel olarak, yılın üçüncü çeyreğinde görülen 0,1 puanlık artış istisna olmakla beraber ılımlı bir düşme eğilimi göstermektedir. 2008 yılı ikinci çeyreğinden itibaren

risk ağırlıklı varlıklar artış oranı, varlıklar artış oranının altında seyretmiş, 2010 yılının ilk çeyreğinden itibaren ise risk tercihindeki değişikliğin etkisiyle risk ağırlıklı varlıklar, aktiflerden daha yüksek oranda büyümüştür. 2010 yılından itibaren görülen risk ağırlıklı varlıkların özkaynaklara kıyasla yüksek artış eğilimi 2011 yılının son çeyreğinde özkaynaklar lehine değişiklik göstermiş ve buna bağlı olarak sektörünün sermaye yeterlilik rasyosu (SYR) ılımlı bir artış göstererek %16,5 seviyesinde gerçekleşmiştir. Söz konusu dönemde, orta ölçekli küresel mevduat bankalarının özkaynaklarında görülen artışa kıyasen, risk ağırlıklı varlıklarında artışların görece küçük kalması SYR'yi olumlu etkilemiştir. Bu dönemde, 2010 yılının ilk çeyreğinden itibaren görülen eğilime paralel olarak risk ağırlıklı varlıkların, aktiflerden daha yüksek oranda arttığı görülmektedir. Sektör SYR'sinin asgari sermaye yükümlüğünün oldukça üzerinde gerçekleşmesi ve yıllar itibariyle bu yapının korunması, Türk bankacılık sektörünün güçlü ve istikrarlı sermaye yapısına işaret etmektedir (BDDK, 2011).

Tablo 25: Türk Bankacılık Sisteminde Sermaye Yeterliliği Rasyosu

Sermaye yeterliliği (%)	Özkaynaklar / (Kredi + Piyasa + Operasyonel Riske Esas Tutar)										
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Türk bankacılık sistemi	-	24,2	30,9	28,8	24,2	22,0	19,1	18,1	20,9	19,2	16,7
Mevduat bankaları	-	23,1	28,1	26,2	21,6	19,8	17,4	16,5	19,3	17,7	15,5
Kamu	-	50,2	56,3	37,1	37,1	29,1	20,1	16,4	18,4	16,7	14,5
Özel	-	19,7	23,5	22,3	17,2	17,5	17,2	16,4	19,7	18,2	15,5
Yabancı	-	32,6	36,2	26,9	17,4	16,0	14,5	16,7	18,8	17,3	16,9

Kaynak: TBB, Çeşitli Yıllar

Türk bankacılık sektörünün sermaye yeterlilik oranı grup bazında incelendiğinde, en yüksek sermaye yeterlilik oranının yıllar itibariyle kamusal sermayeli mevduat bankalarında olduğu görülmektedir. 2003 yılında %56,3 olan SYR 2008 yılına kadar azalarak %16,4'e kadar düşmüştür.

3.5.3 Aktif Kalitesi Oranları

Bilindiği gibi, Toplam krediler ve alacaklar / toplam aktifler oranı bankanın gelir kaynağını göstermektedir ve bankacılık kesiminin asli faaliyetini ne ölçüde yerine getirdiğinin önemli bir göstergesidir. Kârlılıkla pozitif ilişkide olması beklenmektedir. Bu oranın yıllar itibariyle sürekli artışta olduğunu görebiliriz, yalnız 2009 yılında bir önceki yıla göre %4.3 azalarak % 47.7'ye gerilemiştir. 2009 yılından itibaren kredilerde görülen yüksek artış oranı, risk ağırlıklı varlıkların, toplam varlıklara oranında artışa sebep olmuştur. Söz konusu oran %57,2 düzeyinde olup, yönetilebilir bir risklilik düzeyine işaret etmektedir.

2001-2011 yılları arasında toplam krediler ve alacaklar / toplam aktifler oranı banka grupları bazında incelendiğinde, her üç grup bankaların yıllar itibariyle genellikle artan seyir izlediğini görmekteyiz. Ama yabancı sermayeli mevduat bankalarının daha büyük ölçüde kredi ve alacakları olduğu görülmektedir. 2007 yılında bu oran %62,6'ya kadar yükselmiştir. Daha sonra önceki yıla göre %2 oranında azalarak 2009 yılında %59,8 seviyesine gerilemiştir.

Tablo 26: Türk Bankacılık Sisteminde Aktif Kalitesi

Aktif kalitesi %	Toplam Krediler ve Alacaklar / Toplam Aktifler										
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
TBS	21,9	26,5	28,0	33,7	38,6	45,0	50,0	52,0	47,7	52,9	57.2
Mevduat	19,7	24,8	26,5	32,5	37,8	44,3	49,6	51,5	47,3	52,6	56.9
Kamu	14,8	13,8	15,3	20,1	25,3	32,8	38,6	42,0	41,5	49,2	54.2
Özel.	22,8	30,8	33,0	39,6	43,6	48,1	52,1	54,1	47,6	52,7	57.9
Yabancı	26,0	33,9	39,9	46,3	50,6	56,3	62,6	61,8	59,8	60,1	58.9

Kaynak: TBB, Çeşitli Yıllar

Aktif kalitesine ilişkin en temel gösterge olan takibe dönüşüm oranı, Takipteki kredilerin toplam krediler ve alacaklara oranı 2001 yılsonunda yüzde 37,4, 2010 yılsonunda yüzde 3,7 iken 2011 yılsonunda yüzde 2,7 olmuştur. Takipteki kredilerin yüzde 80'i için karşılık ayrılmıştır. 2009 yılına baktığımız zaman bu oranın Türk bankacılık sisteminde 5,4% olduğu görülmektedir. Bu oranın bir önceki döneme göre yükselmesinin arkasında duran sebep finansal krizdir.

Türk bankacılık sektöründe takibe dönüşüm oranının daha da alt düzeylere çekilmesi, sektörün kredi portföyünü sağlıklı bir yapıda büyütmesini, güven ortamının pekişmesini ve istikrarın daha da yaygınlaşmasını sağlayacaktır. Bu sayede güçlenecek rekabet ortamının, küresel krizde Türk bankacılık sistemine mukayeseli üstünlük sağlaması beklenmektedir.

Tablo 27: Takipteki Krediler (brüt) / Toplam Krediler ve Alacaklar

Aktif kalitesi %	Takipteki Krediler (brüt) / Toplam Krediler ve Alacaklar										
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Türk bankacılık sistemi	37,4	18,5	12,3	6,2	4,9	3,8	3,5	3,6	5,4	3,7	2.7
Mevduat bankaları	42,5	20,4	13,3	6,4	5,0	3,8	3,6	3,7	5,6	3,8	2.7
Kamu	55,7	48,6	33,8	11,1	8,0	5,1	4,1	3,8	4,5	3,3	2.5
Özel	36,4	9,1	6,8	5,0	4,2	3,6	3,6	3,5	5,4	3,3	2.4
Yabancı	5,7	5,0	4,4	3,2	3,9	2,7	2,9	4,1	7,8	6,1	4.4

Kaynak: TBB, Çeşitli Yıllar

2001-2011 yıllarında takibe dönüşüm oranının banka grupları bazında incelendiğinde, 2001-2006 yıllarında yabancı sermayeli bankaların daha iyi performans sergilediklerini söyleyebiliriz. 2007 yılından itibaren küresel krizin de etkileriyle yabancı sermeyeli bankalarda kredilerin takibe dönüşüm oranında artışların olduğu görülmektedir. 2009 yılında en yüksek %7.8 oranına yükselmiştir. Krizden sonra her üç grup bankaların yüksek performans sergilediğini söyleye biliriz. Takibe dönüşüm oranı kamu özel ve yabancı bankalarda sırasıyla 2011 yılında %2,5, %2,4 ve %4,4 oranlarında gerçekleşmiştir.

Tablo 28: Özel Karşılıklar/Toplam Kredi ve Alacaklar

Aktif Kalitesi (%)	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
TBS	11,8	10,9	5,4	4,3	3,4	3,1	2,9	4,5	3,1	2,1
Mevduat bank.	14,6	16,6	12,0	14,6	16,1	18,9	23,4	38,2	34,8	31,0
Kamu	7,0	8,7	4,7	5,1	4,8	5,1	6,0	8,3	8,9	8,4
Özel	3,4	5,0	5,7	7,2	7,8	9,3	11,0	18,3	14,7	13,3
Yabancı	0,1	0,1	0,2	0,6	1,5	2,2	3,7	7,0	7,1	5,6

Kaynak: TBB, Çeşitli Yıllar

Özel karşılıkların toplam kredi ve alacaklara oranı, kredi kalitesini değerlendirmede bize yardımcı olan bir orandır. Oranın yüksek olması düşük kredi kalitesini göstermektedir, dolayısıyla karlılığın azalmasına neden olmaktadır. Genellikle performans analizinde bu oranın banka karlılığına ve performansına negatif etkisi beklenmektedir (Dietrich ve Wanzenried, 2010). Tablo incelendiğinde Türk bankacılık sisteminde sözü geçen oranın yıllar itibariyle tedricen azaldığını görmekteyiz. 2002 yılında %11,8 düzeyinden, 2008 yılında %2,9'a kadar gerilemiştir. 2009 yılında küresel krizin etkisiyle takipteki kredilerin artması, bu oranı %4,5'e kadar yükseltti. Daha sonra kredi kalitesinin iyileşmesiyle 2011 yılı itibariyle oran %2,1 düzeyine inmiştir. Grup bazında baktığımızda kamu sermayeli bankalarda dalgalı seyir izlendiği görülmektedir. Özel ve yabancı sermayeli bankalarda 2002-2009 yıllarında bu oran sürekli artış göstermiştir. 2010 yılında önceki yıla göre özel sermayeli bankalarda kredi kalitesinde iyileşme yaşanmış ve oran %14,7'e inmiştir. Buna rağmen mevduat bankaları içerisinde özel sermayeli bankalar düşük kredi kalitesine sahip olmuştur.

Tablo 29: Takipteki Kredilerin Toplam Aktiflere Oranı

Aktif Kalitesi (%)	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
TBS	4,9	3,4	2,0	1,8	1,6	1,7	1,8	2,5	1,9	1,5
Mevduat	5,0	3,5	2,0	1,9	1,7	1,7	1,9	2,6	2.0	1,5
Kamu	6,7	5,1	2,2	2,0	1,6	1,5	1,6	1,8	1,6	1,4
Özel	2,7	2,2	2.0	1,8	1,7	1,9	1,9	2,5	1,7	1,3
Yabancı	1,6	1,7	1,4	1,9	1,5	1,7	2,5	4,6	3,6	2,6

Kaynak: TBB, Çeşitli Yıllar

Takipteki kredilerin toplam aktiflere oranı aktif kalitesinin değerlendirilmesinde kullanılan diğer bir orandır. Bu oranın düşük olması istenmektedir. Tablodan da göründüğü gibi 2002 yılında %4,9 olan oran yıllar itibariyle azalarak 2006 yılında %1.6 olmuştur. Daha sonra artış göstererek 2009 yılında küresel krizin etkileriyle de %2.5 düzeyine ulaşmıştır. Grup bazında incelediğimiz zaman her üç banka grubunda krizin etkileriyle aktif kalitesinde bozulmanın olduğunu görmekteyiz.

3.5.4 Likidite Oranları

Şirketlerin, likit aktiflerinin toplam aktifler içerisindeki payını gösteren bu oran ile şirketin aktiflerinin ne derece likit olduğu anlaşılabilir. Bu oranın yüksek oluşu, şirketin beklenmedik durumlardaki manevra yeteneğini arttırır.

Fonlama likidite riskinin, sistemik risklerin tetiklenmesinde başlıca rol oynadığı tartışılmakta ve Basel Komitesi tarafından likidite riskinin daha sıkı biçimde yönetilmesine yönelik standartların getirilmesi için çalışmalar sürdürülmektedir. IMF tarafından izlenmesi tavsiye edilen Finansal Sağlamlık Göstergeleri arasında yer alan Likit Aktifler/Toplam Aktifler gibi likidite riskine ilişkin temel rasyolar incelendiğinde söz konusu rasyoların, Türkiye için yüksek seviyelerde gerçekleştiği görülmektedir. Bu durum ülkemizde likidite riskine yönelik mevcut uygulamaların ihtiyatlılık açısından küresel uygulamaların üzerinde olduğunu göstermektedir (BDDK, 2011).

Türk bankacılık sektörü açısından bakıldığında 2001-2005 döneminde likit aktifler/ toplam aktifler oranında artış olduğunu görüyoruz. 2006 yılından başlayarak bu oranda azalış olduğunu görmekteyiz. 2007 ve 2008 yıllarında küresel finansal krizin etkileriyle bu oran sırasıyla 37,1% ve 26,6% kadar gerilemiştir. 2009 yılında %6.4 artışla likit değerlerin toplam aktiflere oranı % 33 olmuştur. 2010 ve 2011 yıllarında oranda hafif azalma olmuştur. Bankacılık sisteminde likidite göstergeleri 2011 yılında düşüş sergilemiştir. Yılın ilk yarısında bankaların kredi arzını artırma eğilimi nedeniyle DİBS portföyünü azaltmaları ve zorunlu karşılıklardaki artışın getirdiği fon ihtiyacını repo işlemleriyle sağlamaları, likidite yeterlilik oranlarını etkileyen ana faktörler olmuştur. Yılsonunda ise repo işlemlerinin yanında vadesi yaklaşan mevduat tutarının da artması, ayrıca TCMB'nin zorunlu karşılıklara ilişkin genişletici yöndeki kararları likidite göstergelerini aşağı yönde etkilemiştir (BDDK, 2011).

Likit aktifler / toplam aktifler oranı banka grupları bazında incelendiğinde, kamusal sermayeli mevduat bankalarında bu oranın 2001'de %21,2'den 2007 yılında %44,6 oranına kadar artımda olduğu, daha sonra küresel krizin etkileriyle % 22,3 oranına düştüğü görülmektedir. Özel sermayeli mevduat bankaları yıllar itibariyle dalgalı seyir izlemiştir 2007 yılına kadar %35'in üzerinde seyir etmesine rağmen, 2008 yılında %28,3'e inmiştir. Daha sonra yeniden yükselerek %30'un üzerine çıkmıştır. Kamusal ve

özel sermayeli bankalardan farklı olarak, yabancı sermayeli bankalarda adı geçen oran 2001-2008 yıllarında sürekli azalış izlemiş. Böyle ki, 2001 yılında %43,9 olan rasyo 2008 yılında sürekli azalarak %28,3'e kadar gerilemiştir. 2009, 2010 ve 2011 yıllarında dalgalı bir seyir izlemiştir.

Tablo 30: Likit Aktiflerin Toplam Aktiflere Oranı

Likidite %	Likit Aktifler / Toplam Aktifler										
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Türk bankacılık sistemi	32,0	34,3	38,8	37,4	39,9	39,6	37,1	26,6	33,0	32,8	30,9
Mevduat bankaları	32,7	34,8	39,5	37,9	40,3	40,0	37,3	26,6	33,1	32,9	31,0
Kamu	21,2	21,9	34,0	32,8	39,2	44,3	44,6	22,3	29,7	30,2	27,8
Özel	36,2	40,0	40,8	40,2	40,8	37,7	35,2	28,3	34,9	34,1	31,5
Yabancı	43,9	43,4	43,3	42,0	39,9	38,4	29,8	28,5	33,4	33,9	35,6

Kaynak: TBB, Çeşitli Yıllar

Likit değerlerin kısa vadeli yükümlülüklere oranı, likit değerlerin mevduat içindeki payını göstermekle, likit değerlerin kısa vadeli yükümlülüklere bölünmesiyle hesaplanmaktadır. Söz konusu oran müşterilerin yatırmış oldukları parayı çekmek istedikleri zaman, nakit taleplerinin nasıl karşılanması konusunda veri kaynağıdır.

2001- 2011 yıllarında Türk bankacılık sektöründe likit aktiflerin / kısa vadeli yükümlülüklere oranı incelendiğinde, 2002 yılında oran %75,1 olmuş ve 2004 yılına kadar artarak %84,3'e ulaşmıştır. 2004 yılından başlayarak düşüşe geçen oran 2008 yılında %44,5 düzeyine ulaşmıştır. Daha sonra yeniden artarak 2011 yılında %53,4 'lük seviyeye gelmiştir.

Türk bankacılık sektöründe likit aktifler / kısa vadeli yükümlülükler oranına grup bazında bakıldığında, kamusal sermayeli ve yabancı sermayeli mevduat bankalarında bu oranın daha yüksek olduğu kanaatine varıyoruz. Her üç grup bankada oranın dalgalı seyir izlediği görülmektedir.

Tablo 31: Likit Aktiflerin Kısa Vadeli Yükümlülüklere Oranı

Likidite %	Likit aktifler / kısa vadeli yükümlülükler										
	2001	2002	2003	2004	005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Türk bankacılık sistemi	-	75,1	80,5	84,3	74,8	65,3	62,4	44,5	54,3	54,7	53,4
Mevduat bankaları	-	73,8	79,6	83,0	73,7	64,4	61,2	43,3	53,0	53,5	52,2
Kamu	-	56,3	77,0	104,9	85,3	71,0	73,0	35,5	44,8	45,1	41,3
Özel	-	79,7	79,8	74,7	69,0	61,2	57,4	45,6	56,7	56,9	54,9
Yabancı	-	80,0	83,0	67,4	67,4	60,9	50,5	50,8	59,1	61,7	71,4

Kaynak: TBB, Çeşitli Yıllar

3.5.6 Finansal Sağlamlık Endeksi

Türkiye'de finansal sistem ağırlıklı olarak bankalardan oluştuğundan finansal sistemin sağlamlığı denildiğinde akla bankacılık sisteminin sağlamlığı gelmektedir. Bankacılık sektörünün finansal sağlamlığının ve kırılganlıklarının genel hatlarıyla tespit edilebilmesi ve tek bir göstergede özet bir şekilde izlenebilmesi amacıyla, seçilmiş bazı rasyolardan yararlanılarak bir endeks oluşturulmaktadır. Finansal Sağlamlık Endeksi (FSE), bankacılık sektörünün finansal yapısının sağlamlığının ne yönde hareket ettiğine ilişkin bir "bileşik gösterge" oluşturmak amacıyla hesaplanmaktadır Seçilen rasyolar öncelikle aktif kalitesi, likidite riski, kur riski, kârlılık, sermaye yeterliliği bloklarında endekse dönüştürülmekte, sonraki aşamada ise endekslerin ortalaması alınarak FSE oluşturulmaktadır (TCMB, 2005).

Tablo 32: Türk Bankacılık Sisteminde Finansal Sağlamlık Göstergeleri

	Finansal sağlamlık göstergeleri	Endekse etki yönü	Ağırlık
Aktif kalitesi	Brüt takipteki alacaklar / brüt kredi	Negatif	0.33
	Net takipteki alacaklar/ öz kaynaklar	Negatif	0.33
	Duran aktifler/ toplam aktifler	Negatif	0.33
Likidite	Likit aktifler /toplam aktifler	Pozitif	0.40
	3 aya kadar vadeli aktif/ 3 aya kadar vadeli pasif	Pozitif	0.60
Kur riski	Bilanço içi yabancı para pozisyonu /özkaynaklar	Negatif	0.50
	Yabancı para net genel pozisyonu / öz kaynaklar	Negatif	0.50
Karlılık	Net kar / toplam aktif	Pozitif	0.50
	Net kar /toplam öz kaynak	Pozitif	0.50
Sermaye yeterliliği	Serbest sermaye / toplam aktif	Pozitif	0.50
	Sermaye yeterlilik rasyosu	Pozitif	0.50

Kaynak: TCMB, Finansal İstikrar Raporu (2005)

Yukarıdaki tabloda, bankacılık sektörünün finansal sağlamlığını ve risklerindeki gelişmeleri yansıtacak endekslerin hesaplanmasında kullanılan finansal sağlamlık göstergeleri yer almaktadır. Söz konusu göstergeler ve ağırlıklar seçilirken, ülkemizde yaşanan krizleri en iyi yansıtacak rasyolar olmasına dikkat edilmiştir. Rasyoların, endeksleri etkileme yönü tablolarda belirtilmiş olup; pozitif yön rasyonun yükselmesiyle endeksin artacağını, negatif yön ise rasyonun yükselmesiyle endeksin azalacağını ifade etmektedir. Tabloda yer alan ağırlıklar her gösterge grubu için endeks oluşturulurken, rasyolara verilen ağırlıkları göstermektedir. Her endeks grubunda, endeks değerindeki artış iyileşmeyi, azalış ise kötüleşmeyi göstermektedir. Örneğin, likidite riski endeksindeki artış, bankaların likiditelerinin geçmişe göre arttığını ve likidite riskinin azaldığını göstermektedir (TCMB, 2005).

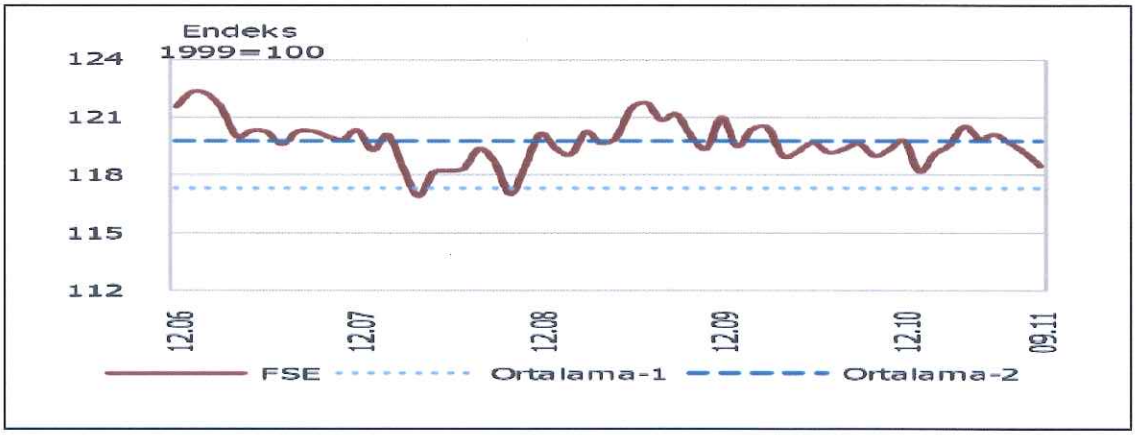

Şekil 2: Bankacılık Sektörü Finansal Sağlamlık Endeksi

Kaynak: TCMB, Finansal İstikrar Raporu, Kasım 2011

Şekil 2'de bankacılık sektörü finansal sağlamlık endeksi verilmiştir. Burada ortalama 1 Aralık 1999 – Eylül 2011 ve ortalama 2 Ocak 2004 – Eylül 2011 ortalamasıdır. Finansal sağlamlık endeksine göre, küresel finansal krizin 2007'de ilk etkilerini göstermesiyle birlikte Türkiye ekonomisinde bankacılık sektörü finansal sağlamlık endeksinde düşüşler gözlenmiş, ancak alınan tedbirler sayesinde 2008 yılı ile birlikte finansal sağlamlık endeksinde tekrar yükselme gözlenmiştir. 2009 yılında ise artan kârlılıkla birlikte finansal sağlamlık endeksi oldukça yükselmiştir.

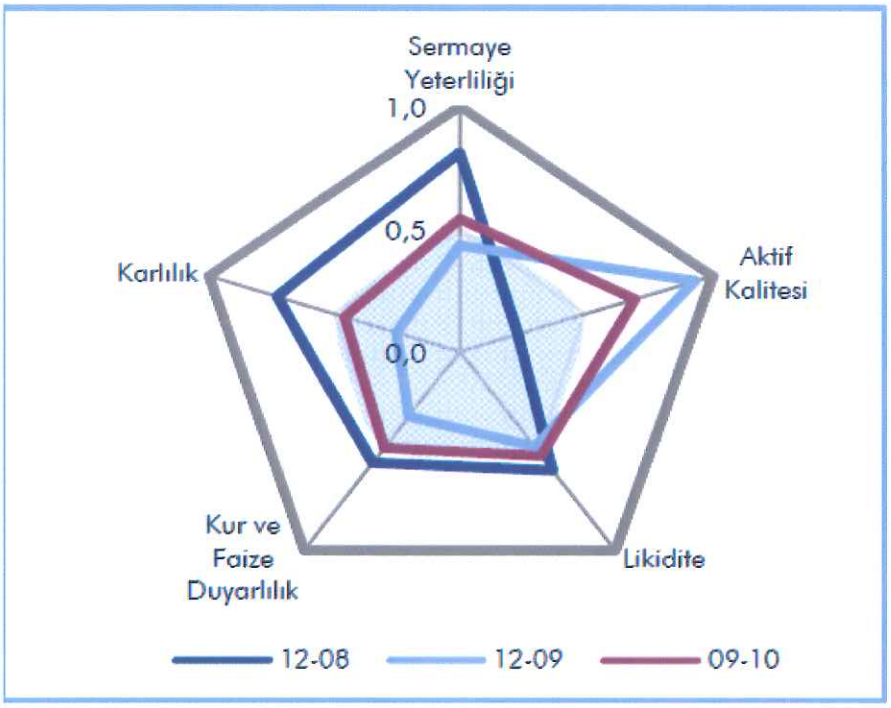

Şekil 3: Bankacılık Sektörü Makro Gösterimi

Kaynak: TCMB, Finansal İstikrar Raporu, 2010

Şekil 3'de bankacılık sektörü makro gösterimi verilmiştir. Bankacılık sisteminin sağlamlığına ilişkin göstergeler, makro çerçevede incelendiğinde genel olarak sektörün sağlamlığına işaret etmektedir. Krizden çıkış sürecinde iktisadi faaliyetteki toparlanma ve düşük düzeyde seyreden faiz oranları sonucunda sorunlu kredi oranları gerilemiştir. Bankacılık sektörünün yurt dışından kaynak sağlama imkânları iyileşirken, kamu menkul kıymetlerinin bilanço içindeki payı azalmıştır. Kredi kalitesindeki iyileşmeye rağmen net faiz marjındaki daralmayla birlikte, kârlılık performansı göstergeleri düşüş eğilimine girmiş, kredilerin hızlı artışıyla hâlâ asgari ve hedef rasyoların üzerinde olmakla birlikte sermaye yeterlilik oranı gerilemiştir. Tüm bunlara bağlı olarak, endeks son dönemlerde göreli olarak düşük seviyede seyretmiştir (TCMB, 2011).

3.6 TÜRK BANKACILIK SEKETÖRÜ PERFORMANSININ DÜNYA ÜLKELERİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI

Türk bankacılık sistemi, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin finansal performans açısından Uluslararası Para Fonu tarafından yayınlanan finansal sağlık göstergeleri esas

alınarak, 2005-2010 yılları arasında karşılaştırmalı oran analiziyle performansları değerlendirilmiştir. Analizde aktif ve öz kaynak kârlılık oranları, sermaye yeterlilik oranı, aktif kalitesini ölçmek amacıyla kredilerin takibe dönüşüm oranına bakılmıştır.

3.6.1 Aktif ve Özkaynak Kârlılık Oranları

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin aktif kârlılıkları değerlendirildiğinde, Türkiye'nin 2005-2010 yıllarında yüksek performans gösterdiğini görebiliyoruz. Amerika'da aktif kârlılık oranının 2005 ve 2006 yıllarında %1,8 olmasına rağmen, krizin başlamasıyla aktif kârlılık oranında düşüş görülmüş hatta 2008 ve 2009 yıllarında -0,1% zarar etmiştir. Buna karşılık Türkiye'nin aktif karlılığı kriz öncesi artış göstererek 2007 yılında %2,6 oranına ulaşmış daha sonra krizin etkileriyle %1,8'e kadar gerilemiştir. Türkiye'de maliye ve para politikaları sonucunda 2009 yılının ikinci çeyreğinden itibaren ekonomi göreli bir toparlanma eğilimine girmiştir. Dolayısıyla aktif kârlılığında %30 artış yaşanmıştır. Genellikle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ayrımı yaptığımızda gelişmiş ülkelerin krizden daha fazla etkilendiğini görmekteyiz. Bunun ana nedeni olarak gelişmiş ülkelerde mortgage piyasasının daha geniş ve karmaşık olması, aynı zamanda mortgage kredilerine dayalı menkul kıymetlerin bu ülkelerde daha geniş yayılmış olması ileri sürülmektedir. 2009 yılında dünya ekonomisinin toparlanma eğilimine girdiği bir dönemde Türkiye'nin krizi daha çabuk atlattığı görülmektedir. %2,4 aktif kârlılık düzeyi ile tablodaki ülkeler arasında en yüksek seviyeye ulaşmıştır.

Tablo 33: Seçilmiş Ülkelerde Aktif Kârlılığı, (Net dönem karı (zararı)/Toplam Aktifler

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
ABD	1.8	1.8	1.2	-0.1	-0.1	0.9
İngiltere	0.8	0.5	0.4	-0.4	0.1	0.2
Yunanistan	0.9	0.8	1.0	0.2	-0.1	-0.5
İtalya	0.7	0.8	0.7	0.3	0.2	...
Japonya	0.6	0.5	0.3	-0.3	0.2	0.4
İsviçre	0.9	0.9	0.7	0.3	0.5	...
Fransa	0.6	0.6	0.4	0.0	0.4	0.6
Almanya	0.5	0.5	0.3	-0.1	0.2	...
Rusya	3.2	3.3	3.0	1.8	0.7	1.9
Çin	0.6	0.9	0.9	1.0	0.9	1.0
Hindistan	0.9	0.9	0.9	1.0	1.1	1.1
Arjantin	0.9	1.9	1.5	1.6	2.3	2.8
Brezilya	3.0	2.7	2.9	1.4	1.9	2.1
Meksika	2.3	2.8	2.3	1.4	1.5	1.8
Venezüella	3.7	3.0	2.6	2.5	1.5	1.8
Türkiye	1.5	2.3	2.6	1.8	2.4	2.2

Kaynak: IMF

Aşağıdaki tabloda gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin 2005- 2010 yıllarında özkaynak kârlılığı gösterilmiştir. Krizin bütün ülkelerde, özellikle gelişmiş ülkelerin özkaynak kârlılıklarını etkilediğini görmekteyiz. Çoğu gelişmiş ülkede bu oran 2008 yılında eksi düzeye inmiştir. İngiltere bankalarının özkaynak kârlılığına bağlı olarak daha çok -10,3 oranında zarar ettiği sonucuna varmaktayız. Gelişmiş ülkelerden Yunanistan krizden sonra toparlanamadığını hatta 2010 yılında bile negatif kârlılık göstererek krizden en çok etkilenen ülkelerden biridir. Türkiye'de bu oran 2005-2007 yıllarında artış eğiliminde olmuş, 2008 yılında krizin etkileriyle azalarak %15,5 düzeye inmiştir. 2009 yılında toparlanarak yeniden %18,2 düzeyine ulaşmıştır.

Tablo 34: Seçilmiş Ülkelerde Özkaynak Kârlılığı, (Net dönem karı (zararı)/Özkaynaklar)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
ABD	17.8	17.2	11.2	-1.6	-0.6	8.2
İngiltere	11.8	8.9	6.2	-10.3	2.6	3.9
Yunanistan	15.9	12.7	14.8	3.2	-1.5	-8.4
İtalya	9.7	14.3	12.8	4.5	3.6	...
Japonya	10.9	8.5	6.1	-6.9	4.7	8.3
İsviçre	18.0	17.2	13.7	4.9	7.3	...
Fransa	11.8	14.0	9.8	-1.0	8.2	13.3
Almanya	14.3	11.9	6.5	-2.5	5.0	...
Rusya	24.2	26.3	22.7	13.3	4.9	12.5
Çin	15.1	14.9	16.7	17.1	16.2	17.5
Hindistan	13.3	12.7	13.2	12.5	13.1	12.5
Arjantin	7.0	14.3	11.0	13.4	19.2	24.3
Brezilya	29.8	27.6	28.9	14.9	20.4	21.7
Meksika	27.1	31.2	24.1	14.8	15.2	16.8
Venezüella	32.5	31.6	32.4	29.4	16.9	20.0
Türkiye	10.9	19.1	19.6	15.5	18.2	16.4

Kaynak: IMF

3.6.2 Sermaye Yeterlilik Rasyosu

Türk bankacılık sektörünün Amerika ve Avrupa bankaları kadar krizden etkilenmemesinin esas sebeplerinden biri sağlam sermaye yeterlilik rasyosuna sahip olmasıdır. Sermaye yeterlilik rasyosunun gelişmiş ülkelerde ortalama %12 düzeyinde olduğu görülmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde bu oranın Çin hariç, yıllar itibariyle daha yüksek olduğu görülmektedir. Tablodan da görüldüğü gibi Türkiye'nin sermaye yeterlilik rasyosu itibariyle diğer ülkelerden daha güçlü bir konumda olmuştur. Aralık 2008 döneminde %18 olan oranın Aralık 2009 i %21 seviyesine kadar yükselişi

gerçekleşmiştir. Krize rağmen sektörün bu anlamda güçlü konumunu pekiştirdiği görülmektedir.

Tablo 35: Seçilmiş Ülkelerde Sermaye Yeterliliği Rasyosu

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
ABD	12.9	13.0	12.8	12.8	14.3	15.3
İngiltere	12.8	12.9	12.6	12.9	14.8	15.9
Yunanistan	13.2	12.2	11.2	9.4	11.7	11.4
İtalya	10.6	10.7	10.4	10.8	12.1	12.3
Japonya	12.5	13.3	12.3	12.4	15.8	16.7
İsviçre	12.4	13.4	12.1	14.8	17.9	...
Fransa	11.3	10.9	10.2	10.5	12.4	12.3
Almanya	12.2	12.5	12.9	13.6	14.8	16.1
Rusya	16.0	14.9	15.5	16.8	20.9	18.1
Çin	2.5	4.9	8.4	12.0	11.4	12.2
Hindistan	12.8	12.3	12.2	13.0	13.2	13.6
Arjantin	15.3	16.8	16.8	16.8	18.6	17.7
Brezilya	17.9	18.9	18.7	18.2	18.8	17.8
Meksika	14.3	16.2	15.9	15.3	16.5	16.9
Venezüella	15.3	14.3	12.9	13.4	14.0	13.2
Türkiye	23.7	21.9	18.9	18.0	20.6	19.0

Kaynak: IMF

3.6.3 Aktif Kalitesi

Aktif kalitesine ilişkin en temel gösterge olan takibe dönüşüm oranı gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler bazında aşağıdaki tabloda verilmiştir. Gelişmiş ülkelerde krizin etkisiyle aktif kalitesinde bozulmalar yaşanmış ve kredilerin takibe dönüşüm oranlarında yükselme olmuştur. Kredilerin takibe dönüşüm oranı en yüksek %7,7 oranla gelişmiş ülkelerden Yunanistan'da görüldüğü halde, %0,4 oranla İsviçre aktif kalitesi itibariyle en iyi performans sergilemiştir. Krizden önce ve kriz döneminde Çin kredilerin takibe dönüşüm oranıyla dikkat çekmektedir. Şöyle ki, 2005 yılında %8,6

oranla en kötü performans gösterdiği halde 2009 yılında İsviçre'den sonra %1,6 oranla en iyi performans sergilemiştir. Türkiye'de 2005- 2007 yıllarında azalma eğiliminde olduğu halde, 2008 ve 2009 yıllarında sürekli artış gösteren sektörün takipteki alacaklarında 2010 yılında başlayan düşüş eğilimine dönmüştür.

Tablo 36: Seçilmiş Ülkelerde Aktif Kalitesi, (Takipteki krediler/toplam krediler)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
ABD	0.7	0.8	1.4	3.0	5.4	4.9
İngiltere	1.0	0.9	0.9	1.6	3.5	4.0
Yunanistan	6.3	5.4	4.5	5.0	7.7	10.0
İtalya	5.3	4.9	4.6	4.9	7.0	7.6
Japonya	1.8	1.5	1.4	1.6	1.7	1.8
İsviçre	0.5	0.3	0.3	0.5	0.4	...
Fransa	3.5	3.0	2.7	2.8	3.6	4.2
Almanya	4.1	3.4	2.7	2.9	3.3	...
Rusya	2.6	2.4	2.5	3.8	9.5	8.2
Çin	8.6	7.1	6.2	2.4	1.6	1.1
Hindistan	5.2	3.3	2.5	2.3	2.3	2.4
Arjantin	5.2	3.4	2.7	2.7	3.0	1.9
Brezilya	3.5	3.5	3.0	3.1	4.2	3.1
Meksika	1.5	1.8	2.4	3.0	2.8	2.0
Venezüella	1.1	1.1	1.2	1.9	3.0	3.4
Türkiye	5.0	3.9	3.6	3.8	5.6	3.8

Kaynak: IMF

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

RİSK YÖNETİMİ VE BANKACILIKTA RİSK ÇEŞİTLERİ

1980'li yılların sonlarına doğru ilkeleri belirlenen Risk Yönetimi Prensipleri, insan doğasının getirdiği hırs ve kazanç duyguları ile bilgi teknolojisinin gelişimi neticesinde, anlık olarak modellenen karmaşık finansal ürünler yardımıyla her kriz öncesinde önemli ölçüde göz ardı edilmiştir. Kredi piyasalarında yatırımcı güveni ortadan kaybolurken, likidite, piyasa, kredi, karşı taraf, spesifik, ülke riskleri şeklinde ifade edebileceğimiz bir çok risk türü artık birbiri ardına gerçekleşmiş bulunmaktadır. Dünyada ve Türkiye'de performans değerlendirilmesi bölümünde gelişmiş ülkelerin küresel finansal krizden daha fazla etkilendiklerini gördük. Bu bizi başka bir konuya getirmekle yanı sıra küresel finansal kriz süresince ortaya çıkan finansal başarısızlıklar, etkin risk yönetiminin önemini bir kez daha gündeme getirmiştir. Mevcut krizin temelinde yer alan asıl neden risk yönetiminin yapılmayışı değil risk yönetim anlayışının etkin olarak süreçlere yansıtılamaması fikri tartışılmaktadır. Gözetim otoritelerinin sistemi izleme ve müdahale usulleri kuvvetlendirilirken, özel sektörün risk alma kapasitesi ve düzenleyici otoritelerin risk algılama ve yönetme usulleri de tekrar değerlendirilmektedir. Çalışmanın bu bölümünde riskin tanımı, bankaların karşılaştıkları çeşitli riskler, risk yönetiminin önemi, gelişimi ve kriz döneminde risk yönetimi incelenecektir.

4.1 RİSK TANIMI

Risk kavramı ile günlük hayatımızda daha sık karşılaşmamızın nedeni, dünyamızın her geçen gün daha yoğun bir fırsatlar evrenine dönüşmesi ve buna bağlı olarak daha fazla tehdit unsuru içeriyor olmasıdır. Literatürde risk kavramının tanımı üzerinde kesin bir birlik yoktur. Genel bir ifadeyle risk, gelecekte ne olacağı hakkında belirsizlik olarak tanımlayabiliriz (Coyle, 2000). Geniş bir çerçeve içinde bakıldığında, planların başarısız olma olasılığı, hatalı karar alma tehlikesi, zarar etme veya kâr etmeme gibi durumları genel olarak "risk" diye adlandırmak mümkündür (Bolak, 2004). Risk belirsizlikle aynı

değildir. Belirsizlik rastgele gelirleri ifade ediyorsa, risk servet üzerinde ters etkiyi gösteriyor. Risk yalnız belirsizliğin servet üzerinde ters etki yaparak kayba yol açtığı zaman oluşuyor (Bessis, 2009).

Risk denilince yaygın olarak tehdit anlaşılmaktadır. Oysa risk kavramı, fırsatları da içermektedir. Bu anlayış, risk kelimesinin Çince orijinli olması ve Çincede her iki anlamı da içeriyor olmasına dayandırılmaktadır. Risk kontrol edilmesi gereken olumsuz bir faktördür geleneksel bakış açısından farklı olarak, yeni bakış açısında riskin bir fırsat olduğu belirtiliyor. Risk yönetimi kapsamında ele alınan değerlendirmelerde, riskin fırsatları da içerdiği kabul edilmektedir (Derici ve diğerleri, 2007). Riskten kaçmanın neredeyse imkânsız olduğu günümüz koşullarında risklerin yönetimi daha fazla önem kazanmaktadır. Riski sadece olumsuz ve kaçınılması gerekli durum olarak kabul etmek doğru yaklaşım olmamakla yansıra aynı zamanda fırsatları göz ardı etmek olacaktır. Sonuçta modern risk yönetimi yaklaşımlarının eğilimi risklerin zararını en aza indirerek en fazla faydayı sağlamağa yöneliktir.

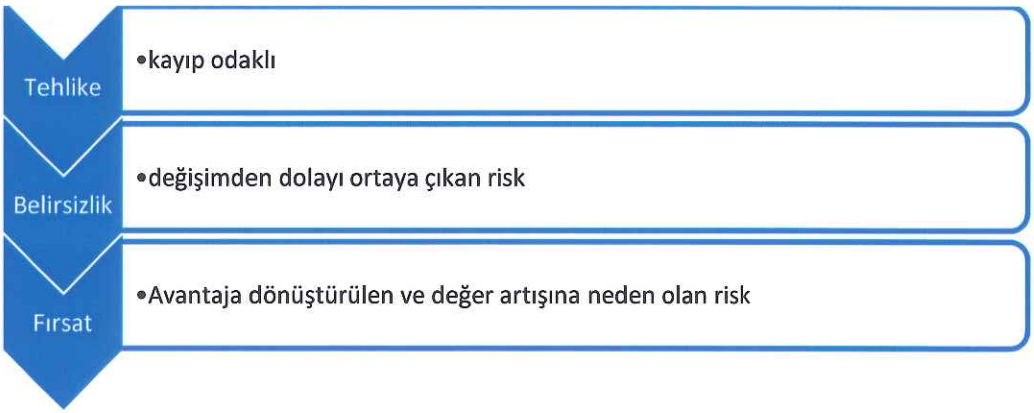

Şekil 4: Risklerin Yapısı

Kaynak: Privatewaterhousecoopers, 2007

4.2 BANKACILIK SİSTEMİNDE RİSK ÇEŞİTLERİ

Dünyadaki ve Türkiye'deki bankalar yakın geçmişte, kredi portföylerindeki bozulmalar, alınan faiz oranları pozisyonları veya türev piyasalarda alınan korumasız pozisyonlar nedeniyle aniden oluşan büyük kayıplar yaşamışlardır. Bu yüzden bankalar, sahip oldukları riskleri belirlemek, tanımlamak ve bu riskleri finansal enstrümanları etkin bir şekilde kullanarak sınırlandırmak durumunda kalmışlardır. Bankacılık doğası gereği geniş ölçüde risk alımı gerektiren bir sektördür. Genel olarak bankaların karşılaştıkları riskleri üç kategoride toplamak mümkündür. Bunlar, piyasa riski, kredi riski ve operasyonel riskler olarak ifade edilebilir. Piyasa riski kategorisi altında makro değişkenlerden kaynaklanan riskler yer alır. Bunlar faiz oranı riski, döviz kuru riski likidite riski, hisse senedi riski, piyasa fiyat ve oranlarına ilişkin diğer riskler.

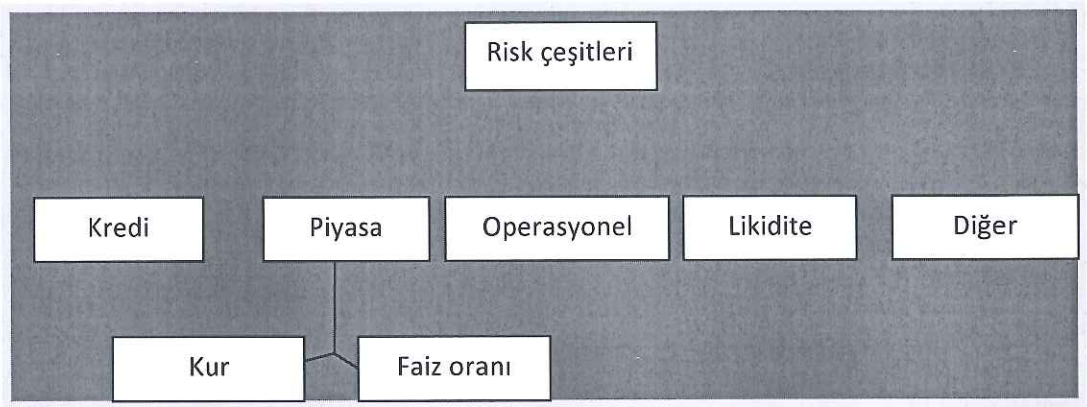

Şekil 5: Bankacılıkta Risk Çeşitleri

4.2.1 Kredi Riski

Kredi riski farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Bir tanıma göre kredi riski, ödenmeme veya geç ödemeden dolayı net kâr ve öz varlığın piyasa değerindeki olası değişimdir (Mandacı, 2003).

Tasarruf sahipleri ile yatırımcılar arasında aracılık görevini yapmak, kredi vermek bankaların en temel özelliklerinden biridir. Kredi işlemleri, bankaların ödünç alanların kredibilitesi konusunda doğru kararlar vermesini gerektirir. Bu kararlar her zaman doğru olmayabilir ya da ödünç alanların kredibilitesi çeşitli faktörlere bağlı olarak zaman içerisinde azalabilir. Aracılık fonksiyonun bir sonucu olarak bankalar kredi riskine maruz kalmaktadırlar. Çünkü bankalar tasarruf sahiplerinden mevduat olarak alıp yatırımcıya plase ettikleri paraların yatırımcı tarafından ödenmeme riskini kendileri taşırlar ve riski mevduat sahiplerine yansıtmamaktadırlar. Elbette bankalar taşıdıkları bu riskten dolayı kazanç elde etmektedirler. Mevduata ödenen faiz ile krediden alınan faiz arasındaki fark kazancı oluşturmaktadır.

Yalnızca kredi işlemlerinde değil, diğer bilanço dışı işlemlerde de bankalar kredi riskine maruz kalabilirler. Bu işlemlere interbank işlemleri, kabuller, ticaret finansmanı, döviz işlemleri, swap işlemleri, bonolar, opsiyonlar, garanti ve kefaletler gösterebiliriz (TBB, 1999). Önemli temel bankacılık problemleri, bankaların aktif kalemlerindeki zararları doğru tespit ederek yeterli karşılığı ayıramamaları ve faiz gelirlerindeki ertelemeyi zamanında hesaplarına geçirememelerinden kaynaklanmaktadır.

Kredi riski, az sayıda önemli müşterinin temerrüde düşebilecek büyük kayıplarla karşılaşmasından sonra önemli hale gelmeye başlamıştır. Kredi riskleri genelde risk dereceleri ile değerlendirilir. Riskin iki boyutu vardır. Birincisi risk miktarı, yani riskten dolayı kaybın miktarı, İkincisi, riskin kalitesi, Bu, derecelerle ölçülür. Dereceler içsel (bankanın kendisi) ya da dışsal (derecelendirme kuruluşlarının verdiği dereceler) olabilir. Riskin kalitesi temerrüde düşme ihtimali olan riskin temerrüde düşme ihtimalini kantitatif etme sürecidir. Bankanın elinde derece, sınıflar ve bu müşterinin eski bilgileri olmakla bu kayıp hakkında karar vermeyebilir. Çünkü bu kayıp garantiye bağlı olabileceği gibi üçüncü tarafa ya da iflastan sonra varlıkların likiditelerine bağlı

olabilir. Bu bakımdan kredi riski bankacılık sektörünün karşılaştığı hem en eski hem de çok boyutlu risklerdendir (Bessis, 2002).

Kredi işlemleri bankacılığın esas faaliyetlerinden olmakla birlikte kredi riskine son yıllarda daha fazla önem verilmeye başlanmıştır. Bankacılık tarihinde bu seviyeleri bulmayan bu önem ve gösterilen ilgi bankacılık sektöründe gelişen olaylardan kaynaklanmaktadır. Kredi riskine verilen önemin nedenleri su şekilde sıralanabilir:

Globalleşme ve sermaye piyasalarının gelişmesine rağmen kredi alan firmaların kredi derecelerinin düşük olması, bankacılıkta rekabetin artması ile faiz oranları veya makaslarının azalması, ekonomideki resesyonların artması ile iflasların çoğalması kredi işlemlerinin daha dikkatli işlem görmesine neden olmuştur. Kredi işlemlerinde bir başka unsur teminattır. Son yıllarda kredi işlemlerinde teminat değerlerinin düşmesi ve volatilite göstermesi kredi riskini artırmaktadır (Saunders ve Allen, 2002).

Bir banka başarısızsa çoğu zaman bunun nedeni kötü kredilerdir. Faiz oranı riski hem yukarıya hem de aşağıya doğru olduğu halde, kredi riski hep aşağıya doğrudur. Olabilecek en iyi durum kredilerin faiziyle birlikte geri ödenmesidir. Olabilecek en kötü durum faiz ve kredinin tümünün kaybedilmesidir. Bankanın kendisinin kredi riskine karşı koruması iki şekilde olabilir. Banka kredi verirken dikkat edebilir, ikincisi banka krediyi farklılaştırabilir. Banka iflasları genellikle bankaların ihtiyatsız ödünç vermelerinin ve ödünç verirken farklılaştırma yapmamalarının bir sonucu olarak meydana gelmektedir (Parasız, 2009).

Son yıllarda yaşananlar kredi risk yönetiminin önemini ortaya koymaktadır. Kredi risk yönetiminin amacı uygun parametreler içinde bankanın maruz kalabileceği riskleri yöneterek bankanın risk ayarlı getirisini maksimize etmektir. Bankalar portföylerindeki tüm kredi risklerini ve bireysel kredilere ve işlemlere ilişkin risklerini yönetmek durumundadırlar (TBB, 1999). Dünyadaki uygulamalardan edinilen tecrübeler, kredi kalitesindeki zayıflık ve yetersiz kredi risk yönetiminin banka iflasları ve bankacılık krizlerine yol açan en önemli faktörler olduğunu göstermektedir. Bu nedenle, kredi risklerinin yapısı ve kredi risk yönetimi uygulamalarının yeterliliğini içermek üzere bankaların kredi risk profillerine ilişkin bilgi, piyasa katılımcıları ve denetim otoritelerinin bankaların mevcut durumunu, performansını ve uzun dönemdeki

faaliyetlerini sürdürebilme yeterliliğini değerlendirmeleri açısından son derece önemlidir. Bu bilgi aynı zamanda tüm bankacılık sisteminin etkinliği ve güvenirliliğinin değerlendirilmesi açısından da önem taşımaktadır (TBB, 1999).

Kredi riski bir banka için kritik önem taşımaktadır. Kredi taksit ödemelerindeki gecikmeler, kredilerin yeniden yapılandırılması ya da farklı sebeplerden dolayı borçlunun iflası gibi geri dönüşü etkileyen olaylar bankanın nakit akışlarını boza bilmektedir (Bessis, 2009). Kredi riskinin doğru hesaplanması gereklidir. Şimdi kredi riskinde kullanılan bazı terimlerin anlamına bakalım.

Temerrüde düşme olasılığı (Probability of Default = PD) : müşterilerinin temerrüde düşme, yani kredilerini geri ödeyememe olasılığıdır.

Temerrüt halinde kayıp (LGD): kredi müşterisinin temerrüde düşmesi durumunda bankanın karşılayacağı kayıp miktarının, toplam temerrüde düşen kısma oranıdır.

Temerrüt anında riske maruz kredi (EAD): müşterinin temerrüt anındaki kredi bakiyesidir.

Beklenen kayıp (EL) : temerrüt halinde karşılaşılacak olan ortalama kredi kaybını ifade eder.

$$EL = PD \times LGD \times EAD \tag{4.1}$$

Beklenmeyen kayıp (UL): beklenen kaybın standart sapması veya kaybın volatilitesi olarak ifade edilir (Eratay, 2003).

Kredi riski ölçüm yöntemlerinde son yıllarda önemli gelişmeler gözlenmektedir. Günümüzde bankalar oldukça teknik kredi riski ölçüm yöntemleri geliştirmek için büyük çaba ve zaman harcamaktadırlar. Kredi riski ölçümünde kullanılan yöntemleri temel olarak "Geleneksel yöntemler", " Yeni modeller" ve "Düzenleyici otoritelerin önerdikleri yöntemler" başlıkları altında toplanmaktadır.

Geçmiş yıllarda kredi riskinin ölçümünde yoğun olarak kullanılan öznel modellere ekspertiz modeller denmiştir. Bu modelde kredi kararını, direkt olarak şubede kredilerden sorumlu yetkili vermektedir. İçsel olarak, bu kişinin kredi tahsisi konusundaki ekspertizi, öznel değerlendirmesi ve bazı temel faktörlere verdiği ağırlık,

kredi kararının verilmesinde en önemli belirleyiciler olarak karsımıza çıkmaktadır. Aslında bir kredi eksperinin dikkate alabileceği faktörler sonsuz sayıda olabilmektedir, ancak genel kabul görmüş ekspertiz sistemlerinden bir tanesi "Beş C" modelini kullanmaktadır. Bu modelde eksper beş ana faktörü analiz etmekte ve bir kredi kararına varmaktadır:

1. Karakter (Character): Şirketin itibarı hakkında bir göstergedir, alınan kredilerin geri ödeme isteğini ve geri ödeme tarihçesini içermektedir. Özellikle, şirketin yasının geri ödeme davranışı üzerinde olumlu etkisi olduğu ampirik olarak kanıtlanmıştır.

2. Sermaye (Capital): Öz sermaye tutarı ve öz sermayenin toplam borçlara oranı (kaldıraç oranı) iflas olasılığının öncü göstergeleri olarak algılanmaktadır. Yüksek kaldıraç oranı, iflas olasılığının daha yüksek olduğunu göstermektedir.

3. Kapasite (Capacity): Geri ödeme yeteneği, şirketin kazancının değişkenliği ile yakından ilgilidir. Eğer kredinin geri ödemeleri sabit bir biçimde devam ediyor, ancak şirketin kazancı değişkenlik gösteriyor ise, şirketin borcunu ödemede zorlanacağı durumlar olabilecektir.

4. Teminat (Collateral): Temerrüde düşme durumunda banka, borçlu tarafından rehin edilen teminatı kullanma hakkına sahiptir. Teminat gösterilen kıymetin piyasa değeri yükseldikçe, kredinin tahsil edilmeme riski azalmaktadır.

5. Ekonomik Koşullar (Cycle-Economic Conditions): Ekonomik koşulların durumu, kredi riskinin değerlendirilmesinde, özellikle ekonomik dalgalanmalardan çok etkilenen endüstrilerde çok önemli olacaktır. Örneğin dayanıklı mallar sektörü ekonomik koşullara tüketim malları sektörüne göre daha duyarlı olacaktır. Benzer şekilde, uluslararası rekabet koşullarına duyarlı olan sektörlerdeki şirketler de ekonomik koşullara daha duyarlı olacaktır (Altman ve Saunders, 1998).

Kredi skorlama modelleri, borçlunun gözlemlenebilen özellikleri hakkındaki veriyi yâ da temerrüt ihtimalini hesaplamak için yâ da borçluları farklı temerrüt gruplarına ayırmak için kullanılır. Kredi skorlama uygulamasının amacını, kredi veren kuruluşa başvuran müşterinin beyan ettikleri hususların istatistikî yöntemler kullanmak suretiyle bilgisayar teknolojisinden faydalanarak objektif kriterlere göre risk ve kredi

değerlemesinin yapılabilmesi olarak tanımlamak mümkündür. Kullanılan istatistikî tekniklerin, müşteri hakkında edinilmeye çalışılan verilerin hepsi, müşterinin risk düzeyini ya da başka yaklaşımlara göre ya da kredi değerliliğini tespit etmeye yönelik çabalar manzumesidir. Cevap bulunmaya çalışılan temel soru; başvuru sahibinin ihtiyacı olan kredi tutarı, razı olduğu koşullarla öngörülen sürede ödeme olasılığıdır. Bir adım ötesinde skorlama tekniği, başvuru sahibinin kaç defa gecikmeye düşebileceğini öngörmede de kullanılmaktadır. Belirli bir kişinin almış olduğu krediyi ödeyip ödemeyeceğini bilmek olanaksızdır, ancak aldığı puana göre bir grubun ödeme olasılığı tahmin edilmeye çalışılmaktadır ki teknik iyi uygulandığında bunu belirlemekte başarılıdır (Halisdemir, 2002).

Kredi riskinin ölçülmesinde diğer yöntemler düzenleyici otoritelerin önerdiği yöntemlerdir. Basel-1 sermaye yeterliliği uzlaşısının, kredi riskinin ölçümünde kullandığı metodoloji hayli basittir. Muhtemelen, uzlaşının tüm dünyada hızla genel kabul görmesinin ve uluslararası standart haline gelmesinin ardındaki en temel sebep de kredi riski ilgili bu uygulama kolaylığıdır. Basel-1 uzlaşısı %0, %20, %50, %100 olmak üzere dört kredi riski ağırlığı saptamıştır.

Basel 2'de kredi riskinin ölçülmesi için iki ana yaklaşım önerilmektedir;
"Standart (Sandardized) Yaklaşım", temel ve gelişmiş "İçsel Derecelendirmeye dayalı (Internal Rating Based) Yaklaşım" (Eratay, 2003).

4.2.2 Piyasa Riski

Piyasa riski, genel anlamda, bankaların bilanço içi ve bilanço dışı hesaplarında takip ettikleri varlık ve pozisyonların cari piyasa (pazar) değerinin düşmesi nedeniyle zarara uğraması ihtimali olarak tanımlanmaktadır (Altıntaş, 2006).

Piyasa riski, bankaların alım-satım hesapları içerisinde yer alan çeşitli finansal varlık ve yükümlülüklere ilişkin pozisyonların değerinde faiz oranları, hisse senedi ve yatırım fonu fiyatlarındaki değişimler, bankanın tüm yabancı para varlık ve yükümlülükleri değerinde ise döviz kurlarındaki değişimler nedeniyle meydana gelebilecek ve sermayelerini veya gelirlerini olumsuz yönde etkileyebilecek zarar riskini ifade

etmektedir. Bankaların ticari portföyleri dâhilinde çeşitli alanlara yapmış oldukları plasmanların ortak özelliği, bunların piyasa fiyatları ile değerlenmesidir. Dolayısıyla piyasa koşullarında ortaya çıkacak her türlü dalgalanma yatırım araçlarının fiyatlarında değişime neden olacak, bu değişimler ise bankalar açısından potansiyel getiriler yanında kayıplara da yol açabilecektir. Bu çerçevede, finansal piyasalardaki dalgalanma ve şoklardan kaynaklanan faiz oranı, kur ve hisse senedi fiyat değişimlerinin dikkatle izlenmesi ve değerlendirilmesi bankalar açısından büyük önem taşımaktadır (BDDK, 2006).

Piyasa riskine ilişkin değerlendirmelerde piyasa faiz oranı riski, hisse senedi pozisyon riski ve kur riski için riske maruz pozisyon tutarlarındaki, risk faktörlerine duyarlılıklardaki ve risk faktörlerindeki gelişim değerlendirilmektedir. Ayrıca faiz oranı ve hisse senedi pozisyon riski için yapılacak analizler, genel piyasa hareketlerinden kaynaklanan "genel piyasa riski" ile ilgili menkul kıymet ihraç eden tarafın kredi kalitesindeki değişmelerden kaynaklanan "spesifik risk" alt bileşenleri açısından ikili bir ayırıma tabi tutulmaktadır (BDDK, 2006)

Bankalarca tutulan finansal varlık ve pozisyonların cari piyasa değerini etkileyecek beş temel fiyat değişkeni bulunmaktadır:

- Piyasa faiz oranları (ikinci el bono ve tahvil ve türev fiyatları)
- Hisse fiyatları
- Döviz fiyatları
- Döviz kurları
- Altın, kıymetli diğer madenler ve emtia fiyatları (Altıntaş, 2006).

Piyasa riskinin ne demek olduğunu anlamak için, bir bankanın bilançosunu nominal değerinden daha çok piyasa değeri koşullarında düşünmek faydalıdır. Bunu bir örnekle açıklamağa çalışalım:

Bankamızın elinde 1 milyar liralık bir yıl vadeli hazine bonosu olduğunu düşünelim. Hazine bonolarının nominal değeri (banko bilançosundaki değeri) 1 milyar liradır. Eğer piyasa faiz oranı değişirse bundan nominal değeri etkilenmeyecektir. Ancak bankamız elimdeki bu hazine bonolarını satmak istediğinde defter değeri gerçek değerini ifade etmeyecektir. Şöyle ki, eğer hazine bonolarının piyasa faiz oranı %10'sa o takdirde

hazine bonosunun piyasa değeri 1/1.10= 909.091 liradır. Böylece, eğer piyasa faiz oranı %8 ise, o takdirde 1 milyon liranın piyasa değeri 1/ 1.08 = 925.926 liradır (Parasız, 2009).

Piyasa riskleri bağımlı ve bağımsız risk grubu olmak üzere iki bölümde incelenebilir. Bağımlı riskler finansal enstrümanların fiyat hareketlerinden etkilenen risklerdir. Hisse senedi fiyatları, faiz oranları, döviz kurları ve paritelerdeki değişim bu risk kategorisini etkiler. Bu gruba dahil olan riskleri lineer modellerle ölçülebilir. Bağımsız riskler ise diğer geri kalan risk gruplarını içermektedir (Bolgün ve Akçay, 2003).

4.2.3 Faiz Oranı Riski

Türkiye'de faaliyet gösteren bankaların pozisyonları incelendiğinde piyasa riski kapsamında olmak üzere iki önemli alt risk faktörü dikkate alınabilir. Bunlar faiz ve döviz riskidir. Bankalar taşıdıkları finansal kıymet pozisyonlarının vade yapıları itibarı ile sürekli olarak faiz riskine açık olan kurumlardır. Banka müşterilerinin faiz riskine karşı, kendi tedbirlerini alabildikleri gelişmiş finansal piyasalarda faiz riski yönetiminin önemi artmaktadır (Bolgün ve Akçay, 2003).

Faiz oranı riski, bankaların faiz oranlarındaki değişiklikler nedeniyle zarara uğraması tehlikesidir. Faiz oranı riskinin bankacılıkta kabul edilmesi oldukça doğaldır ve bu durum karlılığın ve hisse değerindeki artışın önemli bir nedeni olabilir. Banka gelirleri ve sermaye tabanı için aşırı faiz riski büyük tehdit oluşturabilir. Faiz oranlarındaki değişmeler, banka gelirlerini, bankanın net faiz gelirlerindeki ve diğer faize duyarlı gelirlerinde ve faaliyet giderlerinde değişimlere yol açarak etkilemektedir. Faiz oranlarındaki değişmeler, banka varlıklarının, yükümlülüklerinin ve bilanço dışı araçlarının temel değerini de etkiler, çünkü gelecekteki nakit akımlarının değeri (ve bazı durumlarda, nakit akımlarının kendisi) faiz oranları değiştikçe değişmektedir. Faiz oranını ihtiyatlı sınırlar dâhilinde tutmaya çalışan etkili bir risk yönetimi bankaların güvenliği ve sağlamlığı açısından oldukça önemlidir (TBB, 1997).

Piyasadaki faiz oranları çeşitli nedenlerle değişkenlik gösterir. Finansal enstrümanların bir kısmı piyasa koşullarından anında etkilendiği gibi sabit oranlı ürünler de bulunmaktadır. Sabit oranlı ürünler de vadeleri geldiğinde piyasa koşullarına göre yeniden fiyatlanır. Yani iki fiyatlama işlemi arasında piyasada değişkenlik gösteren faizler belirli bir dönem için sabitlenir. Ancak bankaların toplam varlık ve yükümlülükleri için fiyatlama işlemleri arasındaki süre değişkenlik gösterir. Bankalar bu süre içinde sabitledikleri faiz oranı ile piyasada belirecek faiz arasında sapma kadar risk üstelenirler (Şişman, 2011).

Bir finansal kuruluşun net faiz getirisindeki değişim birçok faktöre bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu faktörler temel olarak; "yeniden fiyatlama riski", "baz oran riski", "getiri eğrisi riski", "opsiyon riski" olarak gruplanabilir. Faiz oranı riskinin nedenlerinden kısaca bahsedecek olursak.

1. Yeniden fiyatlandırma riski: Bankalar ve diğer finansal aracılar faiz riskiyle birçok şekilde karşılaşmaktadır. Aktif ve pasiflerde vade ve faiz uyumsuzlukları nedeniyle yeniden fiyatlama dönemleri oldukça sancılıdır. Bankaların aktifleri uzun vadeli ve sabit faizli olması ve pasiflerinin ise, bu durum tersine kısa vadeli olması yeniden fiyatlama dönemlerini oldukça kritik hale getirmektedir. Örneğin, uzun dönemli sabit orandan bir krediyi kısa dönemli bir mevduatla fonlayan bankanın, faiz oranları yükseldiği takdirde, hem pozisyondan kaynaklanan gelecekteki gelirinde hem de kredi değerinde azalma olacaktır. Bu düşüşün nedeni, kredilerin vadesi boyunca, nakit çıkışlarının sabit oluşudur. Oysa fonlamada ödenen faiz değişkendir ve kısa dönemli mevduatın vadesi dolduktan sonra da yükselir (TBB, 2000).
2. Gelir eğrisi riski: Fiyatlandırmalardaki uyumsuzluklar, bankanın gelir eğrisinin eğiminin ve şeklinin değişmesine yol açar. Bu risk, gelir eğrisindeki beklenmeyen değişmelerin bankanın gelirinde ya da temel ekonomik değerinde ters yönde etkiler oluşturmasıyla ortaya çıkar. Örneğin, 10 yıllık vadesi olan ve 5 yıllık devlet kağıtlarıyla hedge edilen devlet tahvillerinin temel ekonomik değeri, pozisyon, eğri üzerinde bir-birine paralel hareketlerle hedge edilse de, gelir eğrisi dikleştikçe hızla düşer (TBB, 2000).

3. Baz oran riski: Varlık ve yükümlülüklerin faiz oranlarında aynı anda meydana gelen artışlar arasındaki korelasyonun zayıf olması durumudur. Faiz oranlarının birden fazla baz orana ya da endekse bağlı ayarlanması durumunda ortaya çıkmaktadır ve faiz oranlarının paralel olmayan tepkilerinden kaynaklanmaktadır. Buna ek olarak bankaların kendi yönetimi altındaki borçlanma ve borç verme oranları arasındaki farklılık da yine bir baz oran riski doğuracaktır (Şişman, 2011).
4. Opsiyon riski: Opsiyon, sahibine her hangi bir tarihten itibaren belli süre içinde, belirli bir faiz üzerinden borçlanma ya da borç verme hakkıdır. Döviz opsiyonlarında olduğu gibi, burada da opsiyonu edinen opsiyon satıcısına bir prim ödemektedir. Faiz oranları da borsa dışında ve içinde işlem gören opsiyonlar olarak ayrılabilir. Yani borsa ve tezgâh üstü piyasalar olarak iki farklı piyasada alınıp satılırlar. Sabit faiz düzeninin, yerini değişken faize bırakmasıyla faiz riski ortaya çıkmıştır (TBB, 2000).

Bankalar fon piyasasında hem arz hem de talep tarafında yer almaktadırlar. Talep tarafında mevduat toplamakta, arz tarafında da bu fonları kredi olarak dağıtmaktadırlar. Bankalar bu piyasanın her iki tarafında da bulunduklarından piyasada çok sayıda katılımcı olduğundan piyasayı pek fazla etkileme gücüne sahip değildirler ve piyasada fiyat yapıcı değil de daha ziyade fiyat alıcı olarak karşımıza çıkarlar. Bankalar fiyat alıcı bir konumda olduklarında her an piyasada meydana gele bilecek faiz oranı değişikliklerinden dolayı faiz oranı riski ile karşı karşıya gelebilmektedirler. Piyasa faiz oranlarının seviyesi;

- Piyasalarda ödünç verilebilir fon arz talebine
- Ekonomi ile beklentilere
- İzlenen para politikasına
- Borçlananın kredibilitesi (risklilik düzeyi) ile borçlanma enstrümanının likiditesine, göre belirlenmektedir. Dolayısıyla bir bankanın, faiz oranı riskine maruz kalmaması veya riski tamamıyla ortadan kaldırması mümkün değildir (Altıntaş, 2006).

Faiz riskini ölçmek için değişik yöntemler kullanılmaktadır. Basit yeniden fiyatlama boşluk analizlerinden simülasyon tabanlı analizlere kadar geniş bir yelpazede incelenmektedir.

4.2.4 Kur Riski

Kur riski döviz kurlarındaki dalgalanmaların bankaların net döviz pozisyonu, aktif pasif yapıları ve öz kaynak yapıları üzerinde yaratacağı etkiler sonucu oluşabilecek olası kayıpları ifade etmektedir (Şişman, 2011). Döviz kuru riskine açık olunması nedeniyle, bankaların kurlarda ortaya çıkabilecek kestirilemeyen dalgalanmalar nedeniyle nakit akımlarında, gelir ve giderlerinde değişikliklerin ortaya çıkması ihtimali söz konusudur. Kurlardaki değişikliklerin, dövize bağlı sözleşmelerden kaynaklanan, henüz kazanılmamış ve henüz gerçekleşmemiş döviz cinsinden gelir ve giderler üzerindeki etkisi, bankaların gelecekteki kârlılığı üzerinde de belirleyici olmaktadır. Ayrıca, döviz cinsinden varlıkların ve yükümlülüklerin ulusal paraya dönüştürüldükleri veya çevrildikleri döviz kurlarındaki belirsizlikler ile varlıklar fiili olarak satıldığında ya da yükümlülükler geri ödendiğinde kurlarda oluşabilecek belirsizlikler, bankaların maliyet yapısı ve rekabet güçlerini etkileyici unsurlar olaraktan ön plana çıkmaktadır. Döviz kuru riskine açık olunmasından kaynaklanan tüm bu belirsizlikler ise, bankaların likidite krizi ile karşılaşmalarına kadar gidebilecek bir sürecin başlangıcını oluşturmaktadır (Delikanlı, 1999).

Döviz kuru riski, Bretton-Woods Sistemi'nden dalgalı kur sistemine geçiş ve sermaye hareketlerinin serbestleşmesi ile birlikte bankalar açısından en çok üzerinde durulması gereken risk türlerinden birisi olmuştur. Döviz işlemleri hacmi içinde dövizin dış ticarette ödeme aracı olarak kullanımı kadar sermaye hareketleri nedeniyle meydana gelen döviz alım satım işlemlerinde önem kazanmıştır. Bu faaliyetlerin artmasıyla yabancı para cinsinden işlemlerin hacmi gittikçe büyümüştür.

Reel döviz kurunun uzun vadedeki belirleyicisi çeşitli varsayımlar altında satın alma gücü paritesidir. Bu yaklaşıma göre reel döviz kuru, iki ülke arasındaki enflasyon farkı kadar değişim gösterir. Eğer bir ülke, parasını enflasyon artışı kadar devalüasyona tabi

tutmazsa reel kur düşer, başka bir değişle ülke parası değer kazanır. Diğer taraftan reel faizler, reel kurdaki değişim ve ülke risk pirimi toplamının üstünde kaldığı sürece ülkeye sıcak para olarak adlandırılan, kısa vadeli spekülatif amaçlı döviz girişleri ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte böylesi bir ekonomide yabancı sermaye girişlerinin yanı sıra yerli finansal aktörler de (özellikle banklar) yabancı para cinsinden borçlanarak yüksek faizli yerli finansal araçlara yatırım yapmaktadırlar. Başka bir değişle bankaların bilançolarında açık pozisyonu (short position) ifade eden bir risk ortaya çıkmaktadır. Nitekim Türkiye'de Şubat 2001'de yaşanan krizle birlikte ani yabancı sermaye kaçışı ve dövize yoğun talep, sonuçta 100'de yüzün üzerinde devalüasyon yaşanmasına ve söz konusu devalüasyona açık pozisyonda yakalanan bir çok bankanın büyük kur farkı zararına maruz kalmasına sebep olmuştur (Gültekin, 2001).

Döviz kurlarındaki dalgalanmalar özellikle uluslararası alanda faaliyet gösteren işletmeler üzerinde bir olumsuz etki yaratmaktadır. Döviz riskinin üç temel şekli vardır: İşlem riski, çevirme riski ve ekonomik risk.

İşlem riski, dâhili para ve işlemin yapıldığı yabancı ülke parası arasındaki kur farklılıklarının cari nakit akışı üzerinde yarattığı potansiyel etki olarak tanımlanabilir. Yani, eğer bir firma kendi ülke parasıyla değil de, diğer ülkelerin parasıyla ödeme ya da tahsilat yaparsa, yabancı paraların dâhili para karşısındaki değer değişmelerinden kaynaklanan bir riskle karşı karşıya kalmaktadır.

Çevirme riski, firmanın mali tabloları üzerinde döviz kuru hareketlerinin yansıması şeklinde gözükür. Çevirme riski bir çokuluslu şirketin yabancı ülkelerdeki bağlı şirketlerinin mali tablolarını, ana şirketin mali tablolarıyla konsolide etmesi esnasında ortaya çıkar. Tablolardaki bütün kalemler ana şirketin bulunduğu ülkenin parasına çevrilmelidir.

Ekonomik risk, firmanın hem cari hem de gelecekteki nakit akım değerleri üzerindeki döviz kuru dalgalanmalarının etkisini yansıtır. Yani döviz kurlarındaki bir değişmenin firmada değer olarak yarattığı kayıp ve kazançları gösterir (Aytekin, 1994).

Döviz kurlarına endeksli gelir ve giderler kurlardaki değişikliklerden etkilenmektedirler. Genel olarak döviz arz ve talebini etkileyen faktörler faiz oranları, dış ticaret haddi,

enflasyon oranı, ekonomik ve politik koşullar, hükümet müdahalesi şekilde sıralanabilir (Coyle, 2000).

Kurlardaki değişiklikler, nakit akışlarında azalmaya, nakit harcamalarında artışa, karda azalmaya, yabancı pasiflerin değerinde artışa, yerel ve yabancı piyasalardaki rekabetçi durumun zarar görmesi ve yabancı aktiflerin değerlerinde azalmaya neden olarak bankaları olumsuz etkiler (Coyle, 2000).

4.2.5 Likidite Riski

Likidite riski bir finansal kurumun nakit çıkışlarını karşılamak için yeterli nakit girişleri sağlayamamasıdır. Finansal kurumlar için likidite riski çok kritiktir. Bankalar ve tasarruf kurumlarının mevduat çekilişlerini karşılamak ve vadesi gelen diğer yükümlülükleri ödemek için likiditeye ihtiyaçları vardır. Keza likidite bir finans kurumunun bir karlı ödünç ya da yatırım fırsatını likiditesi olmadığı için kaçırmaması için gereklidir. Eğer bir finansal kurum yeterli likiditesi olmadığı için kısa vadeli yükümlülüğünü yerine yetiremezse, uzun dönemde karlı durumda olsa bile firma iflas ede bilir (Parasız, 2009).

Likidite riski bankaların aracılık işlevini yerine getirebilmek, daha doğrusu bankacılık yapabilmek için mecburen üstelendikleri en temel risktir. Bankalar aracılık işlevini yerine getirirken;

- Farklı yerlerden topladıkları tasarruf fazlasını farklı yerlerde bulunan ve fon ihtiyacı içindeki müşterilerine aktarırken
- Farklı ve genellikle küçük miktarlarda topladıkları mevduatı bir havuzda toplayıp daha büyük miktarlarda ödünç vermek veya yüksek miktarlarda temin ettikleri kredileri daha küçük miktarlarda ödünç verirken
- Farklı vadelerle topladıkları fonları farklı vadelerle ödünç vermek suretiyle yer, miktar, zaman ve nitelik bakımından yaptıkları dönüşümlerle likidite riski üstelenirler (Altıntaş, 2006).

Yeterli likidite veya banka varlıklarındaki artışı fonlayabilecek ve yükümlülüklerini zamanında karşılayabilecek kaynaklara sahip olmak bankaların en temel amaçlarından birisidir. Likiditenin yeterli olmaması durumunda, bir bankanın yükümlülüğünü zamanında yerine getirememesi sonucu ortaya çıkan güvensizlik bankadan çok önemli miktarda nakit talebine neden olabilmekte ve ortaya çıkan güven bunalımı tüm bankacılık sektörünü etkileyebilmektedir. Bu nedenle Bankacılık kesimine yönelik düzenlemelerde likidite yeterliliğine özel bir önem verilmektedir (Akan, 2008).

Piyasa ve kredi gibi diğer risk türlerinde olduğu gibi likidite riskini tetikleyebilecek farklı faktörler ve risk türleri vardır. Aşağıda bazılarına ilişkin açıklamalar yer almaktadır:

- Varlık, Yükümlülük Vade Uyumsuzluğu;

Ceteris paribus, yükümlülüklerin vadesinin varlıkların vadesinden kısa olması durumunda, firmalar likidite riskine maruz kalırlar. Böyle bir durumda firmaların yükümlülüklerini ödeyecek varlıklarının vadeleri henüz dolmadığından yükümlülüklerini karşılayabilmek amacı ile pasif karakterli likidite yaratmak zorunda kalırlar. Bir örnekle açıklanması gerekirse bir yıllık krediyi, bir aylık mevduat ile fonlayan bir bankanın, mevduatın vadesi geldiğinde, bu nakit çıkışını karşılayacak bir nakit girişi yoktur, mevduat sahibinin temditte yanaşmaması durumunda, bankanın yeni bir borç bulması gerekmektedir. Bu süreç kredinin vadesi gelinceye kadar tekrarlanabilmektedir.

- Karşı taraf kredi riski;

Firmanın borç verdiği diğer kurumun, firmaya karşı olan yükümlülüğünü karşılayamaması durumunda ortaya çıkmaktadır.

- Firmanın kredi riski;

Firmaya karşı olan güvenin kredi derecesi düşüşü gibi herhangi bir nedenle azalması sonucu ortaya çıkmaktadır. Böyle bir durumda firmanın ilk etapta kaynak maliyetinin yükselmesi söz konusudur.

- Faiz oranlarında meydana gelen artışlar;

Faiz oranlarında meydana gelen artışlar, firmanın vade ve yeniden fiyatlama zamanlama dönemlerinin uyumlu olmaması durumunda ek bir likidite ihtiyacının oluşmasına neden olabilir.

- Piyasa riski (Akan, 2008).

Likidite riskinin ölçümünde yaygın kullanılan bir sıra yöntemler vardır. Bunlardan vade boşluk, yapısal vade boşluğu, likidite riskine maruz değer ve rasyo analizleri bu yöntemle içerisinde en geniş kabul görülenleridir. Bu yöntemlerle ilgili bilgiler diğer bölümde verilecektir.

4.2.6 Operasyonel Risk

Operasyonel risk: Banka içi kontrollerdeki aksamalar sonucu hata ve usulsüzlüklerin gözden kaçmasından, banka yönetimi ve personeli tarafından zaman ve koşullara uygun hareket edilememesinden, banka yönetimindeki hatalardan, bilgi teknolojisi sistemlerindeki hata ve aksamalar ile deprem, yangın, sel gibi felaketlerden kaynaklanabilecek kayıpları ya da zarara uğrama ihtimalini ifade eder (Uysal, 2009)

Finansal sektörde yaşanan teknolojik gelişmeler, piyasadaki dalgalanmalar, bankaların sundukları ürün ve hizmetlerdeki değişimler bankaların operasyonlarını önemli ölçüde etkilemektedir. Bu nedenler bankaların operasyonlarını değişime uğratmaktadır. Banka iş süreçlerinde önemli ölçüde değişiklikler yaşanmıştır. Günümüzde banka yöneticilerinin en önemli sorunlarından biri, bankacılık sektöründe yaşanan bu gelişmelerin iş süreçlerine olan olumsuz etkilerini en aza indirgenmesidir. Operasyonel risk, genel olarak Kredi Riski ve Piyasa Riski dışında kalan tüm riskler olarak tanımlanmaktadır. BİS tarafından oluşturulan düzenlemelerde operasyonel risk "uygun olmayan ya da işlemeyen iş süreçleri, insanlar ve sistemler ya da dış etkenler nedeniyle ortaya çıkabilecek zarara uğrama riski" olarak tanımlanmaktadır (Bolgün ve Akçay, 2003).

Bu gelişmeler doğrultusunda denetim otoritelerinin operasyonel riske yönelik ilgileri artmış ve operasyonel risk yönetimi kredi ve piyasa riski dışında ayrı bir disiplin olarak

görülmeye başlanmıştır. Bu gelişmenin önemli bir diğer nedeni de, son yıllarda çok sayıda bankanın operasyonel riskin neden olduğu büyük boyutlu zararlara maruz kalmalarıdır (Geiger, 2000).

Operasyonel risk, uzun dönem ölçülmesi mümkün olmayan bir risk türü olarak nitelenmiştir. Ölçümündeki büyük güçlüklere rağmen, Basel komitesi bankaların operasyonel riskler için de sermaye bulundurmalarının zorunlu hale getirerek çok önemli bir adım atmıştır (Altıntaş, 2006). Bankalar, operasyonel risklerin ölçüm sürecinde temelde iç veri kullanmaktadır. İç veri, operasyonel risklerin ölçümünde kullanılan en uygun ve bankanın kendi bünyesinden sağlanması nedeniyle en güvenilir kaynaktır. Ancak, yüksek şiddet ve düşük sıklık taşıyan kayıp verilerini yeterli olarak içermemesi nedeniyle, genel olarak operasyonel riskin ölçüm ve değerlendirme sürecinde yeterli olmamaktadır. İç verinin yeterli olmadığı durumlarda, istatistiki yöntemlerle birleştirilmiş dış veri kullanılabilmektedir. Bu nedenle, iç verinin bankalar arası paylaşıma sunularak ortak bir havuzda toplanması, ya da kamuya açık verilerin bir araya getirilmesi yolu ile dış kayıp verisinin de ulaşılabilir hale getirilmesi gerekir (TBB, 2004).

Operasyonel riskin tamamını yakalamak veya tespit etmek imkânsızdır. Bu riskin ölçülmesindeki asıl amaç; geçmişte yaşanmış tecrübelerin ve gelecekle ilgili beklentilerin bir araya getirilerek, gelecekte gerçekleşmesi olası kayıpların mümkün olabildiğince önüne geçebilmektir

Diğer bir görüşe göre operasyonel risk, bir bankanın maliyetlerinin gelirlerini asan bir biçimde faaliyette bulunması ve bu nedenle öz kaynaklarını yitirmesi veya öz kaynaklarında ciddi miktarda azalma yaşanması anlamına gelmektedir. Bankaların ödeme sistemlerinde yeterli kontrollerinin olmaması ya da bilgisayar teknolojisinin yarattığı olanaklar nedeniyle mudileri tarafından dolandırılması da bir tür operasyonel risktir. Günümüz ATM, EFT, online sistemlerinin teknoloji yoğun yapısı ve bankaların çok sayıda ülkede faaliyette bulunması bu riski son derece önemli bir risk haline getirmiştir (Karacan, 2000).

Operasyonel riskleri; personel riski, teknolojik riskler, organizasyon riski, yasal riskler ve dış risklerden oluşmaktadır.

- Personel riski; Banka yönetiminin ve personelin yetersizliğinden, ihmalinden, görevlerini unutmalarından ya da kötüye kullanmalarından veya kasıtlı olarak suç sayılan eylemleri gerçekleştirmelerinden kaynaklanan risklerdir.
- Teknolojik riskler; Gelişen teknolojinin bir sonucu olarak bugün bankacılık sektörünün tüm süreçlerinde bilgisayar kullanılmaktadır. Bilgisayar ve iletişim sistemlerindeki teknik sorunlar ve aksamalar virüs problemleri, yetersiz ya da eskimiş sistemlerden kaynaklanan risklerdir.
- Organizasyon riski; Banka örgüt yapısı ve işleyişiyle ilgili sorunlardan doğan risklerdir. Örneğin, örgüt içerisindeki kademeler arasındaki bilgi akışının yetersizliği, yetki sınırlarının kesin olmaması, yapı-işleyiş değişikliklerinden doğan belirsizlikler bu gruba girmektedir(Boyacıoğlu, 2002).
- Yasal riskler; Bankalar özellikle yeni tip işlemlere girerken veya uluslararası bankacılık faaliyetlerinde yasal risklerle karşılaşırlar. Yasal düzenlemeler nedeniyle operasyon kaynaklı riskler bankaları tehdit etmektedir. Ülkedeki yasal düzenlemeler ve uluslararası faaliyetlerde bulunan bankalar için diğer ülkelerdeki yasal düzenlemeler bankaları çok etkilemektedir.
- Dış riskler; Banka dışında üçüncü kişilerle ilgili sahtekarlık olayları, risk doğurması muhtemel konulara ilişkin hukuki düzenlemelerdeki değişiklik ve boşluklar, deprem, yangın, sel gibi felaketlerden kaynaklanan riskler, terörist faaliyetler, sosyal kargaşanın yol açacağı zararlar, para aklama, web sitelerinin dış müdahalelerle kötüye kullanılması, enerji iletiminde oluşan aksamalar, bu gruba girmektedir (Boyacıoğlu, 2002).

4.2.7 Sistemik Risk

Bankalar sadece kendi risklerini iyi yönetmemekten batmazlar veya zarar görmezler. Sistemdeki diğer banka ve finans kurumlarından kaynaklanan problemler ödemeler sistemi aracılığıyla veya ortaya çıkan panik sebebiyle sağlıklı kuramların da çok kısa süre içinde çökmesine sebep ola bilir. Sistemik riski önlemek üzere oluşturulmuş değişik sistemler ve ana varlık sebepleri sistemik krizleri önlemek olan pek çok, kurum ve kuruluş mevcut olmakla birlikte bu sistemlerin etkin işlememesi, kurum ve

kuruluların layıkıyla yapamamaları ve hatta yapmaktan kaçındıkları sonucunda kriz tüm finansal sistemi etkisi altına ala bilir. Herhangi bir banka açısından sistemik riski, finansal sistemdeki diğer oyunculardan kaynaklanan problem ve hastalıkların bankaya da bulaşarak zarar vermesi riski olarak tanımlamak mümkündür. Kendilerine sistemik riski önleme görevi verilen ajanlar bakımından ise sistemik risk, koruyucu önlem ve sistemlerin devreye tam veya zamanında alınamaması sebebiyle veya her türlü önlem alınmasına rağmen ortaya çıkan problem ve hastalıkların sistemdeki sağlıklı aktörlere bulaşması tehlikesidir. Sistemik riskin kaynağı sadece ulusal değil uluslararası da ola biler. Ulusal finansal sistemlerin küresel finansal sisteme entegrasyonu artıkça uluslararası sistemik risklere maruz kalma riski de artar (Altıntaş, 2006).

4.2.8 Ülke Riski

Ülke riski genel olarak uluslararası kredi işlemlerine, kredi alan kişi ya da kuruluşun faaliyette bulunduğu ülkenin ekonomik, sosyal ve politik yapısı nedeniyle yükümlülüğünü tamamen ya da kısmen yerine getirememesi anlamına gelir. Yani ülke riski bir ülkenin çeşitli nedenlerden dolayı iç ve dış yükümlülüklerini yerine getirememesi veya ülkenin kendine özgü koşullarından kaynaklanan bütün risklerin toplamı olarak tanımlana bilir (Alaoğlu, 2005).

Ülke riskinin oluşmasına neden olan faktörleri şöyle sıralaya biliriz:

- Politik faktörler: Hükümet problemleri, savaş hali, işgal, kamulaştırma, vergi oranlarındaki artış, yabancı kaynaklı dış yatırım teşviklerinin iptal edilmesi, yabancıların sahip olma haklarında kısıtlamalar, yerel hammadde ve malzeme kullanma zorunlulukları
- Sosyal faktörler: Sosyal dengesizlikler, iç savaş, dinsel ve etnik kutuplaşma
- Ekonomik faktörler; yüksek enflasyon, yüksek faiz oranları, ekonomik durgunluk ve ödemeler dengesi açıkları
- Siyasal risk (sovereign risks): Merkez bankası veya hükümet destekli bankaların yükümlülüklerini yerine getirememe riski (Bessis, 1998).

Genel uygulamada ülke riski yerel borç alanlar için tavan faiz oranını belirliyor, şöyle ki ülkenin kredi notu yerel işletmelerinde kredi notunu belirleyicisi rolünü üsteleniyor (Bessis, 1998).

4.2.9 Yasal Risk

Bankalar çeşitli şekillerde yasal risklere maruz kalabilirler. Yasal risk yetersiz ya da yanlış yasal bilgi ve doküman nedeniyle alacakların değer kaybederek geri dönmesi ya da yükümlülüklerin beklenenin üzerinde gerçekleşmesi durumlarını ifade eder. Ayrıca, mevcut yasalar, banka ile ilgili yasal sorunların çözümünde yetersiz kalabilmekte ya da bir bankanın özel bir durumuna ait bir mahkeme kararı bankacılık sektörüne kısmen ya da tamamen olumsuz etkileyebilecek nitelikte olabilmektedir. Ayrıca, bankacılık ve diğer ticari işletmeler ile ilgili yasalar değişebilir. Bankalar özellikle yeni işlemlerin uygulanmasında ve bir işleme taraf olmaya ilişkin yasal hakkın bulunmaması durumlarında doğabilecek yasal risklere karşı oldukça duyarlı davranırlar (Bolgün ve Akçay, 2003).

4.2.10 İtibar Riski

İtibar riski, para kaynakları ve müşterilerin kritik kaybına yol açan önemli menfi kamuoyu riskidir. İtibar riski tüm banka operasyonları hakkında kalıcı bir menfi imaj yaratan eylemler olabilir ve bunlar bankanın müşteri ilişkileri kurma ve koruma yeteneğini önemli ölçüde zayıflatır. İtibar riski aynı zamanda, bankanın eylemleri, kendi operasyonunun devamlılığı için kritik olan fonksiyonları icra etme hakkında kamuoyunun güvenini kaybettirirse de meydana gelebilir. İtibar riski, bankanın kendi yaptığı eylemler veya üçüncü şahısların eylemlerine tepkilerde ortaya çıkabilir. Artan itibar riski, diğer risk kategorilerinde, özellikle operasyonel riskte artan riske maruz kalma veya problemlere neden olabilir.

4.3 RİSK YÖNETİMİ

Risk yönetimi, 1970'lerin ilk yarısında doğup gelişen, pazar ekonomilerinin evrimini etkileyen önemli bir kavramdır. Risk yönetimi, getiri, sermaye ve riski ilişkilendiren bir yönetim tekniğidir. Son yirmi yıllık zaman dilimine bakıldığında uluslararası mali piyasalar ve bu piyasaların temel öğesi olan bankacılık sistemlerinde önemli değişmelerin yaşandığı gözlenmektedir. Küreselleşme ve serbestleşme, finansal işlem hacimlerini hızla artırmış, sermayenin serbest dolaşımı üzerindeki engeller ortadan kalkmış ve finansal risklerin de çeşitlendiği bir ortam yaratmıştır. Bu gelişmelere paralel olarak tek-tek bankalar bazında, gerekse finansal sistemler bazında ciddi sorunlar yaşanmış ve bunlar dönem-dönem kriz şeklinde ortaya çıkan uluslararası ölçekte ciddi ekonomik ve sosyal maliyetlere yol açmıştır. Türkiye'de de 2000 yılının kasım ve 2001 yılının Şubat aylarında peş peşe iki finansal kriz gerçekleşmiş ve 20'nin üzerinde banka tasfiye edilmiştir. Bu iki krizin Türkiye ekonomisine maliyeti 28 milyar dolarak olarak tahmin edilmiştir (Bolgün ve Akçay, 2005)

Risk yönetimini gerekli kılan bir diğer unsur, küreselleşmenin yanı sıra sayıları gittikçe artan yeni finansal ürünlerdir. Piyasaların gelişmesi ile birlikte, türev ürünlerinin değişik çeşitleri ve kombinasyonları müşteri ihtiyaçları doğrultusunda geliştirilmeye başlanmıştır. Temelde türev ürünler forward sözleşmeler, futures sözleşmeler, opsiyonlar ve swap sözleşmeler olarak sınıflandırılmaktadır. Bu ürünlerin kar elde etme amacıyla kullanılması yatırımcıların yeni ve yönetilmesi zor olan risklerle karşılaşmasına yol açmıştır.

Risk yönetiminin gelişmesine yardımcı olan bir diğer önemli unsur teknolojik yeniliklerdir. Bilgisayar teknolojisinin hızla gelişmesi istatiksiksel ve ekonometrik modellerin uygulanabilirliklerini arttırmış ve risk yönetiminin gelişmesinde önemli rol oynamıştır.

Finansal sektör yaşanan gelişmeler karşısında giderek karmaşıklaşan bir zemin üzerinde son derece dinamik bir yapıya sahiptir. Güven ve sağlamlığın temini uluslararası bir çaba haline gelmekte ve finansal sektördeki kuruluşlarda; yetişim (governance), riskleri tanıma, gözetimin etkinliğini artırma, şeffaflık ve doğru bilgi akışı sağlamak suretiyle piyasa disiplini gerçekleştirmek gibi önemli adımlar atılmaktadır. Uluslararası denetim

ve gözetim otoriteleri (BİS- Bank for İnternational Settelement), özellikle uluslararası faaliyette bulunan bankaları kapsayan bir takım düzenlemeler hazırlamaktadır. (Bolgün ve Akçay, 2003).

Finans piyasalarındaki küreselleşmeyle beraber bütün bu gelişmelerin sonucunda tüm ticari kuruluşlar dünya ekonomilerindeki ve mali piyasalardaki değişimlerden daha fazla etkilenir hale gelmişlerdir. Bu da, merkez bankaları dâhil tüm bankaları ve diğer kuruluşları, daha önceleri dolaylı bir risk yönetimi uygulamaları olmasına rağmen, riskleri daha sistematik bir biçimde yönetmeye yönelik yeni yöntemler geliştirmeye yöneltmiştir. Risk yönetimindeki bu gelişmelere paralel olarak son on yılda çoğu merkez bankasının rezerv yönetimi uygulamaları da önemli ölçüde değişikliğe uğramıştır. Bir zamanlar anaparanın değerini korumaya ve maksimum likiditeyi sağlamaya yönelik kısa dönemli pasif yatırım stratejileri revaçta iken, şimdilerde birçok merkez bankası portföylerinin vadesini uzatmak ve performans kriterlerini geliştirmek için çok çeşitli enstrümanlar kullanmaktadırlar (Erçel, 1999).

4.4 BANKACILIKTA RİSK YÖNETİMİ

Bankaların amacı, hissedarlarının karlarını maksimize etmektir. Ancak getirileri artırmak isteyen finansal kurum yöneticisi hiç şüphesiz çeşitli risklere maruz kalmaktadır. Bankacılıkta risk, banka işlemlerinden sağlanacak beklenen getiri ile gerçekleşen getiri arasındaki fark olarak tanımlanmaktadır (Boyacıoğlu, 2003). İşletmeler kar elde etmek için gerçekleştirdikleri faaliyetler sırasında genellikle dolaylı olarak ve çoğu zamanda farkında olmadan risk alırlarken, bankalar bilerek ve isteyerek risk alırlar.

Risk yönetimi bankalar için stratejik bir konudur. Bankalar güçlü risk yönetimi sayesinde bir yandan risklerini kontrol ederek kayıplarını azaltır diğer yandan da karlı ürünlerde büyüyerek hissedara değer katarlar. Güçlü risk yönetimi olan bankalar aldıkları piyasa, kredi ve operasyonel riskleri detaylı inceler, olası krizlerde kayıplarını daha önceden belirler, bu kayıpları minimize etmek için önceden önlemler alır, aldıkları risk ile kazançları karşılaştırır ve riski almaya değip değmeyeceğini önceden

değerlendirirler (Köylüoğlu, 2001). Ancak tüm bunların olabilmesi için banka üst yönetiminin de bu konuyu önemsemesi gerekmektedir. Çünkü banka üst yönetimi tespit edilen risklere göre önlemler almazsa, risk yönetimi kesinlikle başarılı olamaz. Risk yönetimi fonksiyonunun etkinliği ve işlevselliği, bankaların yönetim kalitesinin önemli göstergelerinden biri olarak algılanmalıdır. Etkinlik ve işlevselliğin sağlanması için risk yönetiminin bankanın ayrılmaz parçası olarak düşünülmesi, stratejik ve yönetsel süreçlerde yer verilmesi gerekir. Karar alma, stratejik yönetim ve operasyonel süreçlere entegre edilmiş bir risk yönetimi bankaların yönetim kalitesinin artırılmasının temel taşıdır (TBB, 2006).

Bankalarda risk yönetiminin önemi burada ortaya çıkmaktadır. En basit ifadesi ile risk yönetimi, kredinin geri ödenmeme ihtimalinin ve geri ödememe durumunda olası kayıp tutarının istatistiksel olarak hesaplanması, kredinin ancak bu kaybı karşılamaya yetecek kadar sermaye mevcutsa verilmesini sağlayacak bir yöntemler ve işlemler topluluğudur (Güvercinci, 2011).

Risk yönetiminin amacı bankanın risk almasını önlemek değildir. Tam tersine bankacılık risk alma işi olduğundan, risk almaktan kaçarak bankayı yaşatmak zaten söz konusu olmaz. Dolayısıyla bankacılıkta risk yönetimini, bankanın kurulup faaliyete geçirilmesindeki temel amaçtan soyutlamak imkânsızdır. Belirtildiği gibi, nihai amaca ulaşmak için, bankaların karşılaştıkları riskler doğru bir şekilde yönetilmelidir. Bankacılıkta riskleri etkin bir şekilde yönetebilmek için yönetim süresi olarak da belirlenen dört temel safhanın takibi gerekir. Bunları aşağıdaki gibi sıralayabiliriz;

- Risklerin tanımlanması
- Risklerin ölçülmesi
- Uygulama
- Takip ve değerlendirme (Derici ve Diğerleri, 2007).

Birinci aşama, risklerin belirlenmesi, tanımlanması ve sınıflandırılması aşamasıdır. Bu aşama bankanın içinde bulunduğu çevre içinde ortaya çıkan değişkenlerin araştırılması, analizinin yapılarak bankayı etkileyen yâda etkisinde kalabileceği risklerin belirlenmesi, belirlenen bu risklerden hangisinin üstlenileceğini içerir.

İkinci aşama, tanımlanan risklerin sayısallaştırılması, ölçülebilir hale getirilmesi aşamasıdır. Bankalar, maruz kaldıkları risklerin tümünü ölçebilmek için güvenilir ve bütünlük içinde uygulanabilen; yapıları, ürün çeşitleri ve faaliyet alanları ile uyumlu risk ölçüm sistemlerine sahip olmalıdır. Bankalar, bilgisayar uygulamalarına dayalı analitik modeller kullanarak risklerinin ölçülmesine/tahminine ve geriye dönük testlerle doğruluğunun sınanmasına yönelik süreçleri içeren bir risk ölçüm sistemini tesis etmelidir. Model riskinin yönetilebilmesi açısından, modellerin altyapısındaki varsayımlar ve model algoritmaları en az yıllık dönemlerde düzenli olarak gözden geçirilmelidir (TBB, 2006).

Uygulama aşamasında ölçülen ve somut hale getirilen risklere karşı, eğer gerekiyorsa koruyucu tedbirlerin devreye sokulması veya risk üstlenme kararının verilmesi gerekir.

Sonuncu aşama, politika ve uygulamaların başarısının sürekli takip ve değerlendirilmeye tabi tutulması ve raporlanmasıdır. Takip ve değerlendirme hem risklerin iyi yönetilip yönetilmediğini hem de risklerin belirlenen sınırlar dâhilinde tutulup tutulmadığını tespit ve değerlendirme amacı gütmektedir (Altıntaş, 2006).

4.5 KRİZ DÖNEMİNDE RİSK YÖNETİMİ

Finansal aracıların ekonomideki önemli rollerine paralel olarak, finansal aracılık faaliyetlerinden kaynaklanan risklerin kontrol altında tutulması veya disipline edilmesi her zaman önemli olmuştur. Petrol şokları, artan enflasyon ve faiz oranları, ekonomik durgunluk, Bretton Woods sisteminin çökmesi, altın standartlarının terk edilmesi ile birlikte 1970'lerden itibaren reel ve finansal piyasalarda istikrarın bozulması risk yönetiminin önemini daha da artırmıştır. Bu süreçte, uluslararası piyasalarda tedavül eden fon tutarının artması, gelişen iletişim teknolojileri, küresel ölçekteki finansal serbestleşme eğilimleri, finansal araçların giderek çeşitlenmesi ve bankacılık, menkul kıymetler ve sigortacılık sektörlerindeki faaliyetlerin yakınsaması risk unsurlarına ve risk yönetimine farklı boyutlar kazandırmıştır. Küresel finansal kriz sürecinde ortaya çıkan finansal başarısızlıklar etkin risk yönetiminin önemini bir kez daha gündeme getirmiştir.

Finansal kriz genellikle bankacılık sektöründeki risklerin bir uzantısı olarak ortaya çıksa da, önemli bir finansal veya finansal olmayan şirketin iflası, siyasi istikrarsızlık ve sermaye piyasalarının çökmesi de finansal piyasalardaki belirsizliği hızla artırarak finansal krizin koşullarını hazırlayabilir (Mishkin, 1997).

Kriz sürecinde serbest fonlar, (tezgâh üstü işletmeleri başta olmak üzere) türev işlemler, yapılandırılmış ürünlerin değerleme-raporlaması, risk yönetimi, üst düzey özel sektör yönetimlerinin aşırı risk alması vb. konularda yeterli düzenleme ve yaptırım uygulanamamış olması zemini "oyuna" hazırlamıştır. Aynı zamanda Küresel kriz sürecinde piyasa odaklı ülkeler olan ABD ve İngiltere'de yaşanan finansal başarısızlıklar, finansal serbestliğin fazla olduğu ülkelerde risk yönetiminin etkinlik seviyesinin yüksek olmaya bileceğini gündeme getirmiştir (Coşkun, 2012).

Bugün küresel krizin yarattığı hasarın yaraları sarılırken, finansal kurumların denetim ve gözetim esaslarını ilgilendiren finansal mimari detaylı bir şekilde masaya yatırılmaktadır. Gözetim otoritelerinin sistemi izleme ve müdahale usulleri kuvvetlendirilirken, özel sektörün risk alma kapasitesi ve düzenleyici otoritelerin risk algılama ve yönetme usulleri de tekrar değerlendirilmektedir. Ancak gerçekleşen tüm riskleri öngörerek modellenmesini sağlayan risk ölçümlerine ilişkin gelecekte de her piyasa koşulunda kullanılabilen mükemmel bir Risk Modeli bulunmayacaktır. Yaşanan krizden sonra risk ölçüm yöntemleri yeniden değerlendirilmektedir (Bolgün, 2010). Finansal literatürde krizden önce ve sonra risk yönetimi konusunda önemli ölçüde araştırmalar yapılmıştır. Onlardan bazıları Financial stability forum (2008), Working group on Risk Assesment and Capital (2008), Senior Supervisiors Group (2008) ve diğerlerini göstere biliriz. Ortak bulguları özetleyecek olursak, yatırımcılar, karışık ürünlerin olduğu bir ortamda oluşabilecek riskleri küçümsemişlerdir. Birçok durumda değerlendirme kuruluşları dâhil olmak üzere Teminatlı Borç Yükümlülüklerinin riski yanlış ölçülerek kredi notu verilmiştir (Voinea ve Anton, 2009).

Ancak kriz döneminde risk yönetiminin iflasını hızlandıracak bazı faktörler olmuştur. Stulz (2008) makalesinde finansal risk yönetiminde yapılan beş temel hatanın olduğunu belirtiyor:

- Uygun risk ölçüm metodunun kullanılmaması

- Bilinen risklerin yanlış ölçümü
- Riskleri doğru hesaba katamama
- Üst düzey yönetime risklerin rapor edilmesindeki başarısızlık, iletişim kaybı
- Risklerin doğru yönetilememesi.

Diğer taraftan Risk Yönetimi açısından Yönetici Hatalarını da şu şekilde ifade edebiliriz:

- Ekstrem durumları tahmin ederek Risk Yönetimi yapılabileceğini düşünmek
- Geçmiş üzerinde çalışarak Risk Yönetimi yapmak
- Ne yapılmaması gerektiği yönünde iletilen tavsiyeleri dinlememek
- Riski standart sapmadan ibaret olduğuna inanmak
- Matematiksel olarak eşlenik olan bir durumun psikolojik olarak gerçekleşmeyeceği koşulu kabul etmemek
- Verimlilik ve pay sahibi değerini maksimize etme eğiliminin atıl kapasiteyi tolere etmediğine inanmak (Ricardo'nun mukayeseli üstünlük teorisi) (Bolgün, 2010).

Aynı zamanda ampirik araştırmalar kriz döneminde risk yönetiminde kısıtlamaların olduğunu gösteriyor. 2008 yılında ABD'nin 125 büyük finansal şirketlerinde gerçekleştirilen araştırmaya göre, ankete katılanların %72si mevcut risk yönetiminin oluşabilecek riskleri karşılayamamasıyla ilgili endişelerini belirtmişler (Deloitte, 2009).

Son yıllarda kurumsal risk yönetimi hızla önem kazanmaktadır. Kurumsal risk uygulamaları, risklerin kapsamlı bir şekilde analiz edilmesini ve onları objektif olarak yönetmeği sağlayan bir yaklaşımdır. Ankette finansal kuruluşlara yönlendirilen sorulardan biri, Entegre bir "Kurumsal Risk Uygulamaları Programı" kullanmakta mısınız?

Grafik 10: Kurumsal Risk Uygulamaları Programı

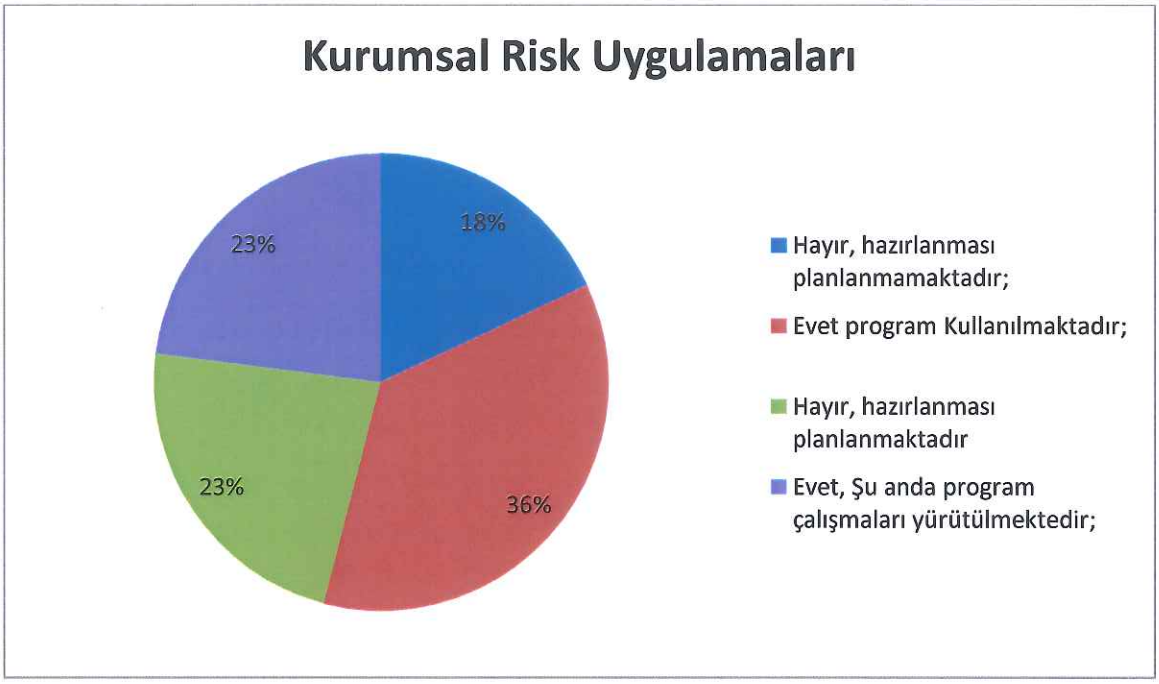

Kaynak: Deloitte, 2009

Ankete katılanların %18'i Kurumsal Risk Uygulamaları programının olmadığını, %36'sı bu programın kullandığını söyledi.

Aynı zamanda ankette Kurumsal Risk Yönetimi Programının geleneksel - kredi, piyasa ve operasyonal risklere odaklandığı görülmektedir. Ama 2006 yılında yapılan araştırmayla kıyaslandığında Kurumsal Risk Yönetiminin genişletildiği görülmektedir. Böyle ki, 2006 yılında Kurumsal Risk Yönetimi'nde likidite riski %68 oranında dikkate alınmaktaydıysa, şimdi bu rakamın %82 olduğu görülmektedir.

Grafik 11: Kurumsal Risk Uygulamaları Oluşturulurken Dikkate Alınan Riskler

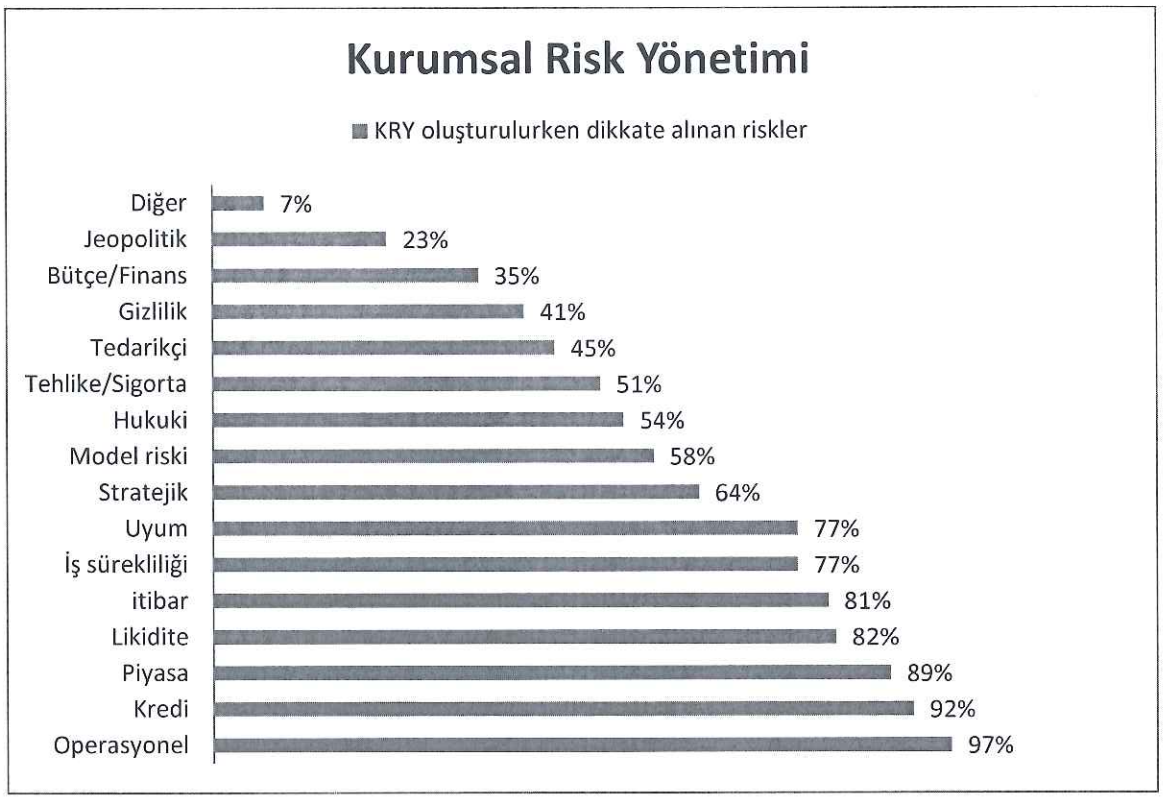

Kaynak: Deloitte, 2009

ABD'de 2007 yılında başlayarak dünyada birçok ülkeye sıçrayan son dönemde yaşanan söz konusu finansal kriz, finansal piyasalarda mevcut düzenlemelerin sorgulanmasına ve piyasalarda bir dizi yeni düzenlemeler yapılması şeklinde çeşitli tartışmalar yaratmış, aynı zamanda bankacılık sektöründe sermaye yeterliliği ve beraberinde risk yönetimine dair düzenlemelerin ne denli önemli olduğunu da göstermiştir. Küresel kriz, yasal sermaye yeterliliğinin belirlenmesinde başvurulan risk bazlı yaklaşımlara kuşkuyla bakılmasına yol açmıştır. Basel I kurallarının yetersizliği saptamasıyla geliştirilen Basel II'nin adı kriz döneminde akla sadece eleştirilmek için getirilir olmuştur

Basel 2'ye yönlendirilen en önemli suçlamalar:

- Ortalama sermaye düzeyinin yetersiz olduğu ve birçok banka bu nedenle zarar etmiştir
- Yeni sermaye uzlaşısında gerçeğe uygun değer muhasebesi aracı kurumların portföylerinde önemli kayıplara neden olmuştur

- Basel 2'de sermaye yeterliliği düzenlemeleri döngüseldir ve bu nedenle konjöktürel dalgalanmalara neden oluyor
- Basel 2 taslağında kredi riski değerlendirilmesi banka olmayan-derecelendirilme kuruluşları gibi, kurumlara devredilmiştir
- Ana varsayımı, risk tutarının ölçümünde içsel modelin daha etkin olması (Cannata ve Quagliariello, 2009).

Üzerinde tam anlamıyla uzlaşma sağlanması bir yana, olağanüstü dönemden önce de ciddi eleştiri ve tereddütlere konu olan Basel 2 yapısının mevcut durumdaki itibar kaybı, önemli değişiklikleri gerekli kılmaktadır. Öne çıkan zenginleştirici hususlar şu şekildedir:

- Basel 2 piyasa riski ilkelerinin revizyonu
- Alım – satım hesaplarındaki marjinal riske ait sermaye gereksiniminin hesaplanmasına yönelik ilkelerin oluşturulması
- Yeniden menkul kıymetleştirmeye dönük standartların oluşturulması
- Stres testleri, likidite riski yönetimi ve değerleme tekniklerine ilişin ilkelerin 2. Yapısal Blokta irdelenmesi
- Menkul kıymetleştirmeye ait risklerin kamuoyuna açıklanmasına dönük ilkelerin 3. Yapısal Bloğa dâhil edilmesi (Candan, 2009).

Yapılandırılmış bankacılık ürünlerinin alım-satımı mevcut krizin bankacılık sistemine ait temel sıkıntısı olarak algılandığından Basel Komitesi de Basel 2'ye dönük reform önerilerinde bu hususu ön planda tutmaktadır. Modellere yüksek derecede bel bağlanması işleyişe engel oluşturduğundan Basel Komitesi, çözümü yapılandırılmış ürünlerde risk ölçüm yöntemini köklü olarak ve model kullanımına yer vermeyecek şekilde değiştirmekte görmektedir.

Konuyla ilgili olarak karşı tarafın görüşlerini yansıtması açısından ilginç ve güncel değerlendirmelerde, RMD'nin sorununun hesaplamada kullandığı verinin uzunluğu veya kısalığı olmadığı belirtilerek, hesaplamanın geçmişe bakarak yapılmasının vakayı umutsuz hale getirdiği, piyasalar bakımından geçmiş verinin geleceği tahmin etmede yeterli olmayacağı vurgulanmaktadır. Finansal piyasalar uç olayların etkisi altındadır;

uç olaylar aynen "Siyah Kuğular" gibidir; ortaya çıkmadıkları sürece varlıklarından haberdar olunmaz (Voinea ve Anton, 2009).

Finansal krizin, uluslar arası piyasalara etkisi birçok yönde olmuştur. Cari finansal krizden risk yönetimi açısından birçok ders çıkarmak mümkündür. Çıkarılan en önemli derslerden biri finansal yeniliklerin gizli riskler taşıdığıdır. Örneğin kredi türevleri hedging ve spekülatif amaçlar için kullanıldığı zaman, birçok riskler- kredi, karşı taraf, model, derecelendirme kurumu ve ödeme riski gibi riskler taşımaktadır. Piyasalarda şeffaflığın az olması ve finansal ürünlerin çok karmaşık olması, yatırımcıların karşılaştıkları riskleri düzgün bir şekilde ölçememesine neden olmuştur.

Diğer önemli ders, risk ölçümünde kullanılan standart modellerin sistemik riskleri doğru değerlendirememesidir. Bankalarda benzer risk yönetimi stratejisinin olması, sistemik riskleri artırmaktadır. Aynı risk ölçüm modellerinin kullanılması yatırımcıları sonuçta aynı karar almaya zorluyor ve dolayısıyla sistemik riskin büyümesine neden oluyor. Bu eksikliğin giderilmesi için finansal kurumların riskin ölçümü ve yönetilmesinde daha fazla stres testler ve senaryo analizleri kullanmaları gerekmektedir (Voinea ve Anton, 2009).

SONUÇ

Son yaşanan küresel krizden, diğer ülkeler gibi Türkiye de etkilenmiştir. Fakat krizin Türkiye'ye etkileri sınırlı olmuştur. Krizin en önemli etkisi Türkiye ekonomisinde durgunluk yaratması olmuştur. Dünya ekonomisinin daralmasının sonucu olarak, ihraç ürünlerine talep azaldı, dolayısıyla bu malların üretiminde bir daralma yaşandı. Banka ve firmalarda, küresel finansal sistemin çöküşü ve ülkeler arası para akımında kısıtlamaların olması, yabancı kaynak kullanımının azalmasıyla sonuçlandı. Bankaların yaşanan belirsizliklerden dolayı, yüksek likidite oranını tercih etmeleri ve kredi kullanımını azaltmaları içsel talebin de daralmasına neden oldu. 2007-2008 küresel finansal krizin Türk bankacılık sektörü üzerinde sınırlı olmasının ana nedeni, 2001 krizi sonrası uygulamaya konulan "Türk Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı" olduğu gösterilmektedir. Getirilen yeni düzenlemeler ile Türk bankacılık sektörü daha şeffaf ve sağlam bir mali yapıya kavuşmuştur. Nitekim küresel gelişmelerin de etkisiyle 2002-2007 döneminde, daha önceki dönemlerden farklı olarak, uzun soluklu ve istikrarlı bir iyileşme eğilimi yaşanmıştır.

Sağlam bir ekonomik ve hukuki zemine oturmuş bankacılık sisteminin gelişimi sadece bir sektör olarak bankacılığı değil, tüm ülke ekonomisini ilgilendirmektedir. Bu bağlamda, Türk bankacılık sektörünün performansının değerlendirilmesi ve finansal sağlamlık göstergelerinin nasıl değiştiği büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmanın temel amacı, Türk bankacılık sisteminin performansının analizi, sektörün zaman içindeki ve sahiplik yapılarına göre kamu, özel ve yabancı mevduat bankaları grubunda performansının gelişiminin değerlendirilmesidir. Çalışmada Türk bankacılık sektörünün performansı oran analizi ile değerlendirilmiştir. Banka performansının analizinde birçok oran kullanılmaktadır. Çalışmada kullanılan veriler, Türkiye bankalar Birliğinin (TBB) veri kaynaklarından sağlanmıştır. Türk bankacılık sisteminin performansı karlılık, sermaye yeterliliği, aktif kalitesi ve likidite rasyoları yardımıyla karşılaştırılarak analiz edilmiştir. Karlılık performansını değerlendirmek için Aktif ve özkaynak karlılığı, özkaynak/ kredi+operasyonel+piyasa riskine esas tutar oranıyla sermaye yeterlilik rasyosu, aktif kalitesi için, toplam krediler ve alacakların toplam aktiflere oranı, takipteki kredilerin (brüt) toplam krediler ve alacaklara oranı, özel karşılıkların toplam kredi ve alacaklara oranı, takipteki kredilerin toplam aktiflere oranları, likit aktiflerin

toplam aktiflere oranı, likit aktiflerin kısa vadeli yükümlülüklere oranıyla likidite durumu değerlendirilmiştir. Aynı zamanda Türk bankacılık sistemi, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin finansal performans açısından Uluslar arası Para Fonu tarafından yayınlanan finansal sağlık göstergeleri esas alınarak, 2005-2010 yılları arasında karşılaştırmalı oran analiziyle performansları değerlendirilmiştir. Analizde aktif ve öz kaynak karlılık oranları, sermaye yeterlilik oranı, aktif kalitesini ölçmek amacıyla kredilerin takibe dönüşüm oranına bakılmıştır.

Sonuçlar incelendiğinde: Aktif ve özkaynak karlılığı yıllar itibariyle dalgalı seyir izlemiştir. Aktif karlılığında 2008 yılında bir önceki döneme göre %30'luk bir düşüş yaşanmıştır. 2009 yılının ikinci çeyreğinden başlayarak küresel ekonomi toparlanma eğilimine girmiştir. Dolayısıyla Türk bankacılık sektöründe aktif karlılığında göreli artış izlenmiştir. 2011 yılında aktif karlılığı yeniden azalmıştır. Özkaynak karlılığı, aktif karlılığı gibi 2008 yılında küresel piyasalarda yaşanan gelişmeler sonucu düşüş göstermiştir. 2009 yılında toparlanma eğilimiyle yükselme kaydedilmiştir. 2011 yılında özkaynak getirisinde azalma gözlemlenmiştir. 2011 yılında aktif ve özkaynak getirilerindeki azalmanın nedeni faiz dışı giderlerde meydana gelen artış, kredi hacmindeki artışa bağlı olarak ayrılan özel karşılıkların artması, personel giderlerinin yükselmesi ve kambiyo zararıdır. Gruplar bazında, aktif ve özkaynak karlılığı incelendiğinde her üç grubun dalgalı seyir izlediğini söyleyebiliriz. Ama Türk bankacılık sektöründe krizden en çok etkilenen yabancı sermayeli mevduat bankalarıdır.

Türk bankacılık sektörünün Amerika ve Avrupa bankaları kadar krizden etkilenmemesinin esas sebeplerinden biri sağlam sermaye yeterlilik rasyosuna sahip olduğu da ileri sürülmektedir. Günümüzde sektörün sermaye yeterlilik rasyoları (SYR), Avrupa ülkesindeki birçok bankanın ve Basel II normlarında önerilen % 8'lik minimum düzeyin çok üzerindedir. Bankacılık sektöründeki sermaye yeterliliğinin global kriz öncesi ve sonrası durumu farklılık göstermektedir. Aralık 2008 döneminde %18 olan oranın Aralık 2009 i %21 seviyesine kadar yükselişi gerçekleşmiştir. Krize rağmen sektörün bu anlamda güçlü konumunu pekiştirdiği görülmektedir. 2010 yılından itibaren görülen risk ağırlıklı varlıkların özkaynaklara kıyasla yüksek artış eğilimi 2010 ve 2011 yıllarında SYR'da bir azalma gözlemlenmiştir. Buna rağmen SYR asgari

sermaye yükümlülüğünün oldukça üzerinde gerçekleşmesi ve yıllar itibariyle bu yapının korunması bankacılık sektörünün güçlü ve istikrarlı yapısına işaret etmektedir.

Aktif kalitesine baktığımızda, toplam krediler ve alacakların toplam aktiflere oranında yıllar itibariyle artış izlenmiştir. Ama bu artış yabancı sermayeli mevduat bankalarında daha yüksek olmuştur. Türk bankacılık sektörünün kredi verme işlevini başarıyla yerine getirdiğini göstermektedir.

Aktif kalitesine ilişkin en temel gösterge olan takibe dönüşüm oranı 2001 krizi sonrası uygulanmaya konulan mali programlar ışığında hızlı azalışa geçmiş, ama 2007-2008 krizinin etkisiyle 2009 yılında bir artış gözlemlenmiştir. Kriz sonrası aktif kalitesinde iyileşme yaşanmış sonuçta takibe dönüşüm oranı yeniden azalmıştır. Kriz öncesi yabancı sermayeli bankaların iyi performans sergiledikleri görülmüştür, ama krizin meydana çıkmasıyla takibe dönüşüm oranı yabancı sermayeli mevduat bankalarında hızlı bir yükselişe geçmiştir. Dolaysıyla krizin etkisiyle aktif kalitesi yabancı sermayeli bankalarda daha fazla bozulmuştur. Kriz sonrası her üç grup banka iyi performans sergilemiştir. Türk bankacılık sektöründe takibe dönüşüm oranının alt düzeylere çekilmesi, sektörün kredi portföyünün sağlıklı bir yapıda büyütmesinin esas göstergesidir.

Özel karşılıkların toplam kredi ve alacaklara oranı, kredi kalitesini değerlendirmektedir. Bu oranda da TBS'de 2002-2008 döneminde azalma gözlemlenmiş, 2009 yılında krizin etkisiyle takipteki kredilerin artmasıyla özel karşılıklar yükselmiş, dolaysıyla sözü geçen rasyoda yükselme olmuştur. Daha sonra kredi kalitesinde iyileşme sonucu oranda azalma olmuştur. Özel sermayeli bankalarda özel karşılıların toplam kredi ve alacaklara oranı daha yüksek olmuştur. Kredi kalitesi oranı bakımından krizin özel sermayeli bankaları daha fazla etkilediği sonucuna varılmıştır.

Likit aktiflerin toplam aktiflere ve likit aktiflerin kısa vadeli yükümlülüklere oranlarıyla TBS'nin likidite yeterlilik düzeyi analiz edilmiştir. Söz konusu rasyoların, Türkiye için yüksek seviyelerde gerçekleştiği görülmüştür. Bu durum Türkiye'de likidite riskine

yönelik mevcut uygulamaların ihtiyatlılık açısından küresel uygulamaların üzerinde olduğu sonucuna varılmıştır.

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin aktif karlılıkları değerlendirildiğinde, Türkiye'nin 2005-2010 yıllarında yüksek performans gösterdiğini görebiliyoruz. Türkiye'de maliye ve para politikaları sonucunda 2009 yılının ikinci çeyreğinden itibaren ekonomi göreli bir toparlanma eğilimine girmiştir. Dolayısıyla aktif karlılığında %30 artış yaşanmıştır. Genellikle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ayrımı yaptığımızda gelişmiş ülkelerin krizden daha fazla etkilendiğini görmekteyiz. Bunun ana nedeni olarak gelişmiş ülkelerde mortgage piyasasının daha geniş ve karmaşık olması, aynı zamanda mortgage kredilerine dayalı menkul kıymetlerin bu ülkelerde daha geniş yayılmış olması ileri sürülmektedir. 2009 yılında dünya ekonomisinin toparlanma eğilimine girdiği bir dönemde Türkiye'nin krizi daha çabuk atlattığı görülmektedir. %2.4 aktif karlılık düzeyi ile tablodaki ülkeler arasında en yüksek seviyeye ulaşmıştır.

Krizin bütün ülkelerde, özellikle gelişmiş ülkelerin özkaynak karlılıklarını etkilediği görülmüştür. Çoğu gelişmiş ülkede bu oran 2008 yılında eksi düzeye inmiştir. Gelişmiş ülkelerden Yunanistan krizden sonra toparlanamadığını hatta 2010 yılında bile negatif karlılık göstererek krizden en çok etkilenen ülkelerden biridir. Türkiye'de bu oran 2005-2007 yıllarında artış eğiliminde olmuş, 2008 yılında krizin etkileriyle azalarak %15.5 düzeye inmiştir. 2009 yılında toparlanarak yeniden %18.2 düzeyine ulaşmıştır.

Türk bankacılık sektörünün Amerika ve Avrupa bankaları kadar krizden etkilenmemesinin esas sebeplerinden biri sağlam sermaye yeterlilik rasyosuna sahip olmasıdır. Sermaye yeterlilik rasyosunun gelişmiş ülkelerde ortalama %12 düzeyinde olduğu görülmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde bu oranın Çin hariç, yıllar itibariyle daha yüksek olduğu görülmektedir. Krize rağmen Türkiye'de sektörün bu anlamda güçlü konumunu pekiştirdiği görülmektedir.

Takibe dönüşüm oranıyla TBS'nin aktif kalitesi diğer ülkelerin bankacılık sektörü ile karşılaştırdığımızda gelişmiş ülkelerde aktif kalitesi kriz öncesi dikkat çekmektedir.

Krizin başlamasıyla aktif kalitesinde bozulmalar yaşanmıştır. Kriz sonrası Türkiye'de aktif kalitesinde düzelme diğer ülkelere göre daha hızlı bir şekilde olmuştur.

Seçilmiş ülkeler ile yapılan finansal güç karşılaştırılmasında Türkiye'nin 2005-2010 yılları boyunca tüm gözlemleri etkinlik sınırı üzerinde yer almıştır. Dolayısıyla 2005-2010 döneminde tüm finansal güç göstergeleri dikkate alınarak bir bütün olarak değerlendirildiğinde, Türk Bankacılık Sektörünün 2001 krizi sonrası önemli bir yol kat ettiği, rekabet gücünün önemli ölçüde arttığını ve son finansal krizden yüksek performans sergileyerek daha az etkilendiği sonucuna varılmıştır.

Türkiye'nin gelişmiş ülkeler kadar krizden etkilenmemesinin ana nedeni olarak 2001 krizi sonra uygulamaya konulan programlar olduğunu belirttik. Diğer önemli neden olarak Türkiye'de birincil ve ikincil ipotekli konut piyasasının gelişmemesi, ipotek kredilerine dayalı menkulleştirmenin az gelişmiş olması ireli sürülmektedir.

Bu çalışma ile ekonominin temel taşı olan Türk bankacılık sektörünün uluslararası standartlara yaklaşması ve finansal gücünün artırılarak rekabet etme kapasitesinin geliştirilmesi konusunda uygulamaya konulan yeniden yapılandırma programı sayesinde ciddi aşama kaydedildiği, 2007-2008 finansal krizinde yüksek performans sergilediği ve hedeflenen amaçlara ulaştığı sonuçlarına varmak mümkündür.

KAYNAKÇA

Abreu, M. ve Mendes, V. (2002), "Commercial Bank Interest Margins and Profitability: Evidence from EU Countries", *Porto Çalışma Tebliği*, 122.

Acaravcı, K.S. ve Çalım, E.A. (2013), "Türkish Banking Sektor's Profitability Factors", *International Journal of Economics and Financial Issues,* Cilt 3, Sayı 1, ss. 27-41

Afşar, M. (2011)," Küresel Kriz ve Türk Bankacılık Sektörüne Yansımaları", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi,* 6 (2), 143-171.

Akan, B.N (2008)," Yapısal Faiz Oranı Riski Ölçümü", *Bankacılar Dergisi*, Sayı 64

Akbaş, E. H. (2012), "Determinants of Bank Profitability: An Investigation on Turkish Banking Sector", *Öneri,* Cilt 10, Sayı37, ss.103-110.

Akgüç, Ö. (1990), "*Mali Tablolar Analizi*", Muhasebe Enstitüsü Yayınları, Sayı 61, İstanbul.

Akgüç, Ö. (2012), "*Banka Finansal Tabloların Analizi*", Arayış Basın ve Yayıncılık, İstanbul.

Akıncı, N. ve Erdoğan, N. (1995), "*Finansal Tablolar Analizi*", 4. Baskı, Barış yayınları, Fakülteler Kitapevi, İzmir.

Akpınar, M. G. (2006), "Bankacılık Kesiminin Oran Analizleri ve Altı Büyük Bankaya İlişkin Uygulama" Kocaeli Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli

Aktan, C ve Şen, H. (1999), "Globalleşme, Ekonomik Kriz ve Türkiye", *Tösyöv yayınları.*

Alantar, D. (2009), "Küresel Kriz: Nedenleri ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme" *Maliye ve Finans Yazıları*, Sayı 81.

Alaoğlu, Z. T. (2005), "Bankacılık Sektörünün Karşılaştığı Riskler ve Bankacılık Krizleri Üzerindeki Etkileri", Ankara, *Uzmanlık Yeterlilik Tezi*, TCMB.

Alp, A., Ban, Ü., Demirgüneş, K. Ve Kılıç, S. (2010), "Türk Bankacılık Sektöründe Karlılığın İçsel Belirleyicileri", *İMKB Dergisi*, Sayı 46.

Alper, D. Ve Anbar, A. (2011), " Bank Specific and Macroeconomic Determinants of Commercial Bank Profitability: Empirical Evidence from Turkey" *Business and Economics Research Journal*, Cilt 2, Sayı 2, ss. 139-152.

Alper, E. ve Sağlam, İ. (2001), "The Transmission of a Sudden Capital Outflow: Evidence From Turkey", *Eastern European Economics*, Cilt39, Sayı 2, ss.29-48.

Altıntaş, A.M. (2006), "*Bankacılıkta Risk Yönetimi ve Sermaye Yeterliliği"*, Ankara, Turhan Kitapevi Yayınları.

Artar, K. O. ve Sarıdoğan, A. A. (2012), "Küresel Finansal Krizin Türkiye'de Bankacılık Sektörü Mali Yapısına Etkileri", *Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi,* Sayı 2.

Atasoy, H. (2007), "Türk Bankacılık Sektöründe Gelir Gider Analizi ve Karlılık Performansının Belirleyicileri", Uzmanlık Yeterlilik Tezi, TCMB, Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, Ankara.

Athanasoglou, P.P., Brissimis,S.N., Delis M.D. (2008), "Bank-Specific, Industry Specific and Macroeconomic Determinants of Bank Profitability", *Journal of International Financial Markets Institutions and Money*, Cilt 18, ss. 121-136.

Aykut, C. (2008), "Basel 2 standartları", *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, Sayı XXX.

Balin, B. J. (2008), "Basel I, Basel II, and Emerging Markets:A Nontechnical Analysis" *The Johns Hopkins University School of Advanced International Studies (SAIS),* Washington DC 20036, USA.

Bank for International Settlements, (2001), "The New Capital Accord", http://www.bis.org/publ/bcbsca03.pdf

Basel Committee on Banking Supervision, (2001), "The New Basel Capital Accord: An Explanatory Note", BIS.

Basle Committe on Banking Supervision, (1996), "Amendment to the Capital Accord to Incorporate Market Risks", http://www.bis.org/publ/bcbs24.pdf.

Basti, E. (2008), "Global Financial Crisis and The Turkish Financial System", *Ç.U. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* Cilt. 18, Sayı 12.

BDDK, (2004), "Basel 2'ye Yönelik Eleştiriler", *Araştırma dairesi.*

BDDK, (2006)," Bankacılık Sektörü Risk Değerlendirme Raporu".

BDDK, (2008), "ABD Mortgage Krizi", *Çalışma Tebliği.*

BDDK, (2009), "Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi", *Çalışma Tebliği.*

BDDK, Aralık (2010), "Finansal Piyasala Raporu", Sayı 20.

BDDK, Aralık (2011), "Finansal Piyasala Raporu", Sayı 24.

BDDK, Ekim (2010), "BDDK Risk Bülteni" *Risk Yönetim Dairesi*, Sayı 8.

BDDK, Mayıs (2001)," Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı".

BDDK, Nisan (2001), "Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun Kuruluşu ve Yapısı"

BDDK, Nisan (2003), "Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu-(VI)".

Beckman, R. (2007), "Profitability of Western European Banking Systems: Panel Evidence on Structural and Cyclical Determinants", *Discussion Paper Series 2: Banking and Financial Studies*, Sayı 17/2007.

Beltratti, A. ve Stulz, M. R. (2009), "Why did some banks perform Better During The Credit Crisis? A Cross-Country Study of The İmpact of Governance and Regulation", *ECGI Working Paper Series in Finance*, Sayı. 254/2009.

Benmelech, E. Ve Dlugosz, J. (2009), " The Credit Rating Crisis", *NBER Working Paper*, Sayı 15045.

Benton, E. (1996), "*The Bank Directors Handbook*", İrwin Pres, Chicago.

Bessis, J. (1998), "*Risk Management in Banking*", New York, John Wiley Sons Ltd

Bessis, J. (2002), "*Risk Management İn Banking*", New York, John Wiley Sons Ltd.

Bessis, J. (2009), "*Risk Management in Banking*", New York, John Wiley Sons Ltd.

Birdal, M. (2009), "Bir Krizin Anatomisi: ABD Mortgage Piyasasının Kurumsal Yapısı ve Krizin Dinamikleri" *EconAnadolu,* Anadolu International Conference in Economics June 17-19, 2009, Eskişehir, Türkiye.

Bolak, M. (2004), "*Risk ve Yönetimi"*, Birsen Yayınevi, İstanbul.

Bolgün, E. (2010), "Küresel Krizin Nedeni Risk Yönetimi mi?", *İzmir ekonomi Üniversitesi yayınları*, Sayı 35.

Bolgün, K. E. ve Akçay, M. B. (2003), "*Risk yönetimi: Finansal Piyasalarda Risk Ölçüm ve Yönetimine Türkiye Perspektifinden Stratejik Bakış*", Scala Yayıncılık, İstanbul.

Bolgün, K. E.ve Akçay, B.M. (2005), "*Risk Yönetimi*", Scala Yayıncılık, İstanbul

Boyacıoglu, M. A. (2003), "Bankalarda Derecelendirme (Rating) Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Ampirik Bir Çalışma", Selçuk Üniversitesi, Doktora Tezi, Konya

Boyacıoğlu, M. A. (2002),"Operasyonel Risk ve Yönetimi", *Bankacılar Dergisi*, Sayı 43,

Brealey, R. A. (2007), " *Fundamentals of Corporate Finance*", McGraw-Hill Irwin, Boston.

Brigham, E. F. (1992), "*Fundamentals of Financial Management*", The Dreyden Press.

Calverley, J.P. (2009), "*When Bubbles Burst: Surviving The Financial Fallout*", UK, Nicholas Brealey.

Candan, H. (2009), "Kriz Sürecinde Basel II'de Öngörülen Değişiklikler", *Bankacılar Dergisi*, Sayı 68.

Cangürel, O., Güngör, S., Sevinç, V. U., Kayci, İ., ve Atalay, S. (2010), "BDDK Sorularla Basel III", *Risk Yönetimi Dairesi.*

Cannata, F.ve Quagliariello, M. (2009), "The Role Of Basel 2 in The Subprime Financial Crisis: Guilty or Not Fuilty" *CAREFİN Reasearch Paper,* Sayı 3/09

Cornett, M. M., McNut, J. J., Tehranian, H. (2009), " The Financial Crisis: Did Corporate Governance Affect The Performance of Publicly-traded U.S Bank HoldingCompanies?" https://www2.bc.edu/~tehranih/Hassan%20published%20paper/Crisis%2009-22-09.pdf.

Coşkun, Y. (2010). "Küresel Finansal Kriz ve Kredilendirme ve Değerleme Sorunları: ABD ve Türk ipotekli Konut Finansman Sistemleri Hakkında Bir Değerlendirme". *TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi Yayını,* ss. 223-249.

Coşkun, Y. (2012), "Finansal Başarısızlıklar ve Risk Yönetimi" *MPRA Paper,* Sayı 40594.

Coyle, B. (2000), "*Introduction to Currency Risk*", Financial World Publishing, United Kingdom.

Çağıl, G. (2011), "2008 Küresel Kriz Sürecinde Türk Bankacılık Sektörünün Finansal Performansının Electre Yöntemi ile Analizi", *Maliye Finansa Yazıları,* Sayı 93.

Çermikli, A. H ve Çolak, O. F (1998) "*Para, Banka Sözlüğü*", Alkım yayınları, Ankara.

Çetiner, E. (2008), "*Yönetim Muhasebesi*", Gazi Kitapevi, Ankara.

Çolak, Ö.F. (1999), "Finansal Kriz ve Bankalar: Güneydoğu Asya Örneği", *Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, Cilt 36.

Delikanlı, İ. U. (1999), "Döviz Kuru Riski ve Sermaye Yeterliligi", *Active Bankacılık ve Finans Dergisi*, Sayı 6, ss. 7-12.

Deloitte, (2009), "Global Risk Management Survey: Risk Management in the Spotlight" Sixth Edition.

Demirgüç-Kunt, A. ve Huizinga, H. (1999), "Determinants of Commercial Bank Interest Margins and Profitability: Some International Evidence", *World Bank Economic Review*, XIII, 2, 379-408.

Derici, O., Tüysüz, Z. Ve Sarı, A. (2007), "Kurumsal Risk Yönetimi ve Sayıştay Uygulaması", *Sayıştay Dergisi*, Sayı 65

Devlet Planlama Teşkilatı, (1995), "Dünyada Küreselleşme ve Bölgesel Bütünleşmeler" Ankara.

Dietrich, A. ve Wanzenried, G. (2011), "Determinants of Bank Profitability Before and During the Crisis: Evidence from Switzerland", *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, Cilt 21, Sayı 3, ss. 307-327.

Dünya Bankası, (2009), "Global Economic Prospects".

Eratay, S. (2003), "Kredi Riskinin Tanımı Ölçümleme Yöntemleri ve Modelleri", *Active Bnakacılık ve Finans dergisi,* Sayı 31 http://www.makalem.com/Search/ArticleDetails.asp?nARTICLE_id=2613.

Erçel, G. (1999), "Finansal Piyasalarda Gelişmeler ve Riskler", İstanbul, *6. Global Finance Conferance.*

Erdönmez, P. A. (2008), ''Küresel Kriz Ve Ülkeler Tarafından Alınan Önlemler Kronolojisi'', *Bankacılar Dergisi*, Sayı 68, ss. 85-101.

Erkek, S. Ve Dede, A (2008), " Basel 2 ve Kobilere Etkisi", *Konya ticaret odası dergisi.*

Geçer T. (2004), "Basel II ve Kredi Riski: Kaos içindeki Düzen", *Active Bankacılık ve Finans Dergisi*, Sayı 38.

Geiger, H. (2000)," Regulating and Supervising Operational Risks for Banks", *Conference: Future of Financial Regulation: Global Regulatory Reform and İmplications for Japan.*

Gregory, J. (2009), "*Counterparty Credit Risk: The New Challenge for Global Financial Markets*", John Willey &Sons.

Gülcü, A., Coşkun, A., Yeşilyurt, C., Coşkun, S. ve Esener, T. (2004), "Cumhuriyet Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi'nin Veri Zarflama Analizi Yöntemiyle Göreceli Etkinlik Analizi", *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 5, Sayı 2.

Gültekin, E. (2001), "Risk Tabanlı Sermaye Modeli ve Türkiye Örneği", *BDDK Yetki Etüdü Raporu,* Ankara.

Gürel, E. (2012), "Basel 3 Kriterleri", *BSAD Bankacılık ve Sigortacılık Araştırmaları Dergisi*, Cilt 1 Sayı 3-4, ss.16-28.

Güvercinci, O. (2011), "Bankalarda Risk Yönetimi", www.riskonomi.com

Halisdemir, Ö. (2002), "Bireysel Kredi Riskinin Ölçümünde Kredi Skorlaması Tekniğinin Kullanımı", *Active Dergisi*, Sayı 25.

Hedlund, E. ve Kahn, H. (2009), "*The Subprime Crisis*", Chalmers University Of Technology, Gothenburg.

Hiç, M. (2009), "*Küresel Finansal Kriz, Küresel Resesyon, İleriki Yıllarda Muhtemel Gelişmeler ve Krizin Türkiye Ekonomisine Etkileri*" Beykent Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.

İnan, EA. (2000), "Banka Etkinliğinin Ölçülmesi ve Düşük Enflasyon Sürecinde Bankacılıkta Etkinlik", *Bankacılar dergisi,* Sayı 34.

Jackson, P. (1999), "Capital Requirements and Bank Behaviour: The Impact of the Basel Accord", *Basle Committe on Banking Supervision, Working Papers*.

Jaffee, M. D. (2008) "The U.S. Subprime Mortgage Crisis: Issues Raised and Lessons Learned", *Commission on Growth and Development, Working paper,* Sayı 28.

Financial Stability Forum, (2008), "Report of The Financial Stability Forum on Enhancing Market and İnstitutional Resilience"

Karacan, A.İ. (2000), "*Bankacılık ve Kriz"*, Creative Yayıncılık, Ankara.

Kaya, Y.T. (2001), "Türk Bankacılık Sisteminde Net Faiz Marjının Modellenmesi", *BDDK Mali Sektör Politikası Dairesi Çalışma Raporları*, 2001/4.

Keskin, E. (1986), "Türk Banka Sisteminde Bilanço Yapısı ve Bilanço Analizi (1981-1984)" İ.Ü İktisat Fakültesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Köylüoğlu, H.U. (2001), "Risk Yönetimi! Zaman Geçirmeden Neden? Nasıl?" *Active Dergisi*, Sayı 17.

Kumbirai, M. ve Webb, R. (2010), "A Finantial Ratio Analysis of Commercial Bank Performance in South Africa", *African Review of Economics and Finance,* Cilt 2, Sayı 1.

Kutlu, H. ve Demirci, N. (2011), "Küresel Finansal Krizi (2007-?) Ortaya Çıkaran Nedenler, Krizin Etkileri, Krizden Kısmi Çıkış Ve Mevcut Durum", *Muhasebe Finansman Dergisi*, Sayı 52.

Küçükbıçakçı, R. (2004), "Banka Yeniden Yapılandırma Programları ve Ekonomik Sonuçları", *Uzmanlık Yeterlilik Tezi*, TCMB, Ankara.

Macit, F. (2012), " Bank Specific and Macroeconomic Determinants of Profitability: Evidence from the Banks in Turkey", *Economics Bulletin,* Cilt 32 Sayı 1, ss. 586-595.

Mandacı, P. E. (2003), "Türk Bankacılık Sektörünün Taşıdığı Riskler ve Finansal Riski Aşmada Kullanılan Risk Ölçüm Teknikleri", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* Cilt 5, Sayı 1.

Manta, A. ve Nanu, R. (2010), "The İmpact of The Global Financial Crisis on The Management of Banking Risks", *Equilibrium İSSN 1689-765X.*

Mehta, A. (2012)," Impact of Global Economic Crisis on Financial Performance Indicators of Banking Sector in UAE", *International Proceedings of Economics Development & Research*, Cilt 43, ss. 210

Mercan, M. (2008), "Türk Bankacılık Sisteminin Yeniden Yapılandırılması ve Performans Gelişimi", Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.

Mishkin, F. S. (1997), "The Causes and Propagation of Financial İnstability Lessons for Policymakers", ss. 55-96, http://www.kansascityfed.org/

Naude, W. (2009), "Financial Crisis of 2008 and The Developing Countries", *Wider Discussion Paper*, Sayı 2009/01.

Obstfeld, M. Ve Rogoff, K (2009), "Global İmbalances and The Financial Crisis: Products of Common Causes", *CEPR Discussion Paper,* Sayı 7606.

OECD, (2009), "Economic Surveys- Euro Area", www.oecd.org.

OECD, (2009), "Economic Surveys- United States", www.oecd.org

Öçal, T. Çolak, O.F, Togay, S. ve Eser, K. (1997), "*Para Banka, Teori ve Politika*", Gazi kitapevi, Ankara.

Örnek, İ. (2009), "Türkiye'de Parasal Aktarım Mekanizması Kanallarının İşleyişi", *Maliye Dergisi*, Sayı 156, ss.104-125.

Özbek, O. (2009), "Küresel Krizin Dünya Ekonomisine Etkileri ve Geleceği", *AR&GE Bülten,* 2009 Aralık-Ekonomi.

Özdemir, M. (1999), "*Finansal Yönetim*", 2. Baskı, Türkmen Kitapevi, İstanbul.

Parasız, İ. (2009) ," *Para Banka ve Finansal Piyasalar*", Ezgi Yayınevi, Bursa.

Rasiah, D. (2010), "Theoritical Framework of Profitability as Applied to Commercial Banks in Maleysia", *Europian Journal of Economics, Finance and Administrative Sciences*, Cilt 19, ss.74-95.

Reavis, C. (2009), " The Global Financial Crisis of 2008-2009: The Role of Greed, Fear and Oligarchs", *Massachusetts Institute of Technology*.

Resti, A. ve Sironi, A. (2007), " *Risk Management and Shareholders Value in Banking*" Wiley finance series, England.

Sapir, J. (2008), ''Global Finance In Crisis'', *Real-World Economics Review*, Sayı.46, ss. 82-101.

Sarıtaş, H. Ve Saray, C. (2012), "Türk Bankacılık Sektörünün Karlılık Performansının Analizi", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 11, ss. 23-37.

Saunders, A. Ve Allen, L. (2002), "*Credit risk Measurement. New approaches to Value at Risk and Other Paradigms*", New York, John Wiley Sons Ltd.

Saunders, A. ve Altman, I. E. (1998), "Credit Risk Measurement: Developments Over The Last 20 Years", *Journal of Banking and Finance,* 21, 1721-1742.

Saunders, A. ve Schumacher, L. (2000), "The Determinants of Bank Interest Margins: An International Study", *Journal of International Money and Finance*, 19, 813-832.

Selçuk, B. (2010), "Küresel Krizin Türk Finans Sektörü Üzerindeki Etkileri" *Ekonomi Bilimler Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2.

Senior Supervisiors Group (2009), "Riak Management Lessons from The Global Banking Crisis of 2008"

Stulz, R.M. (2008), " Risk Management Failures: What Are They and When Do They Happen?" *Journal of Applied Corporate Finance*, Cilt 20, Sayı 4.

Şimşek, H. A.ve Şimşek, N. (2011), "Has The Turkish Economy Been Less Affected By The 2008 Global Crisis: A macroeconomic Perspective", *Research Journal of İnternational Studies,* Sayı 22.

Şişman, Ö. (2011), "Faiz Oranı Getiri Eğrisi Simülasyonu Yöntemleri ve Bankacılıkta Aktif Pasif Yönetimi Üzerine Etkileri: Türkiye'de Ticari Bankalar Üzerine Bir Uygulama", BDDK, Ankara

TBB, (1997), "Faiz Riski Yönetim Prensipleri".

TBB, (1999), "Kredi Riskinin Yönetimine İlişkin İlkeler".

TBB, (2000) " Faiz Riski Yönetim Prensipleri".

TBB, (2002), "Basel Komite Yeni Sermaye yeterliliği Düzenlemesi",*Türkiye Bankalar Birliği, Sunum,* Ekim.

TBB, (2004), "Bankaların Risk Yönetimi Çalısmaları Hakkında Degerlendirme", *Bankacılar Dergisi*, Sayı 48

TBB, (2004), "Operasyonel Risk Dıs Veri Tabanı Operasyonel Risk Çalısma Grubu", *Bankacılar Dergisi*, Sayı 50.

TBB, (2006), *Bankacılar Dergisi,* Sayı 57

TCMB (2005) "Finansal İstikrar Raporu", Sayı 1.

TCMB (2010) " Finansal İstikrar Raporu", Sayı 11.

TCMB (2011), "Finansal İstikrar Raporu", Sayı 12.

Tiryaki, G. (2009), "Basel Regulations, Economic Capital and Their İmplications for the Turkish banking İndustry", *Doğuş Üniversitesi dergisi,* Cilt 10, ss. 118-133.

Tokaç, A. (2005), "*Finansal Raporları Okuma Metotları*", Tunca Kitapevi, İstanbul.

Tregenna, F. (2009), "The Fat Years: The Structure and Profitability of the Us Banking Sector in the Pre-Crises Period",*Cambridge Journal of Economics*, Cilt 33, ss. 609-632.

Tunay, K.B. ve Silpar, A.M. (2006), "Türk Ticari Bankacılık Sektöründe Karlılığa Dayalı Performans Analizi-I", *Türkiye Bankalar Birliği*, Araştırma Tebliğleri Serisi.

Tunay, K.B. ve Silpar, A.M. (2006), "Türk Ticari Bankacılık Sektöründe Karlılığa Dayalı Performans Analizi-II", *Türkiye Bankalar Birliği*, Araştırma Tebliğleri Serisi, 2006-02.

Türker-Kaya, Y. (2002), "Türk Bankacılık Sektöründe Karlılığın Belirleyicileri 1997-2000", *BDDK, Mali Sektör Politikaları Dairesi Çalışma Raporları*, 2002/1.

Türko, M. (1994), "*Finansal Yönetim 1*", Atatürk Üniversitesi Yayınları, Sayı 765, Erzurum.

Uygur, E. (2001), "Krizden Krize Türkiye 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri", *Türkiye Ekonomisi Kurumu*, Tartışma Metni, 2001/1.

Uysal, U. E. (2009), "Operasyonel Risk Yönetiminde Senaryo Analizi", *Bankacılar Dergisi*, Sayı 69.

Uzay, N. (2012), "Finansal Krizin Reel Sektör Üzerindeki Etkileri ve Kriz Sonrası Temel Göstergelerdeki Değişim: Kayseri Örneği", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt17, Sayı 2, ss.121-143.

Voinea, G ve Anton, G. S. (2009), "Lessons From The Current Financial Crisis. A Risk Management Approach", *Review of Economic and Business Studies*, Sayı 3, ss 139-147.

Wang, X. (2009)," Insider Ownership and Bank Performance: Evidence From The Financial Crisis of 2007-2009", Project Submitted In Partial Fulfillment of the Requirements for Thrive Degree of Master of Financial Risk Management, Simon Fraser University.

Xiao, Y. (2009), "French Banks Amid The Global Financial Crisis", *IMF working paper*, WP/09/201.

Yayla, M. Ve Kaya, T.Y. (2005), "Basel 2 Ekonomik Yansımaları ve Geçiş Süreci", *BDDK Çalışma Raporları*, 2005/3.

Yildirim, O. (2008), "Türk Bankacılık Sektöründe Karlılığın Belirleyicileri", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara